

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata

1. évfolyam 1. szám

2005. január

Balassi Bálint verse

Bogár László

Cinkotai János

Czakó István

Csoóri Sándor

Koncz Lajos

Nemeshegyi Péter SJ

Nemeskürty István

Pápay Sándor

Sasvári István

Sárközy Sebestyén

Tőkés László

írásai

Interjú Márfi Gyula veszprémi érsekkel

Miskolci Keresztény Szemle

Magyarországi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége

Miskolci csoportja

2005. évi kiadás

Szerkesztőség (levélcím):
3535 Miskolc, Puskás Tivadar u. 1.
Telefon: (46) 337-598
Felelős szerkesztő: *Gróf Lajos*
E-mail: lajos.grof@freemail.hu

Kiadja a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Eszmék és Értékek Alapítvány támogatásával
Felelős kiadó: *dr. Rivasz-Tóth Gyula*

Tördelés: Betűmester Bt., Miskolc
Típo-Top Nyomda, Miskolc
Felelős vezető: *Solymosi Róbert*

Az Olvasóhoz

A Miskolci Keresztény Közéleti Almanach után most egy új kiadványt vehet kézbe az olvasó. A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége miskolci csoportja, az almanachhoz hasonlóan – most is az Ezmék és Értékek Alapítvány támogatásával – megkezdi a Miskolci Keresztény Szemle kiadását.

Most, amikor nemcsak a világi, hanem az egyházi sajtópiac is túlszűfolt, állandó és időszaki lapok tucatjai között válogathat az egyre gyérülő számú olvasó, van-e értelme, létjogosultsága új kiadvánnyal a közönség elé lépni? Különösen akkor, ha a szerkesztőnek be kell valania, nem tudja, lesz-e anyagi fedezet a folytatásra?

Egyáltalán, mi a célja, kihez, kikhez szól az évente négyszer megjelentetni tervezett folyóirat?

Történik ebben a városban sok olyan megörökítésre méltó esemény az egyházak, felekezetek életében, amely eddig nyom nélkül elsikkadt. Most papírra nyomtatva az olvasó kezébe kerülhet sok olyan előadás szövege, amelyeket legfeljebb 50–60 ember hallhatott, így viszont százak olvashatják. Az olvasók remélt köre pedig: valamennyi miskolci keresztény. Ebből máris kiderül, most is ökumenikus elképzeléseink vannak, még ha az első számból ezt csak sejteni lehet.

Abban a reményben ajánlom érdeklődő jóindulatukba a Szemle első számát, hogy lapunk életképesnek bizonyul, lesznek olvasói, szponzorai, és hosszú távon is betöltheti hivatását.

A szerkesztő

BALASSI BÁLINT

Psalmus 51.

szóló- és kórus

ad notam: „az Szentháromságnak, kinek imádkoznak”

*Végtelen irgalmú, óh, te nagy hatalmú
Isten, légy már kegyelmes!
Ons ki mindenestől jódot rám kebledből,
mert lá, mely veszedelmes
Bűnöm miatt lelkem, ki titkon rág engem,
mert nagy sebbel sérelmes.*

*Mosd el rólam immár, kit lelkem alig vár,
mosd el bűnöm rútságát,
S együtt a rút hírrel, mint rút büzt, enyészd el
förtelmem büdös szagát;
Esmérem vétkeket, kiért nap engemet
rettent, mutatván magát.*

*Csak néked vétkeztem, bűnt ellened töttem,
óh, kegyelmes Istenem,
Kit semmi ravaszság nem csalhat, s álnokság
rejtve előtted nincsen,
Mert az nagy kék égből, mint királyi székből
látod, mit mível minden.*

*Ha érdemem szerint reám eresztesz kint,
vészek, s jaj, hová légyek,
Ha teljes éltemben bűnt tettem mindenben,
bizony Pokolra mégyek,
Mert még létem előtt testem megfertőzött,
óh, Istenem, már medgyek?*

Engem mert vétkével anyám éltetett el,
méhében hogy hordozott,
Vétket te pedig bánysz, igazt szeretsz, kívánsz,
ki tiszta szívet hozott,
Hogy életre adtál, azonnal oktátál,
mint érteném titkodot.

Én rút, háládatlan azért, foghatatlan
Isten, hozzád kiáltok,
Tisztíts izzópoddal, irgalmasságoddal,
mert lá, ki nagy kint vallok,
Hogy undok vétkemből megtisztulván belől
légyek szebb, hogysem vagyok!

Légyek fejérb hónál, s örömondásoddal
tölts bé az én fületem,
Élemíts elmémet külvén örömedet,
ne szárazd ki velömet
Csontomból bánattal, ne nézz rám haraggal,
mosd el inkább vétkemet!

Teremts ismét bennem, teremő Istenem,
tiszta szívet kegyesen,
Fúdd belém ismegént, hogy nagy szívem szerént
lelkem igazt szeressen,
Engem, romlott szegént, rossz érdemem szerént
haragod el ne vessen!

Ne fossz meg lelkedtől, sőt idvösségemről
mondj örömet már nekem,
Szentelő lelkeddel hadd épüljön meg fel,
mint azelőtt, bús lelkem,
Hogy sok tévelyedtek tehozzád térjenek
követvén bizvást engem.

*Az kövér áldozat jó kedvet nem hozhat,
jól tudom, Uram, néked,
Mert ha az kellene, örömet tisztelne
bús fejem azzal téged,
Töredelmességgel, buzgó könyörgéssel
beszélem azért néked:*

*Ímé, kioldoztam s teledbe hoztam
fene ötte sebemet,
Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz,
szánd keserves fejemet,
Bűneim kínjával, testem fájdalmával
ne gyötörd életemet!*

*Ha előbb nem hadtad, sőt hozzád fogadtad,
tabát mostan se hadd el
Jóvoltodból szegént, jó szokásod szerint
Sion falát támaszd fel,
Hogy mint áldozatot, adjak úgy hálákat,
ki néked leginkább kell.*

(2004. október 20-án ünnepeltük Balassi Bálint
születésének 450. évfordulóját)

CZAKÓ ISTVÁN

Fejezetek az ezeréves egri egyházmegye történetéből

Szeretném előrebocsátani, hogy egy előadásban nyilvánvalóan lehetetlen az egri egyházmegye történetét kimerítően ismertetni. Azért arra szorítkozom, hogy az egyházmegye történetéből kiemelek bizonyos jellegzetes eseményeket, személyeket és így mutatom be az egyházmegye történetét, illetve történetének vázlatát.

Volt egy olyan felfogás a X. században, hogy minden keresztény európai népnek a német-római császár a feljebbvalója, tehát önálló uralkodója nem lehet. Ezt I. Ottó császár gondolta így, II. Ottó azonban feladta nagyapja elvét, és amikor Asztrik apát István követségében Ravennában a pápa előtt megjelent, ő is hozzájárult, hogy önálló magyar keresztény királyság alakuljon. A pápa megadta a szent lándzsát és a koronát Szent István királynak. (Korunk tévedése, hogy a magyar királyság jelképe a korona volt, nem az, hanem a szent lándzsa, a pápa azt küldte István királynak, mint a hatalom jelképét, de koronát is küldött.)

A lényeges dolog egyházi vonatkozásban az, hogy Szent István jogot kapott arra, hogy Esztergomban érsekséget alapítson. Ez azért nagyon fontos, mert a salzburgi püspök megpróbálta a hatalmát kiterjeszteni Magyarországra, még okleveleket is próbált felmutatni, amelyekkel azt akarta bizonyítani, hogy a lorchi érsekség utódja, amelyhez az egész, Nagy Károly által meghódított keleti terület, a Dunántúl is, sőt az egész Magyarország hozzá tartozik, ezért ennek az országnak is ő az érseke. Ez azért volt veszélyes, mert a németek a hittérítés jegyében nemcsak a hitre, hanem a német nyelvre, fennhatóságra térítők is voltak.

A lipcsei prépost ezekről az időkről azt mondta, hogy ők nem ünneplik annak a környéknek a keresztény hitre való térítését, mert az fegyverrel történt. Naumburgban, a dómban van egy dombormű, amely azt ábrázolja, hogy a hittérítők karddal és vakolókanállal építették az országot. Karddal, mert harcoltak a szláv törzsek ellen, és vakolókanállal, amivel a várat és a templomot építették. Nagy Károly gyakran mondta, hogy karddal hirdette az evangéliumot. Ugyanezt próbálta tenni a salzburgi érsek Magyarországgal is, de amikor Szent István megkapta a jogot, és Esztergomban magyar érsekséget alapíthatott, ez annyit jelentett, hogy ez magyar terület maradt.

A LEGELSŐ ALAPÍTÁSOK

Érsekség azonban nincs püspökség nélkül. Az érsekségnek ugyanis suffragáneus, hozzátartozó püspökségek kellene, s egy ilyen volt az egeri püspökség is. A mellékelt rajz mutatja, hogy Szent István idejében hogyan helyezkedtek el a püspökségek. Közismert dolog, hogy Szent István tíz püspökséget alapított, de nem egyszerre. A térképen a legelső alapítások láthatók, az esztergomi érsekség és az egeri püspökség is, azután a veszprémi püspökség, a kalocsai érsekség és az erdélyi püspökség. Az egeri óriási volt, lenyúlt a Maroson túl. Nagyon sokáig a területéhez tartozott a pankotai főesperesség. Amikor a bihari püspökséget megalapították, nagyváradi központtal, valósággal kettészakították vele az egeri egyházmegyét, mert a pankotai főesperesség az egeri püspökség része maradt a bihari püspökségtől délre. Hogyan került ez a terület Egerhez? Úgy, hogy az egeri püspök odaküldte hithirdetőit, és azok a falvak, amelyek népességét megtérítették, az egeri püspökséghez tartoztak.

Szent István vajon miért alapított püspökséget éppen Egerben? Nem tudni, mi volt ott az ő idejében. Veszprémben és Esztergomban volt valamiféle városmag, amire ráépíthették az egyházi központot, ezért feltételezhetjük, hogy Egerben is volt valami hasonló, nem valószínű, hogy Szent István belovagolt az erdőbe és kijelentette, hogy itt lesz Eger városa. Valami volt ott korábban, hogy püspökséget alapítottak benne. Azt mindenki tudja, hogy Szent István rögtön templomokat is épített. Milyeneket? Néhány fennmaradt abból az időből. Általában körtemplo-

A magyar egyházmegyék 1001-ben

mok voltak ezek, mégpedig két kör, egy nagyobb és egy kisebb ért egymásba. A nagyobb volt a templom hajója, a kisebb a szentélye. Ilyet lehet látni Szalonnán. A református templomon kívülről látható a Szent László idején épült templom. Bent viszont feltárták a Szent István idejéből való körtemplom maradványait. Ilyet látni Abasáron, Kisnánán és az egri vár területén is.

Szent István megszervezte az egyházmegyét és a politikai, ma így mondanánk, közigazgatási központokban szervezte meg a főesperességeket. Még most is a magyarság ősi elrendezkedése szerint találjuk a főesperességek helyeit. A magyarság a folyók mellett települt le, nyáron felvonultak a hegyvidékekre, télen lehúzódtak az Alföldre, a folyó menti legelők vonalán. Érdekes megfigyelni ma is a hevesi főesperesség területét. Északon Dorogházán kezdődik és leír Kunszentmártonig, észak-déli irányban terjeszkedett.

KERESZTÉNYEK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A magyarok megtérítése nem kegyetlen eszközökkel történt, mert akkor már nem ragaszkodtak az ősi vallásukhoz. Az őshazában, Gorda fejedelem alatt már egyszer keresztények voltak, a politikai villongások következtében veszítették el a kereszténységüket. Akkor a bizánci rítust vették fel, és a Kárpát-medencében is találtak bizonyos keresztény kezdeményezéseket. Itt szláv térítők, Cirill és Metód papjai működtek az ország területén, és más szláv térítők is, bizonyos emlékeik meg is maradtak. Néhány név is mutatja ezt. Például a Szentivánok. Ki Szent Iván? Szent János. A nyugati keresztények sohasem mondták Jánost Ivánnak, de a szláv térítők Ivánként emlegették. A megyében van Borsodivánka (ezt egy megyei tisztviselő nevezte így el, mert Hevesben volt Kisiván, a Tisza másik oldalán Nagyiván és amikor Kisivánt Borsod megyéhez csatolták, úgy gondolták, ha kis Iván, legyen Ivánka, így lett Borsodivánka), Sajóivánka, azután Nagyiván.

Az itt talált keresztényeket a magyarok nem bántották, később, Vata idejében voltak olyan politikai mozgalmak, melyek az idegeneket bántották. A püspökség alapítása szinte biztosan az esztergomi érsekség alapításával esik egybe, vagy egy évvel későbbi. A térítés nem Szent István, hanem Géza fejedelem idejében kezdődött meg. Ennek egyedül az országban a mi egyházmegyénkben van kézzelfogható bizonyítéka, Tarnaszentmária. Egyszer azt a templomot mindenkinek meg kell nézni, annyira jelentős műemlékünk. A legrégebbi magyar építmény.

973-ban I. Ottó császár, annak a császárnak a nagyapja, aki Ravennában a pápával együtt Szent Istvánnak adta a koronát, a szent lándzsát és az esztergomi érsekség megalapításához a beleegyezését, Quedlinburgba összehívta Európa vezető hatalmait, annak a gondolatnak a jegyében, hogy valamiféle egységes Európát alakítsanak ki. Az Európai Unió tehát nem újkeletű találmány. Erre Géza fejedelmet

is meghívták, ő azonban maga helyett főnemeseket küldött, ezek ott megkeresztelkedtek, és hoztak haza magukkal kőműveseket. Amikor először Tarnaszentmárián jártam, elcsodálkoztam, hogy az a templom a gernrodei kicsiben. (A gernrodei és quedlinburgi templom egy időben épült.) A tarnaszentmáriai templomban benne van a magyarság és az egész kor építészete. Kaukázusi minták vannak belefáragva, a fafaragás stílusjegyeivel. Akik megépítették, a követ úgy faragták meg, ahogy a magyar gyerekek a fát faragják. Az oszlopai mind a faépítészetet utánozzák. Minden román, vagy gót stílusú templomban az oszlopok felfutnak a felső párkányig, ha nem is tartják a boltíveket, azt imitálják. Itt az oszlop úgy halad felfelé, mint egy fatörzs, felfelé keskenyedve, és nem ér fel a párkányig.

Óriási lépcsők vannak benne, az ezredév hangulatával. A gondolat az volt, hogy Krisztus adott az emberiségnek ezer évet, de másik ezret nem ad, és a pap, aki Krisztust jelképezi, az emberek feje fölött jelenik meg. Most is egészen magasan van az oltár. Ilyet lehet látni Pannonhalmán és Esztergomban is. A szentély annak jelképeként van magasan, hogy Krisztus a mennyből jön, mint ítélő bíró.

Szent István elrendelte, hogy minden tíz falu építsen egy templomot. Gyakran felpanaszoljuk, hogy nálunk mindent elpusztított a török és a tatár. Nem volt nehéz elpusztítani ezeket a templomokat, mert általában nem kőből épültek, a legtöbb vertfalú, vályogból készült. Szent István segítőitársai a bencés szerzetesek voltak. Az nem igaz, hogy ők tanították a magyarokat a földművelésre. A magyarok ismerték és gyakorolták korábban is a földművelést.

A templomok belső berendezését Szent István Gizellára, a feleségére bízta. A veszprémi apácákkal készítették a miseruhákat, kelyheket, a bencés kolostorokban a misekönyveket, és gondoskodtak a plébániák és templomok fenntartásáról is. Igavonó állatokat adott a plébániáknak, szolganépet is, hogy a plébános a hívek szolgálatának szentelje magát. Később jöttek a ciszter szerzetesek. Ez a francia alapítású rend nálunk Bélapátfalván telepedett meg, hozzáfogtak a templom építéséhez, és 1241-ben, amikor jöttek a tatárok, megállt a templom építése. Most is lehet látni, milyen műértő kőművesek voltak, akik a tatárjárás előtt építettek. Húsz évvel a tatárok elvonulása után folytatták az építkezést, de az sokkal durvább munka, mint a korábbi.

Szent István halála után óriási felfordulás volt az országban. A Vata-féle lázadás Péter király ellen tört ki, aki Szent István nőtestvérének és a velencei dózsának a fia volt. A magyarok fellázadtak, Aba Sámuel vette át a hatalmat, és jóval később, Szent László teremtett rendet. Nagyon kemény törvényeket hozott. Az egyházmegye tudatában él, hogy Szent Gellérttel együtt vértanúságot szenvedett az egri egyházmegye első püspöke, Buldus is. Semmiféle adat nincs róla. A barokk időkben, amikor a magyar szentek kultusza kialakult – elsősorban a jezsuiták szorgalmazták a tiszteletüket –, próbálták az ő tiszteletét is megteremteni, Rómában kérték, hogy őt is avassák szentté, de már akkor sem tudtak semmiféle adatot felmutatni róla.

Most is az a közhiedelem, hogy ő az első egri püspök és vértanúságot szenvedett. Az első püspök, akiről biztosan tudunk, egy Prokop nevű volt, később Volfer, aki 1113-ban aláírt egy kiváltságlevelet. Ő az első személy, akiről írásos adatunk van. Az egri egyházmegyét nagyon szerette Imre király, aki 1204-ben halt meg, és az egri várban temették el. A tatárok 1241-ben jöttek, abban az időben II. Kilit volt az egri püspök, aki nem halt meg a tatárjárás idején. Nem tudjuk, hol tartózkodott akkor, valahol elbújhatott, a tatárok kivonulása után visszament Egerbe és újra átvette az egyházmegye irányítását. 1245-ben halt meg.

Aki olvassa valamelyik egyházközség történetét, okvetlen találkozik a pápai tizedjegyzék fogalmával. Minden egyházközség, vagy falu leírása azzal kezdődik, hogy a község neve az 1329-es, vagy '30-as, '32-es stb. pápai tizedjegyzékben fordul elő először. Mi ez, és előtte miért nem volt?

Erre az időre esik a pápaság avignoni fogsága. Egy francia bíborost választottak meg pápává 1305-ben, aki Szép Fülöp francia király biztatására, talán fenyegetésére nem ment Rómába. Franciaországban választották meg, és azzal az indokkal maradt otthon, hogy ellenőrző körutat tart az országban. A francia király pedig, hogy ott is tartsa, felépíttette Avignont pápai rezidenciának. Ma is gyönyörű Avignon városa, a pápai paloták a Rhone fölött csodálatosak. Nem is tudják kihasználni, üresen áll a legtöbb palota. A pápaság tehát ott volt, de nem volt jövedelme, ezért az egész egyházra kivetette az adót, a pápai tizedet. A pápai adószedők összeírták az egész egyházat.

MAGYAR FALUNEVEK A PÁPAI TIZEDJEGYZÉKEKBEN

Ilyen adófizetési jegyzékek maradtak meg a pápai levéltárban Magyarországról is. Ezekben lehet megtalálni nagyon sok magyar községnek, városnak a nevét. Az egyházmegye fejlődött, a völgyeken észak felé terjeszkedett a népesség. A királyok százokat telepítettek le az egyházmegye területén. Amikor megalakult a váci egyházmegye, a területét az egri nyugati részéből hasították le, de még így is óriási maradt.

Az 1400-as évek elején nagy hitbéli megpróbáltatás érte az egyházmegye lakosságát, Husz János mozgalma következtében. A cseheknél indította el lényegében protestáns jellegű mozgalomát, amely fegyveres felkeléssé nőtte ki magát. A husziták betörték a Felvidékre is. A mi egyházmegyénkben elfoglalták Gyöngyöspatát, de továbbmentek Erdély felé, és ott, valamint a Nyírség keleti felében, Rohodon építették ki a maguk bázisát. Mátyás király hódította vissza tőlük Gyöngyöspatát. Sereget küldött ellenük, Gyöngyösről irányította a husziták elleni harcot.

1444, november 10-én volt a várnai csata. Rozgonyi Simon egri püspök is meghalt ebben a csatában. Hunyadi János vezette a magyar seregeket, egészen Kons-

tantinápoly mellé. A király meggondolatlansága miatt a csatarend felborult, mindenki fejvesztve menekült.

Érdekes jelenség az egyházmegye életében Bakócz Tamás. Ő volt az egyetlen magyar bíboros, akit úgy emlegettek, pápa lehet belőle. Olyan ambícióval is ment Rómába, hogy pápa legyen. Bakócz először egri püspök volt, 1492 és 1497 között. Szatmárnémeti mellett, Erdődön született egy jobbágycsaládban. Kerékgyártó volt az apja az Erdődiek birtokán. Később győri püspök, majd esztergomi érsek lett, onnan ment Rómába. Herczeg Ferencnek van egy könyve arról, hogyan próbálta megszerezni a pápaságot. 1513-ban volt pápaválasztás, ahogy leírják, nagy pompával vonult be Rómába, aranypénzt szóratt az emberek közé, a bíborosoknak palotákat vásárolt, hogy őr szavazzanak, de az olasz bíborosok azt mondták, ha őt választják, a pápaság minden pénze Magyarországra, a törökök elleni hadjáratra megy, és nem tudják felépíteni a Szent Péter-templomot. Bakóczot nem választották meg, de felhatalmazták, hogy keresztes hadjáratot szervezzen.

Bakócz úgy került Esztergomba, hogy cserélt Estei Hippolittal (Ippolito d'Este). Mátyás király felesége Beatrix d'Este volt. Ő keresztülvitte, hogy Mátyás kérje a pápától az unokaöccse, a 8 éves Hippolit esztergomi érsekké való kinevezését. Mátyás kérte is. A pápa visszautasította azzal, hogy ilyen fontos pozícióba nem lehet egy gyereket kinevezni. A király erre küldöttséget küldött a pápához, de azok sem jártak sikerrel. Többszöri próbálkozás után a pápa végül mégis teljesítette a kérést, mire az esztergomi kanonokok és az ország főnemesei tiltakoztak a kinevezés ellen, hiszen Hippolit természetesen még pap sem volt.

Amikor Nagy Konstantin megadta a keresztények számára a szabad vallásgyakorlatot, úgy látta, hogy a Római Birodalmat a kereszténység eszméjére kell építeni. A keresztények vezetőit felügyelőkké, episzkoposzokká tette. Minden római hivatali központban a püspök egyúttal a hivatal felügyelője is volt. (Ez nálunk egészen 1847-ig megmaradt, az egri püspök, illetve az egri érsek volt például Heves vármegye örökös főispánja. Az utolsó főispánságot gyakorló érsek Pyrker János László volt. Később is megmaradt ez a címük az érsekeknek, de már nem gyakorolták a vele járó hatalmat.) A püspököknek tehát politikai szerepük is volt, sőt hadvezéri is, és sokan inkább a világi hatalmukat gyakorolták. Sokszor gyerekeket is kineveztek egyházfejedelmeknek, egyházmegyéik vezetőinek, akik helyett aztán egy segédpüspök kormányozta az egyházmegyét. Estei Hippolit és Bakócz Tamás tehát helyet cserélt, 1497-ben Bakócz lett az esztergomi érsek, Hippolit egri püspök, de úgy mondják, hogy összesen kétszer volt az egyházmegyében, bölényre vadászott a Tisza erdeiben. A címere máig is látható. Az egri várban tetőt építettek az egyik falra a kapubejáratnál, az odafestett címere fölé.

Mohács előtt volt a Dózsa-féle parasztlázadás. Az egri püspöknek volt egy kétezer katonából álló hadserege. A parasztseregek Eger ellen is vonultak, de a püspök csapatai szétverték őket. Várdai Pál volt az egri püspök 1526-ban. Szerencséjére a

mohácsi csata előtt tíz nappal a király elkülte őt Budára a királynőhöz egy üzenettel, így menekült meg a haláltól.

Oláh Miklós püspöknek is nagy szerepe volt az egyházmegye történetében. Amikor Habsburg Mária királynő, II. Lajos felesége meghallotta a mohácsi csatavesztés hírért, Nyugatra menekült. Az ő nagybátyja volt V. Károly császár, akiről azt mondták, hogy a birodalmában soha nem ment le a nap. Mária királynőt tette Flandria régensnőjévé. Flandria a mai Hollandia és Belgium területén volt, Brüsszel volt a székhelye. Máriához még Budán protestáns hittérítők is eljutottak, a királynő udvarában hirdették Luther Márton tanait. A magyar főnemesek Nürnbergbe mentek, találkoztak Lutherrel és kérték, adjon segítséget a törökök elleni harchoz. Luther erre azt válaszolta, hogy nem a török az ellenség, hanem a pápa. Mária királynő azonban támogatta a protestánsokat, de amikor Brüsszelbe került és V. Károly a katolicizmus támogatását kérte tőle, megtette...

Mária királynővel kiment Brüsszelbe a kancellárja, Oláh Miklós is. Ő lett később egri püspök (1548–1553), majd esztergomi érsek. Sőt, előbb miskolci plébános is volt. Itt Thurzó Elek királyi helytartó felszólította, hogy távolléte miatt mondja le a plébánosságot a káplánja javára. Ő kezdte meg a reformáció hazai térhódítása után a katolicizmus visszaállítását esztergomi érsekként.

A török előrenyomulása az egyházmegyét is érintette, 1541-ben elfoglalták Budát, 1596-ban Egert. Az 1550-es évekből maradt ránk egy török defter-jegyzék. Ez is egy adózási jegyzék. 1550-ben a törökök összeírták a budai szandzsák és a hatvani szandzsák területén található községeket. Miskolc nem tartozott bele, de az egyházmegye nagy részét összeírták. Ez nagyon érdekes jegyzék, amit a konstantinápolyi levéltárban meg lehet találni. Felsorolják benne például, hogy Besenyszögön Fekete Mihálynak van 2 ökre, ennyi juha, állata, ezért ennyi adót köteles fizetni. Az Alföld összeírása is megtörtént.

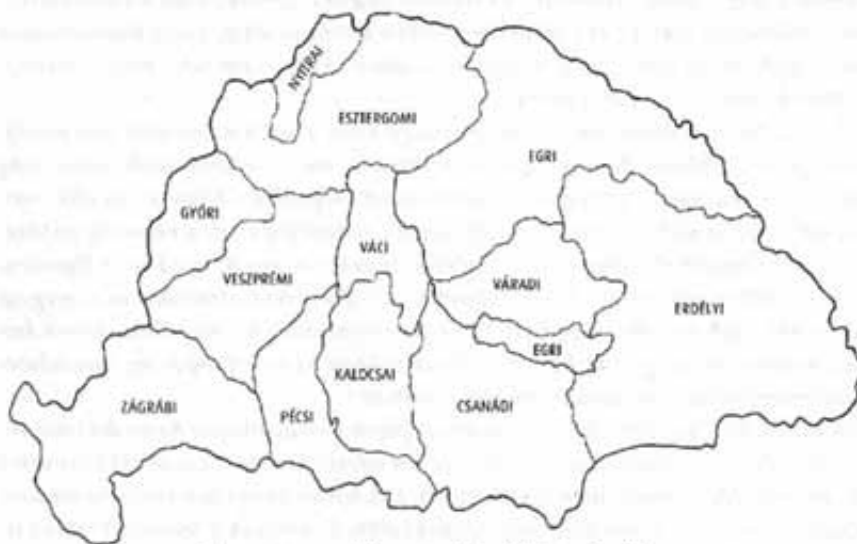
Én Szolnokon születtem és tudom, hogy azon a környéken már nincs meg, eltűnt például Fokorú, Szentiván sincs, Csataszög sincs, pedig a török ezeket még összeírta. A magyarság gyengesége mutatkozott meg abban, hogy a törökök 1550-ben, két évvel az első ostrom előtt megjelentek az egri vár alatt, a népesség adóösszeírására. Összeírták Almagyart, Ceglédet (most van egy Cegléd utca Egerben, de akkor külön település volt), Felnémetet (most Egerhez tartozik), és a magyar várkatonák csak nézték, hogy írják össze a magyarokat. Az egri várral kapcsolatban a magyar országgyűlés úgy rendelkezett, hogy az egri püspökség jövedelmét kétharmadrészben a vár erősítésére kell fordítani.

A török idő alatt nem túrték a katolikus papot a területükön. Az egyházmegyében alig volt pap. A Jászságban és Gyöngyösön voltak (Gyöngyös szultáni kász város volt, ez megvédte a török martalócok ellen), akkoriban annyi pap volt a felsővárosi plébánián, mint most: egy plébános és két káplán. Ott voltak a ferences barátok is, ők a törököktől kaptak menlevelet, hogy járhassanak az Alföldre is. A barátok hason-

lítottak a török dervisekhez, mezítláb jártak, kötéllel a derekukon, nem volt semmi-
jük, ezért megtúrták őket. Szegedről elindultak Gyöngyösre, útközben pasztorálták
az Alföldet, aztán mentek vissza Szegedig. Kettesével járták az Alföldet. A magyar
püspököket viszont nem túrték meg, egy egri püspök volt, aki a töröktől nagy pén-
zen megvásárolta, hogy felkereshesse a plébániáit. Ezért Boszniából jöttek ferences
püspökök, ők bérmáltak az Alföldön. Gyöngyösön ezerkétszáz embert bérmáltak,
Jászárokszálláson ezeregyszázat, Jászberényben kilencszázat. Ezért talán nem meg-
lepő, hogy Seregély érsek úrnál egyszer megjelent a belgrádi ortodox pátriárka, hogy
ez az ő területe, jött megnézni. Igaz, jártak itt bosnyák püspökök, de nem orto-
doxok... Sokan menekültek magyar területre a törökök elől, például horvátok. A
mai vidékünkön is vannak horvát települések, Bánhorváti és Dísznóshorvát, a mai
Izsófalva. Ők katolikusok voltak és beolvadtak a magyarságba.

AZ EGYHÁZMEGYE A TÖRÖK HÓDOLTSÁG UTÁN

A mohácsi csatátéren meghalt a püspöki kar legnagyobb része. A király nem
tudott újakat kinevezni, a nép vezető nélkül maradt, de legalább vallási vigaszt
keresett. A protestánsok annyira meghódították az országot, hogy egy jelentésben
azt olvashatjuk, egy katolikusra kétszáz protestáns jutott. Mi maradt katolikusnak?
A Jászság és a Tisza-völgye. Hol voltak az egri püspökök, amikor nem lehettek
Egerben? Felhúzódtak egészen Jászóra, a jászói prépostságban voltak és Kassán.

A magyar egyházmegyék a XIV. században

1687-ben, amikor visszafoglalták a törököktől, Fenesy volt a püspök és rögtön visszajött Egerbe. Borzasztó állapotokat talált. Az első ostrom idején Dobó István felégette az egész várost, hogy a török ne találjon menedéket. Azok nem is nagyon végeztek komoly építkezést. Fenesy vállalta, hogy visszajön és innen kormányozza az egyházmegyét. Ő kezdte el a szeminárium felépítését. Ennek óriási jelentősége volt. Az egyházmegyében katolikus templom Abaúj megyében 42 volt, elpusztult 27. Protestáns templom 115 volt, elpusztult 13. Beregben 1 katolikus templom volt, az elpusztult, protestáns templom 76, mind megmaradt. Borsod megyében katolikus templomból maradt 10, elpusztult 16, protestáns templomból volt 20, elpusztult 13.

Visszaállították az egyházmegyét, és Erdődy Gábor püspök alatt óriási fejlődésnek indult. Hetvenkét plébániát vett át az egyházmegye területén. A második térképen látszik az ezeréves határ, nyugaton Gyöngyöspatánál volt, délen Kunszentmártonig ért, sőt Békés megyében Dévaványáig, keleten pedig Erdélybe is benyúlt, Körösmező, Máramarossziget is az egri egyházmegyéhez tartozott. Erdődy Gábor alatt a 72 plébánia 252-re szaporodott, óriási építkezés kezdődött, amit Eszterházy Károly tovább gyarapított. Ő építtette a Líceumot is. A szemére hányták, hogy nagyon erőszakos ember volt. Csakugyan nem volt demokrata... de ha az lett volna, nem száz templomot épít, legfeljebb csak kettőt. Mindig megbeszélni az ellenzékkel, kinek van kifogása, azt is meggyőzni, vagy megvárni, míg meghal, úgy nem lehet építkezni.

Azt mondták róla, hogy Egyeken úgy „épített” templomot – az egyekiek reformátusok voltak –, hogy elment oda, és elkérte a református harangozótól a templomkulcsot. A harangozó nem hozta, ő erre betörtette az ajtaját és azt mondta, hogy a templomot a katolikus egyház birtokába visszaveszem. Lázadás volt miatta, végül az egész község elköltözött onnan Arad mellé. Egyszer találkoztam is az érseki irodában olyanokkal, akik Arad mellől jöttek azzal, hogy tudják, Egyekről származnak, szeretnék itt az irattárban megtalálni ennek a nyomát, hogy bizonyítani tudják, valóban egyekiek. Adtunk is nekik papírokat.

Az egyház számára nagy csapás volt Mária Terézia alatt a Ratio Educationis – az új nevelési elvek kiadása. Mária Terézia mélyen vallásos volt, de helyette már „felvilágosult” emberek kormányozták a birodalmat, és azok keresztülvitték, hogy olyan könyvekből tanítsanak még a papnevelő intézetekben is, amit ők ellenőriztek. Nem dogmatikát tanítottak például, hanem erkölcsöt. A jezsuiták feloszlása is nagy csapás volt. Az egri egyházmegyében is jezsuiták vezették korábban a szemináriumot, a ciszterek későbbi templomát is ők látták el. Gyöngyösön a török alatt jezsuita papok voltak és később gimnáziumot is nyitottak. VII. Piusz 1814-ben visszaállította őket. II. József, aki 1780-tól 1790-ig uralkodott, szintén sok szerzetesrendet szüntetett meg, azzal a gondolattal, hogy szípolyozzák a népet és nem csinálnak semmit. Ilyen volt Egerben a fogolykiváltók rendje. Ezek az emberek a török időkben pénzt gyűjtöttek és megvették a törököktől a keresztény rabokat. Maradt írásos feljegyzés ar-

ról, hogy visszavásároltak keresztény gyerekeket a töröktől és elhozták, bemutatták őket az egrieknek. II. József viszont úgy gondolta, hogy haszontalanok, nincs rájuk semmi szükség és kótyavetyére bocsátották a vagyonukat.

HATÁRMÓDOSÍTÁSOK A XIX. ÉS XX. SZÁZADBAN

1804-ben újra felosztották az egyházmegyét. Addig úgy nézett ki, ahogy az Eszterházy-féle térképen látható, akkor leszakították róla a kassai és a szatmári egyházmegyét. De még akkor is olyan nagy maradt, mint a mostani, csonka Magyarországnak az egynegyede. A lakosság egyötöde is az egyházmegye területén lakott. Utoljára 1993-ban szabályozták újra, megint elvettek tőle egy részt, a Debrecen–Nyíregyházi Egyházmegye területét (ahhoz bizonyos területeket a Nagyváradai Egyházmegyéből is hozzácsatoltak, Debrecen a váradi egyházmegyéhez tartozott korábban).

Szólni kell Pyrker János László működéséről is. Ő volt az egyházmegye egyik legnagyobb főpapja. Behatóan foglalkoztam az életével, elképesztő, milyen tekintélye volt egész Európában. Bejáratos volt a császári udvarba is. Ő volt, aki *canonica visitation* felmérte az egész egyházmegye helyzetét (utána csak dr. Seregély István, a jelenlegi érsek tette meg ugyanezt) 1828–31 között. Hogy milyen állapotokat talált? Idézek néhány mondatot a jegyzőkönyvekből. „Demecser plébánia: A Tisza mélyedésében, amit a folyó vize egész éven át széltében, hosszában fed, mint egy tó. Az ungvári megyéig találunk itt a szétszórt szigeteken kis helyiségeket néhány házzal, melyeknek lakóit az egészségtelen klíma betegíti. Meg kell jegyezni, hogy az egész Szabolcs megyében sehol nincs épített út, és a Tisza bal partján szinte az egész terület mély homok. Zalkod: Az évnék csak kis részében lehet a községet kocsin megközelíteni, a Tisza gyakran elönti. Nagyhalászon egy falun kívüli házban, ami iskola céljára szolgált, vagy harminc gyerek feleltetett egy szegényes tanító kérdéseire, hogy a feleleteikre könnyű szökött a szemembe. Nyíradony: Sehol nem voltam úgy meglepve és elszomorodva, mint itt, amikor beléptem az úgynevezett templomba, ami egy hosszú, alig 8 láb magas helyiségből áll, ahol a nagy tömeg miatt szinte elviselhetetlen volt a hőség. Kállósején: A templom minden elképzelhető színvonal alatt, inkább istállóhoz, mint az Isten házához hasonlít. Oros: A plébánia egy nyomorúságos, nedves kunyhó. Ibrány: Majdnem teljesen körülveszi a Tisza áradása, a templom kriptája telve patkányokkal és egészségtelen hely.”

Bejárta az egész vidéket és ilyen borzasztó kép fogadta. Akkor jött a császári ukáz, hogy jöjjön Miskolcra és iktassa be a főispánt. Nagyon örült neki, hogy eljöhön onnan.

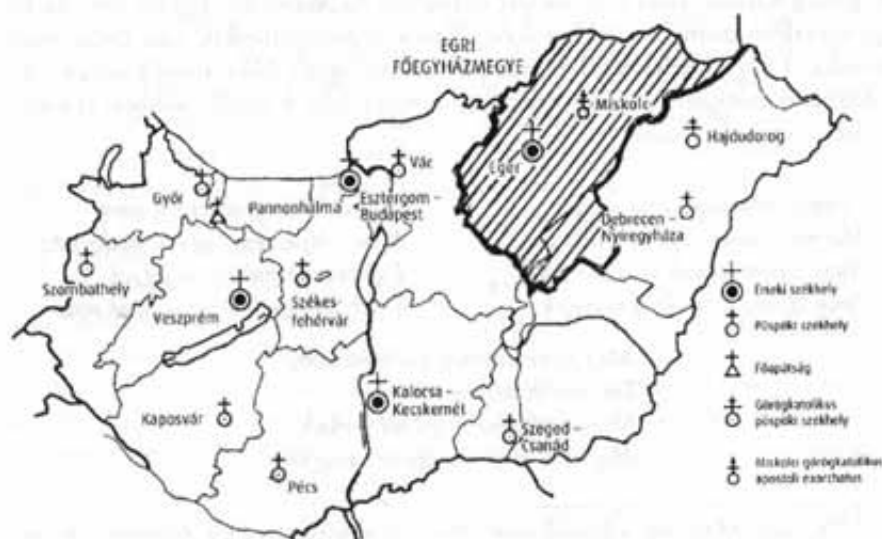
A modern kor érsekeiről csak címszavakban szólok. Pyrker 1847. december 2-án halt meg. Korábban velencei pátriárka volt, de visszakérezkedett Magyarországra.

Rejtély, hogy miért jött haza Velencéből, ahonnan pápák kerültek ki. Azért jött, mert nem akart bíboros lenni. Utána Lonovics következett. Egy egeri érsek, aki soha nem volt érsekként Egerben, mert a szabadságharc oldalára állt, és a kormány nem engedte be a városba. Utána Bartakovics jött, aki nagyon népszerű érsek volt, a nép nagyon szerette. Samassa következett, aki előtte egyetemi tanár volt, majd Szmracsányi, ő főemberként nagyon jóban volt Horthy Miklóssal. Őt Czapik követte, aki nagyváradi kanonok volt és újságíró, Bangha páter jobbkeze, szellemes ember. Czapik halála után Brezanóczy 1956-tól 1969-ig kormányzóként vezette az egyházmegyét, utána '72-ig volt egeri érsek. Amikor az ő érseki beiktatása megtörtént, az egyházmegyének még 600 papja volt. Akkor eléje járultak, és ő tudott mindenkinek valami személyeset mondani. Nem ismételte magát, nem mondott sablonszöveget, ez mutatta, hogy minden papját, minden gondjukat ismeri.

Őt Mészáros Lajos helynökként követte, két évig vezette az egyházmegyét, majd Bánk József érsek úr és Kádár László, aki nem nagyon akart Egerbe jönni, végül Seregély érsek úr, de ez már nem történelem, ez már a jelen.

Mi magunkban hordjuk a múltunkat, ezért kell ezeket a dolgokat látnunk és azonosítani magunkat őseinkkel. Őseink keresztények voltak, templomba jártak. Maradjunk meg az ő nyomukban.

(A Szent Anna Kolping-házban 2004. október 11-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

A magyar egyházmegyék napjainkban

TÖKÉS LÁSZLÓ:

Isten és történelem

A TEMESVÁRI FORRADALOM 15. ÉVFORDULÓJÁN*

Immár másodízben nyílt alkalmam egy ilyenfajta rendezvényre eljönni. Sokak emlékezetében már elhomályosult, ami annak idején történt, de vannak, akiknek nem tompult az emlékezetük, ami egyedül a jövő szempontjából fontos, hogy a múltat ne feledjük. Megköszönöm a szíves fogadtatást a város képviselőjének, illetve azoknak, akiknek az igenjei felülmúlták a nemeket. Amint Hernádi Gyula fogalmazott, az igen a reménység zászlója, és itt tartunk most, a reménység szintjén, de az Istenbe vetett reménység, a hit reménysége nem csal meg bennünket. Ezért köszönjük mindazoknak, akik igennel szavaztak. A nemek sem tragikusak, olyan értelemben, hogy nem a szavazók, hanem azok szólaltak meg, akik félrevezették és becsapták őket. Az idegenség és egy embertelen kor hangja, a velünk élő Trianon súlyos következményei szólaltak meg a nemekben. Tizenöt évvel a rendszerváltozás után meg kell becsülnünk ezt az 51 százalékot is.

Kedves testvéreim! Bubik Istvánra emlékezem, aki tragikus módon távozott a minden élők útján. November 22-én még együtt kampányoltunk a magyar állampolgárság határon túlra kiterjesztése érdekében Kecskeméten. Együtt léptünk fel egy sportlétesítményben. Akkor ő Ady Endre A perc-emberkék után című versét mondta el nagy hitelességgel és átéléssel, melyet figyelmükbe ajánlok éppen a 15. évfordulón és éppen a jelenlegi viszonyokra nézve. Idézek ebből a versből, az ő emlékére és a mi okulásunkra:

*Otthon bolondját járja a világ
Majmos, zavaros, perces, hittelen,
Nagy, súlyos álmok kiterítve lenn,
Fenn zűrös, olcsó, kis komédiák.*

*Magyar Babelnek ostoba kora,
Ments Atyaisten, hogy bennelegyek:
Engemet kötnek égbeli jegyek
S el kell hogy jöjjön nászaink sora.*

*Most percemberkék dáridója tart,
De építésre készen a kövünk,
Nagyot végezni mégis mi jövünk,
Nagyot és szépet, emberit s magyart.*

* Elhangzott Miskolcon, a Kossuth utcai református templomban, 2004. december 11-én, egy héttel a magyarországi kettős népszavazás után, amikor is nem kapott megfelelő számú többségi szavazatot, hogy a határokon túl élő magyarság megkaphassa a kettős állampolgárságot.

Testvéreim, ebben a bábeli, rendellenes állapotban az isteni rend felborulásáról hallottuk az igehirdetésben Balog Zoltán lelkipásztor tanácsos urat. Ideje, hogy ráébredjünk, ne Bábeleket építsünk, amelyek ráncdőlhetnek, hanem inkább bontsuk le a bábeli építményeket, amelyek elválasztanak egymástól, példának okáért a régi falakat, amiképpen a berlini falat lebontottuk, a trianoni falat is bontsuk le, és így álljon helyre az emberek közötti kapcsolatok és szeretet rendje.

Ez a népszavazás, mi tagadás, nagy kavarodást idézett elő a határon túli magyarok szívében, én sem hittem volna, hogy olyan komoly kihatása lesz 84 esztendő után. De éppen ez figyelmeztet bennünket, hogy mindent tegyünk meg a folytatás, a továbblépés érdekében. Hadd mondjam el nektek, hogy Böjte Csaba atya, az egyik karizmatikus erejű katolikus lelkésztestvérünk nyílt levelet írt Magyarországra, amelyben megdöbbenését fejezte ki, hogy a Gyurcsány-kormány győzelemként értékelte a december 5-i szavazást. Böjte atya szerint Gyurcsány Ferenc és kormánya saját népét győzte le és ennek nem kellene olyan nagyon örvendezni. Mit mondjak még – írja Böjte atya –, gratulálok a győzelmükhöz a kormánypártiaknak és konok székelységgel kijelentem, hogy amíg ők saját népük ellen uszítanak és győzedelmeskednek, én nem kérek árváim nevében – több száz árva gyermekről gondoskodik Böjte atya –, és nem fogok elfogadni tőlük egyetlen vasat sem, ha becsületük nincs, a pénzük tegye őket boldoggá. Jobb jövőben bízó lélekkel, Csaba testvér.

Ez egy példa az otthoni viszonyulásra. Hadd idézzek egy másikat is: Pataki István újságíró szólalt meg a nagyváradi Reggeli Újságban, valamint egy Kovács Pál nevű testvérünk írt a Zsil völgyéből, Dél-Erdélyből. Talán ezzel kezdem.

Tisztelt református püspök úr! Végignéztem ezt az egész megalázó eseményt a Duna Televízióban a kettős honpolgárságról. Az én nagyapám csíki származású volt, a XIX. században telepedett le a Zsil völgyében. Az apám és én is, a családom is, megőriztük magyarságunkat. Magyarul gondolkozunk, beszélünk és imádkozunk. Kérjük szépen a püspök urat, hogy ne alázzanak meg bennünket, lehajtott fejjel kérve magyarságunk elismerését honfitársainktól, tisztelet a kivételnek, akiknek sajnos nem volt sem fülük, sem szívük, amikor püspök úr imát mondott értünk. Tisztelettel, Kovács Pál.

Tudnivaló, hogy a Zsil völgyében a legnagyobb arányú az asszimiláció, körülbelül 70 százalékos. Egyik nagy temetője a magyarságnak, a Petrozsény-Vulcan régi szénmedencé a déli Kárpátokban.

Pataki István írja: kibírtak őseink ennél nagyobb megpróbáltatásokat is, konok daccal, méltósággal viselem kisebbségi létem keresztjét, csupán azt a szót: anyaország, egy ideig a számra nem veszem, se le nem írom. Marad helyette az anyaöl, anyaméh, anyatej, anyaföld, mint Isten áldása, megtartó ereje.

Nem szokványos szövegeket idéztem, hogy érzékeltessem, milyen hullámokat vet a lelkekben ez az esemény. Nem akarok ennél elidőzni. Itt térnék rá a visszaemlékezésre, a tizenöt évvel ezelőtti eseményekre. Akkor mind politikai, mind

nemzeti vonatkozásban olyan kezdet történt, amely feljogosított bennünket a társadalmi és a nemzeti felszabadulásra. A társadalmi elnyomásban a maga mértékében és módján része volt mind a magyarságnak, mind a románságnak a kommunista diktatúrában élve. A nemzeti elnyomás viszont a mi sajátos nyomorúságunk volt abban az időben, ebbe beletartozott az egymástól való elszakítottságunk.

Tizenöt év után azt vehetjük számba, hogy mi is történt ebben a tekintetben. Az összegzésünk nem ad okot túl sok derűlátásra és elégedettségre, hiszen Romániában most voltak az országos választások. Újabb négy évre akarja magát bebetonozni az utódkommunista szociáldemokrata párt és az Iliescu nevével fémjelzett posztkommunista rezsim. Most lesz a második forduló.** Ha itt is megerősítik ennek a vonulatnak a képviselőjét, a mostani miniszterelnököt, Nastasét, akkor a remélhetően kedvező irányban alakuló ukrainai helyzettel ellentétben mi újabb lépést teszünk visszafelé.

Ne tévesszen meg bennünket az európai integráció feltételrendszere, mert, nem tagadom, hogy ez a korrumpált romániai rendszer eurokomform kirakatot rendezett be, és tudja, meddig menjen el és mit tegyen, hogy az amúgy is elnéző és engedékeny nyugati világ átmenőjegyet adjon neki különféle, főleg nagypolitikai és európai érdekekből. Ez azonban nem változtat a lényegen, hogy 15 év után már végképp bebetonozhatja magát ez a rendszer, hogy utána nehezen lehet majd kivetni őket. Annál is fájdalmasabb az eset, mert éppen ezzel a hatalmi erővel paktált le a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, amely többé-kevésbé az MSZP romániai megfelelője, egy utódkommunista irányba hajolt el a magyarság képviselete. Jelzésértékű, hogy engem is eltávolítottak az éléről, de általában purifikálták az RMDSZ-t. Mutatóban maradt egy-két olyan ember, akit felmutatva azt próbálják igazolni, hogy nem csúsztak el a kommunista bal irányába, de valójában ez történt.

A mostani RMDSZ csúcsetezése a Román Szociáldemokrata Párt magyar tagozataként viselkedik. Magyar létére a magyar szavazatokért sok mindent tűz a programjába és a zászlójára, nyilvánvaló, hogy valamit tenni is kénytelen abból, amit megígért, de egészében rossz irányban halad az erdélyi magyarság szekere ebben a posztkommunista visszarendeződésben.

Itt van Magyarország. A népszavazással kezdtem, ezt most nem részletezem tovább. Tizenöt évvel a rendszerváltozás kezdete után okkal érezhetjük magunkat csalódottnak, hogy az egykori változások után még mindig helyben járunk, topogunk, tévelygünk. Ennyire sikerült jutnunk 15 év alatt.

Kedves testvéreim! Csodálatos volt abban az időben, ahogyan lehullani látszottak a határok, amikor közületek is sokan átjöttek a határon. Egy olyan nemzeti szolidaritásnak lehettünk tanúi – ezt valahol a rádióban, vagy a televízióban már említettem

** A második fordulóban végül nem az utódkommunista párt, hanem a jobboldali-liberális szövetség győzött és alakíthatott kormányt Romániában. (A szerk.)

–, amire ritkán van példa egy nemzet történetében. Én, már csak koromnál fogva is, legfeljebb az '56-os időre emlékszem, kisgyermekkoromból. Talán akkor volt még egy ilyen nemzeti együttérzés, mint '89-ben. Akkor ez a lelkesedés, az egymás iránti szeretet sokkal gyorsabb változás ígérte hordozta, és nem hittük, hogy még mindig olyan komoly hadállásai vannak a kommunizmusnak, a nemzetietlenségnek, a régi politikának. Íme ez a lelkesedés és ez a társadalmi összetartás elpárolgott, de sok viszontagság után, kormányváltásokat követően mégis maradt másfélmilliónyi olyan nemzeti érzésű polgár, aki igennel tudott szavazni. Biztos vagyok benne, hogy a lélek mélyén több nemzeti energia húzódik meg, csak megint a tudat alá parancsolták a politikai viszonyok, a félelmek, a riogatás ezeket az érzéseket.

Fel kell szabadítani ezeket az erőket. Egy gyönyörű Reményik Sándor vers került a kezembe, amelyet 1919-ben írt a költő, és amely az akkori helyzethez hasonlóan a mostanira is nagyon találó. Érintsen meg bennünket ez a vers, amely a nagy magyar télről szól.

Nagy magyar télben picike tüzek, / A lángotokban bizom, / Legyen bár messze puszta rőzseláng, / Bár bolygófény a síron, / Szent házi tűz, vagy bujdosó zsarátnok: / Boldog vagyok, ha magyar lángot látok. // Nagy magyar télben picike tüzek, / Szikrák, mécsék, lidércek. / Mutassatok bár csontváz halmokat, / Vagy rejtett aranyércet, / Csak éjjetek, csak melegítsetek ma, / Soh'se volt ily szükség a lángotokra. // Nagy magyar télben picike tüzek, / Jaj, be szétszórva égtek. / Királyhágón, Kárpáton, mindenütt! / De mondok egyet néktek, / Szelíd fények és szilaj vándorlángok: / Mit gondoltok: ha összefognátok! // Nagy magyar télben picike tüzek, / Soh'se volt olyan máglya, / Mintha most ez a sok-sok titkos láng / Összefogna egy láncba...! / Az égig, a csillagos égig érne, / És minden idegen rongy benne égne! (Nagy magyar télben...)

Akkor az országcsonkítás (és most tegyük hozzá), az országvesztés – mert nem tehetjük felelőssé Trianonért csak a külső hatalmakat –, országcsonkítás kívülről és országrontás belülről: ennek lett az együttes végeredménye, ami történt. Abban az országrontásban és ebben az országromlásban fontos, hogy ez az egymillió-háromszázezer kicsike láng összefogjon, fontos, hogy polgártársakként, testvérekként az Úrban, és a nemzet részeként érvényesíteni tudjuk önrendelkezési jogunkat, s összefogva meg tudjuk teremteni a nemzet épségét, helyre tudjuk állítani a nemzet egységét.

Nem is gondoltuk, hogy mekkora pusztulást vitt véghez a kommunista-ateista, nemzetietlen hatalom. Most legalább tisztán látjuk. Egyet elmondhatok: az ittlévkre mindenképpen számíthatunk a tűzrakásnál. Lobbanjon fel hitünk tüze, pünkösdi lángként, a reménység zászlójaként az igenek.

Kedves testvéreim! A 15 évvel ezelőtt Temesváron történetekre emlékezem vissza, kapcsolódva az előbb elmondottak szelleméhez. Sokan azt hiszik, hogy Tökés László egy magányos hős volt, aki kiállt a síkra és megharcolt a gonosszal. Nagyon hízelgő ez a minősítés, de tudatosítanunk kell újból, hogy ez egy közösségi cselek-

mény volt, és pedig egy gyülekezet, majd a gyülekezet mellé csatlakozó emberek közös cselekménye, bátorsága, kiállása, hűsége. Annak a tipikus esete, amikor beigazolódnak, hogy ama kicsinyek milyen sokat tehetnek és nagyra segítheti őket az isteni kegyelem.

Rájuk szeretnék emlékezni, azokra a kicsike tüzekre, amelyek összeállhatnak máglyává, hogy megégessenek minden idegen rongyot, ahogy a költő fogalmazott. A tisztító tű erejével pusztíthatják el mindazt, ami egy társadalomban, egy nemzet életében ítéletre való, hogy aztán a tűzből kikerülő, nemesen edzett fémhez hasonlóan a nemzet ép és egészséges maradjon. Kiállva a tűznek próbáját.

Temesvár egy valóságos hőskölteménye a hétköznapi hősiességnek, az egyéni és közösségi bátorságnak és kiállásnak. Köteteket venne igénybe, hogy mindent leírjunk, történet is erre próbálkozás, az előző években megjelent egy Temesvári mementó című kötet, azelőtt a Temesvár ostroma és más kiadványok, most pedig a napokban jelenik meg egy újabb kötet. Ennyi személyesség talán megengedhető: a 18 éves Máté fiam szerkesztette. Az akkor hároméves üldözött gyermek öntudatra ébredt, de nem én vezettem rá a témára, nem „családi rendelésre” látott hozzá, hanem önálló módon. Ő a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium tanulója, járt itt, Miskolcon is egy diáktalálkozón. Maga talált a témára és egy 40–50 visszaemlékezést tartalmazó gazdag kötet lesz, most, december 22-én mutatjuk be Budapesten, az Uránia filmszínházban, nem csak Temesváron.

Ebbe a kötetbe én is írtam, vallottam, másokkal, magyarokkal, románokkal együtt. Ebből a kötetből idéznék most néhány részletet, ami talán a leghívebben mutat rá az akkor történetekre.

„Ebben a helyzetben egyetlen fegyverem maradt, a nyilvánosság. Mindig kihirdettem, ha zaklattak, ha kaptam egy újabb levelet, hétről hétre közhírré tettem minden újabb fejleményt. Ugyanakkor a per még tartott, a kilakoltatási per, így volt jogom védekezni. Tudtam, amíg nem születik jogerős ítélet, addig nem lakoltathatnak ki. A tárgyalás napokon át tartott. A feszültség fokozódott, mert közben a Magyar Televízió Panoráma című műsorában nyilatkoztam a Ceausescu-féle falurombolási tervekről és a romániai magyarság, valamint a magyar egyházak tartathatlan helyzetéről. Egyik oldalról adminisztratív úton gyötört a püspökség, és folytatta a kilakoltatási pert, a másik oldalról viszont a hatóság lendült támadásba. Amikor látták, hogy a presbitérium nem tántorodik el az igaz ügy mellől, mi több, egyre több ember jön vasárnaponként a templomba, akkor következett a megfélemlítés. A legdurvább eszközöket a presbiterekkel szemben alkalmazták. Egyenként behívták, a munkahelyükön is felkeresték, megfenyegették őket, kilátásba helyezték, hogy ők maguk, vagy családtagjaik elvesztik állásukat. Balaton Zoltánt áthelyezték Csernavodára, egy atomerőmű épült ott. Gazda Árpádot Lugosra. Voltak presbiterek, akik eljöttek hozzám és elmondták, hogy hívták, és azt is, mivel fenyegették őket. Teleki Lászlónak például a feleségét fenyegették meg, Kabai J6-

zsefet állandóan kereste a Securitate. Látnivaló volt, hogy mindenkit igyekeztek sakkban tartani. Újvárosi Ernő volt a legkényelmetlenebb a hatóságok számára, ezt nem tudták neki megbocsátani, és feltételezésem szerint egy adott pillanatban a kiiktatása mellett döntöttek. Ő volt az első áldozata az eseményeknek, halva találták egy Temesvár közeli erdőben.

Azt hiszem, őt is hosszabb ideje zaklatták, és Balaton Zoltánhoz, Gazda Árpádhoz, Szilágyi Zsoltához (ő a mostani képviselőnk, akit szintén kiejtettek az RMDSZ részéről a politikából) vagy Varga Lajoshoz hasonlóan keményen támadták, fenyegették, megvoltak erre a módszereik. Székelyhidi Tamás ezek hatására húzódott vissza a szerepléstől. Azokat az egyetemi hallgatókat, akik az ifjúsági munkában részt vettek, nevezetesen 1988-ban a reformáció ünnepén csodálatos templomi műsort mutattak be, azzal fenyegették, hogy kidobják őket az egyetemről. Hónapokig zaklatták, hívatgatták őket. Úgyük egyébként a Magyar Rádió Vasárnapi újság című műsorába is bekerült. Hálás szívvel gondolok Cseresnyés Gyula nyugalmazott színházi rendezőre, aki az ifjúsági műsor rendezését vállalta. Egy gyönyörű Dsida-est volt, ahova az egyik katolikus pap barátunk is eljött, nagy bátorság volt ez akkor. A küzdelemben nemcsak Cseresnyés Gyulát, hanem egész családját, feleségét, Ildikót, leányát, Zsuzsit és annak férjét is magunk mellett tudhattuk. Budapesten élő fia a kapcsolattartásban, a hírek közvetítésében segített. Szomszédasszonyunk, Tarjányi Valéria, Isten nyugtassa, szintén kivette részét a templomi műsorainkból, hiszen zenetanárnő, művészi előadó volt, sőt magyarországi kapcsolatai révén Valika még híradások kijuttatásában is segített.

A békés gyülekezeti ellenállás csodálatos fejezetei voltak azok a műsorok, amelyek kapcsán a fiatalokat és Cseresnyés Gyulát említettem. Ezek valóságos eseményszámba mentek és komoly közösségépítő, demonstratív erejük volt.

Ezen a téren a csúcspont az 1989. október 31-i reformációi műsor jelentette, melynek alkalmával a polgári ellenállás bátorságával Péterfi Lajos és felesége, Gál Anna-mária temesvári, és Illyés Kinga marosvásárhelyi színművészek vállalták a fellépést. A megrendítő erejű, forradalmi telítettségű versműsort teljes áramszünet szakította meg. Egy pillanatra rémület telepedett a zsúfolt templomra. A vészjósló helyzetben azonban hamarosan úrrá lettünk, gyertyákról és lámpákról gondoskodtunk. Még a vaksötétben tovább folytattuk a műsort, mely ezáltal még drámaibb hatást váltott ki, majd megkönnyebbülésünkre nemsokára visszaadták a villanyt.

Újvárosi Ernő halála nem azt a hatást érte el, amely várható lett volna, amelyet a szekusok reméltek. Nem félelmet, hanem felháborodást, elkeseredettséget váltott ki. Megacélozta az embereket, akik ahelyett, hogy megijedtek volna, méginkább meggyűlöltek a Securitatét és a hatóságokat. Amint a mártírok példája megerősítette az őskeresztényeket, Újvárosi Ernő halála is ekképpen hatott és az emberek még elszántabbak, az ügyhöz még hűségesebbek lettek. Az elkeseredés és a fájdalom mellett bennem is ezt az elszántságot váltotta ki a tragédia.”

Még sok, hasonló részlettel szolgálhatnék, de gondolom, ezek is érzékeltetik, mit jelent a gyülekezeti melléállítás. Még egy baráti körről beszélhetek, a gyülekezeti tagokon kívül, mint önálló entitásról. Mátyus Ernő a nép fiaként került az ellenállásba, Pajker(?) Leó a régi, vörös pap idején távol tartotta magát a gyülekezettől. Odakerülésem után azonban ő is beállt a visszatérők közé. A harmadik leányát én kereszteltem. Ezermester volt, mindenhez értett, jött segíteni, mindig lehetett rá számítani, akár csak most, Nagyváradon. Ő is beletartozott a baráti körünkbe, Kabai Józsefhez, Tolnai Istvánhoz, Teleki Lászlóhoz, Szepsí Bélához, Székelyhidi Tamáshoz, Sükösd Antalhoz, Újvárosi Ernőhöz és a törzsgárda többi tagjához hasonlóan. Ezek a nevek bizonyára nem mondanak semmit, de azért sorolom, mert egyfelől ez a valóság, másfelől érzékeltetik, hogy akármelyiketek neve benne lehetne, mert mindig ilyen valóságosak a bibliai nevek is, vagy a Pál apostol leveleiben szereplő nevek. Azok valóságos, létező személyek voltak.

1988 az építés éve volt, 1989 a küzdelemé. Sokan nem tudják, hogy a megelőző évben olyan építkezéseket folytattunk, ami összekovácsolta a gyülekezetet. Már úgy tört ránk a hatalom és a Securitate, hogy erős gyülekezetünk és életünk volt. A baráti kör és a gyülekezet mellett a családomat említeném, adózva édesanyám emlékének is. Természetesen az engem körülvevők közül a nagyobbik családom is kiemelkedő szerepet játszott. A Tökés család egy kis köztársaság. A nyolc gyermek és édesanyám, édesapám aktív szereplői voltak a temesvári eseményeknek azáltal, hogy valóságos temesvári szolgálati rendet osztottak be maguk között. Kötelességüknek tartották, hogy időről időre, az utolsó hónapokban hétről hétre rendszeresen, és egyre sűrűbben eljőjenek Temesvárra, erkölcsi támogatást nyújtsanak nekünk, közösséget vállaljanak velünk és pusztá jelenlétükkel is védelmezzenek bennünket. Édesanyám tehetett értünk a legkevesebbet, már csak életkora és női mivolta miatt is. De ami bámulatraméltó volt benne, és a mai nőkre nemigen jellemző, még a régiek közül is csak a legjobbakra, az, hogy ifjúkorom óta és ezúttal sem azt mondta nekem, hogy fiam, ezt ne tedd, mert bajod lesz, fiam, légy óvatos, fogd be a szád, hanem mindig az igazság melletti kiállásra buzdított. Látjuk, hogy a mai felnőttek általában nem arra tanítják gyermekeiket, hogy legyenek bátrak, álljanak ki, mondják meg az igazságot, hanem arra intik őket, hogy hallgassanak, ne vállaljanak kockázatot. Ennek következtében rossz példát követ az ifjúság és rendre elgyávul a társadalom.

Apám is úgy gondolkodott, mint anyám, de hát erős, vezető férfinember részéről ez nem annyira meglepő. Az viszont, hogy egy édesanya tud ilyen lenni, akinek megszakad a szíve, ha gyermekének baja esik, egyenesen csodálatra méltó. Anyám nem majomszeretettel csüggött a gyermekein, hogy visszatartsa őket, hanem mindig szárnyakat adott. Ilyen értelemben azt is mondhatnánk, hogy anyám apámnál is forradalmibb volt. Apám a szilárd erő példája lehet, míg anyám a szárnyaló erőé.

Külföldi barátokra fordítva a szót, ezúttal is megköszönöm, akik Magyarországról és más országokból szövetségeseink voltak. Soha nem felejttem el, milyen élményt jelentett nekünk a Panoráma televíziós adása, ellenzéki műsorai. Chrudinák Alajos ismerősként robbant be az életünkbe, amikor '89 júniusában műsorában leforgatta a velem készült interjút. Szabó Lukács, aki azóta eltűnt az MDF-ből, de akkor többedmagával jött a páneurópai piknikre menet, egy üzenetet kért tőlem, amit ott olvastak fel, Sopronpusztán. Telegdi Eleonóra asszony, ő kanadai barátunk volt, azóta már elhunyt, Kanadából csodálatos leleményességgel segített. Ő ismertette meg Kovács Miklóssal, aki az összekötő szerepét töltötte be köztünk és Eleonóra néni, illetve az ő politikai köre között. Kovács Miklós később egyre inkább barátta és támogatónká vált, azok közé a fiatalok közé tartozott, aki a Ceausescu korszakában rendszeresen járták Erdélyt. Gondolom, ilyenek vannak itt is, a mi körünkben. Ez a legérzékenyebb rétege a magyar társadalomnak.

Ki kellene küldeni, mondjuk egyhavi kényszertartózkodásra a magyar kormány egyes tagjait, és a közigazgatásban különböző tisztségben lévőköt, hogy egyék egy kicsit a kisebbségi magyarság keserű kenyerét, s ettől hátha fellelkesülnek a magyar nemzeti egység iránt, és a kisebbségekért szájalom ébredne a szívükben. Nem mintha sajnálnatni akarnám magunkat, mert ennek a sorsnak is megvan a maga emberi többletet is jelentő szépsége.

A filmet egyébként nem Chrudinák Alajos készítette, hanem kanadai francia tévések. A felnőttek közül sokan láthatták, még a falurombolásról, de a kanadai megrendelők, noha nagy pénzt fizettek érte, nem vállalták a film levetítését, mert akkor még Ceausescu a béke bajnoka volt, és a kanadai televízióállomás nem volt hajlandó a rendszer ellen szóló filmnek helyt adni. Ezért aztán István bátyám hozta el Magyarországra, és elintézték, hogy a Panoráma, amely szintén kockázatot vállalt és meg kellett harcolnia az engedélyezésért, végül be tudta mutatni. Egy Deák Péter nevű székesfehérvári riporter és filmes kalauzolta a kanadai riportereket, és csodával határos módon sikerült kicsempésznük a felvételt. A Panoráma mellett emlékeznek a Vasárnapi újságra, Győri Béla szerkesztő nagy részt vállalt a munkában, illetve a háttérmunkában. Mozaikok ezek, a felsorolt nevek mind érzékeltetik, hogy milyen összefogás volt. Az akkori magyar nagykövetség alkalmazottai közül is többen készek voltak konspirálni velünk, mindenki segített, ahogy tudott, így történhetett, hogy eljutottunk a temesvári végkifejlethez.

Ez a fajta összefogás kívántatik magyarságunk jövője szempontjából. Én hódolattal és hálával gondolok vissza mindazokra, akik segítettek. Még az akkori magyar kormány (már a Németh-kormány volt), és a politikusok is a maguk helyén nemzeti módon viszonyultak. Amikor első ízben átjöttem, Pozsgay Imre, Szűrös Mátyás akkori államelnök és Kárpáti Ferenc hadügyminiszter is fogadott, Horn Gyula is, még tőlük is példát vehetne a mostani kormány, bizonyos értelemben.

Menyővel kell befejeznem. Az utolsó este Temesváron a 16-óról 17-ére virradó

éjjel volt. Hadd soroljam fel azoknak a nevét, akikre rácsapódott a forradalmi erőszak ajtaja, majd elhurcoltak minket Menyőbe, illetve többeket a temesvári börtönbe. Gazda Árpád, Csöke András, Gija(?) Attila, Szabó Ferenc, Jász Norbert, Balaton Krisztina és Dézsi Kis Pál. Ők voltak azok, akiket majdnem halálra kínoztak a temesvári börtönben, de aztán Ceausescu megbukott és ez mindnyájunknak az életet jelentette. Menyőről külön megemlékezést is érdemes volna tenni. Menyőben, ahová mennyből az angyal, jött az akkor élt legnagyobb magyar író, Bálint Tibor. Menyőnek betlehemi hangulata van. Betlehemben született meg a kisded Jézus, Menyőben született meg, meghitt szilágysági, népi környezetben a szabadság. Az erdélyi magyarság szabadsága. Ezért is oly fájdalmas 15 év után, hogy, mint a vándorló nép a pusztában, visszakanyarodtunk megint, ahelyett, hogy haladnánk az ígéret földje felé.

Köszönöm a figyelmet, Isten áldotta, békés, boldog karácsonyi ünnepeket kívánok, és a befogadás énekével elénekelhetem azt, amit a televízióban nem tudtam végigénekelni, mert idő szűkében nem lehetett ezt a gyönyörű népi, karácsonyi éneket. Ezzel kívánok boldog karácsonyi ünnepet.

*Szállást keres a Szent Család,
De senki sincs, ki helyet ad.
Nincsen aki befogadja,
Őt, ki égnek s földnek ura.*

*Az idő már kétszöve jár,
A madár is fészkére száll,
Csak Mária jár hídra,
Betlehemnek városába'.*

*Ne sírj tovább, Szűz Mária,
Ne menjetek ma máshova,
Szállásunkat mi megosztjuk,
A kis Jézust befogadjuk.*

*Legalább ti, jó emberek,
Fogadjátok a kisdedet,
Házatokra szent áldás száll,
Ha betér az égi király.*

A befogadásnak ez a szelleme kívántatik és ennek a jegyében kívánok áldott, boldog karácsonyt.

A GLOBALIZÁCIÓ KIHÍVÁSAI

NEMESHEGYI PÉTER SJ

Katolikus? Egyetemes? Globális?

Előadásom címe: Katolikus? Egyetemes? Globális? Kezdeném a harmadikkal, a globálissal. Ez egy új szó, pár évtizede lett divatos. A glóbus szóból származik, így hívják a földgolyót. A globalizáció tehát annyit jelent, hogy a földkerekség kezd eggyé lenni. Minden hat mindenre, minden összefügg egymással. Mindennek a többi részre is van hatása. Nem lehet elkülönülni, minden mindenre kihat. A franciák a mondialisation szót szeretik inkább. A monde annyit jelent, mint világ, tehát az egész világban kell gondolkodnunk, minden eseménynek az egész világra kiterjedő hatásait kell figyelembe vennünk.

Arra, hogy az egész földkerekséget egyesítsék, eggyé tegyék, már régen törekedtek egyes emberek. Assurbanipal, asszír király, aki azzal szórakozott, hogy a hadifoglyok szemét kiszúrta a lándzsájával, Nabukodonozor, akinek a hadserege az egész Közel-Keletet meghódította, Jeruzsálemet felégette, Julius Caesar, aki a Római Birodalmat terjesztette, aztán pár száz évvel később Dzsingisz kán, aki az egész világ fölötti uralmat akarta a mongoloknak megszerezni, V. Károly, akinek a birodalmában nem nyugodott le a nap, mert kelettől nyugatig mindenütt ő volt az úr. Aztán Napóleon, aki szintén az egész Európát meg akarta hódítani hadseregeivel, és utánuk Hitler és Sztálin, akik szintén a világ fölött akartak uralkodni.

Ha ezeknek az embereknek a törekvése eredményes lett volna, egyetemes rabszolgaságot hoztak volna létre. A nyers hatalomvágy jellemezte őket, néha ideológiai színezéssel. A babiloniaiak például úgy gondolták, hogy az ő nemzeti istenük, Marduk, minden isten közül a leghatalmasabb, nekik adja az uralmat az egész föld fölött. Dzsingisz kán és utódai is azon a nézeten voltak, hogy az ég istene őket tette meg a világ urává. Ezért írta IV. Béla királyunknak a főkán, hogy „rendeld alá magad a mi hatalmunknak, és együtt meghódítjuk egész Európát, mert ez az isten akarata.”

Jött Napóleon a világszabadság jelszavával és a trikolorral, jött Hitler a fajelmélettel, Sztálinék a marxizmussal. Ideológiai színezéssel törekedtek az emberek, egyes csoportok, pártok a viláгурalomra. Ezek az ideológiák hazugok, hamisak voltak, és hamis ideológiával viláгурalomra törni még rosszabb, mint nyers uralomvágyból erre törekedni, mert ideológia alátámasztásával harcolni és másokat megölni még jó lelkiismerettel is lehet. Ezért az így vívott háborúk a legveszedelmesebbek.

Ezek a törekvések eddig mind megbuktak, senkinek sem sikerült a világ fölött uralkodni. Viszont az, hogy a világ napjainkban eggyé lesz, a földkerekség egy nagy, globális falu lesz, visszafordíthatatlan valóság, és ezért számunkra nagy kihívás. Új helyzet, amellyel meg kell birkózni. Nemcsak kihívás, hanem veszedelem is. A globalizációból nagy veszélyek származnak, amelyeket már tapasztalunk is.

A GLOBALIZÁCIÓ VESZÉLYEI

Négy veszedelemről szeretnék beszélni. Az első a környezet pusztítása. A füstök, gázok kibocsátása a gyárakból, az autókban tönkreteszi a légkört, már nem látjuk a csillagokat sem, mert minden város fölött szürke ködfelhő takarja el az eget. Ózonlyukak nyílnak a légkörünkben, úgyhogy az egész emberiség jövője veszélyeztetve van a környezet, a levegő, a föld, a vizek szennyezése miatt. Az iparilag legfejlettebb országok teszik ezt leginkább, Amerika és Európa. Az emberek csak arra gondolnak, hogy uralkodniuk kell a természetnek, a földkerekségen, az élővilágon, és ebből az uralkodásból pusztító zsarnokság lesz.

A második veszedelem a gazdasági élet globalizációja. A multinacionális cégek növekedéséről készült statisztikákat nézve látjuk, hogy egyre erősödik egy-egy nagy holding – például a General Motors – produkciója, haszna, amely messze túlhaladja számos ország nemzeti jövedelmét. Ezeket a nagy, pénzügyi óriásokat nem ellenőrzi demokratikus parlament, ezeken a nagy cégeken belül nincs demokrácia, hanem a vezetőség parancsuralma. A nagy japán trösztök, a Sumimoto, a Mitsubishi és a többi nagy cég igazgatói pont olyanok, mint voltak a régi hűbérurak. A cégek épületeinél, már a bejáratától kezdve, a pénz hatalma lenyűgözi a látogatót. Vajon a hatalmas nemzetközi trösztök és vállalatok vezetői mennyiben állnak az erkölcsi normák alatt? Hiszen hatalmuk fölött egyéb kontroll már nincs. Lepénzelhetik a bíróságokat, a választókat, a politikusokat, az ő kezükben van a hatalom. Egy belső, erkölcsi törvény vezeti-e őket, vagy csak a nagyobb haszon, a nagyobb hatalom, a még több pénz? Egy tizenkilencedik századbeli katolikus gondolkodónak, Acton lordnak van egy mondása: „Power corrupts, absolute power corrupts absolutely” – a hatalom megrontja az embert, az abszolút hatalom pedig abszolút módon megrontja az embert. Ezt nagyon sokszor látjuk a politikusoknál, és féltő, hogy a nagy vállalatok csaknem abszolút hatalommal rendelkező vezetői is korrumpálódnak.

A harmadik veszély, hogy miután nagy örömünkre összeomlott a Szovjetunió hatalma, egypólusú lett a világ: csak egy superhatalom maradt meg, az Amerikai Egyesült Államok, és ez újabb veszedelmet okoz. Az Egyesült Államok ugyanis az utóbbi években világuralomra törekednek. Ez régebben nem volt a stílusuk, de most mintha az lenne. Egy primitív, választott nép-ideológiával, a történelem hiá-

nyos ismeretével és hatalmas katonai, gazdasági erővel felszerelve nem írják alá a nemzetközi megállapodásokat, például a kiótói természetvédelmi egyezményt, az ENSZ felhatalmazása nélkül viselnek támadó háborút, és így tovább. Ez veszedelmes. A viláგuralomra törés nekik sem fog sikerülni, mint ahogy eddig senkinek sem sikerült, de közben óriási bajokat okoznak az egész emberiségnek.

A negyedik veszély: a kultúrák konfliktusa. Erről Huntington írta nevezetes könyvét: *A civilizációk konfliktusa*. Ebben felsorolja a nyugati, az iszlám, a távolkeleti, az ortodox, a latin-amerikai, a japán stb. kultúrköröket. Szerinte ezeken a kultúrkörökön belüli háború – például az európai országok között – ma már szinte elgondolhatatlan. Már nem háborúznak többé franciák és németek. Viszont, éppen a nyugati kultúrkörből eredő globalizáció elleni ellenállás miatt, a kultúrkörök „törésvonalain” kitörnek háborúk. Izrael, Algéria, Csecsenföld, Kasmír, Szudán, Bosznia, a Fülöp-szigetek ilyen újabb háborúk színhelyei. Ezek a vidékek mind az iszlám kultúrkör és egyéb kultúrkörök közötti törésvonalak mentén helyezkednek el. Látjuk, hogy e háborúk jó része szinte megállíthatatlanul folytatódik. És még nem is tudjuk, mi lesz, amikor a nagyon dinamikusan fejlődő Kína is megköveteli a vezető helyet a világban. Napjainkban nagy veszedelmek fenyegetnek, amikor háborúkra kerül sor, nagyobbakra, mint régebben, mert a szembenálló felek közül többnek van atombombája, és ha ezeket működésbe hozzák, az egész emberiség végveszélybe kerülhet.

A GLOBALIZÁCIÓ ELKERÜLHETETLEN TÉNY

A globalizációval tehát legalább ez a négy, de talán még több veszedelem jár. De tetszik, vagy sem, a földkerekség eggyé válása – amit globalizációnak hívunk – elkerülhetetlen.

Teilhard de Chardin, ez a zseniális jezsuita gondolkodó, ezt már régen megjósolta. Ő meglátta, hogy az egész világmindenség egy nagy evolúció, fejlődés. Ez az evolúció egyre komplikáltabb, egyre összetettebb, egyre koncentráltabb, központosítottabb és egyre mélyebb belsővel rendelkező rendszerekké fejlődik. Ahogy az egysejtűből kialakult az egész élővilág, az ember is a millió agysejtjével, ugyanúgy fejlődik tovább a társadalom is. Az emberek a nyelv, a kommunikációs eszközök révén egymással veszik fel a kapcsolatot, és ez egyre intenzívebb lesz, minden mindegyelével összekapcsolódik.

A kérdés tehát az, hogy ebből a nagy összekapcsolódásból környezetrombolás, a pénz zsarnoksága, egy szuperhatalom viláგuralma, végpusztulást okozó háborúk keletkeznek-e, vagy pedig – ahogy Teilhard de Chardin remélte – az emberiség fejlődésének egy magasabb stádiuma. Teherünk-e valamit azért, hogy a globalizációból inkább valami jó, valami értékes, az Isten üdvtervének megfelelő eredmény szü-

lessen? Ez új probléma, amelyen gondolkodnunk kell. Nincs értelme csak szidni az elkerülhetetlen globalizációt, inkább jó irányba kell azt terelnünk, hogy ne az emberi szellem megbénítása, hanem új lehetőségek születése legyen belőle.

KATHOLIKÉ

Nekünk, keresztényeknek van egy ebben segítő gyönyörű hagyományunk. Már kétezer évvel ezelőtt volt a mi közösségünknek egy jelzője, amit görögül katholicának, azaz egyetemesnek mondtak. Az első, aki írásában az ekklészia (egyház) szó előtt ezt a jelzőt használja, Antiochiai Ignác, vértanú püspök, a második század elején. Ő illeti egyházunkat a katholicé ekklészia (egyetemes gyülekezet) névvel. Ezzel különbözteti meg az egész akkori Római Birodalomban és a környező országokban elterjedt, egymással testvéri kapcsolatot tartó keresztény közösségeket a különböző szakadár, önmagukat önkényesen a nagy egyháztól elzáró csoportoktól.

Az ókorban annak pátosza, hogy „mi katholicái ekklészia vagyunk”, egyre inkább erősödik, és Ágostonnál éri el csúcspontját. Amikor ő a csak Afrikában elterjedt donatista szakadár csoportokkal vitatkozott, felkiáltott: „Van ember, aki Afrikára akarja korlátozni a szeretet határait, holott annak az egész orbis terrarumra, az egész földkerekségre kell kiterjednie! Terjeszd ki szeretetedet a világ legszélsőbb határáig, ha Krisztust akarod szeretni, mert Krisztus testének tagjai mindenütt ott laknak. Én is minden nyelven beszélek, akár csak pünkösdkor az apostolok, mert ahhoz az egy, nagy testhez, a katolikus egyházhoz tartozom, amely Szíriában szír nyelven, Afrikában latinul, Görögországban görögül, minden országban a maga nyelvén dicséri és áldja az egy Istent! Minthogy tagként ehhez az egy testhez tartozom, minden nyelv az enyém!”

Az egyház egyetemes: nem szabad leszűkülnie valamelyik mesternek, gurunak egyoldalú tanítására, nem lehet elitcsoportok versengése. Az egész, egyetemes egyháznak közös a hite és közös a szeretete. Ágostonnak van egy másik mondása is, amely szintén a donatistákkal folytatott vitában hangzott el: „securus iudicat orbis terrarum: megbízhatóan ítél az egész földkerekség”.

A nicei-konstantinápolyi hitvallásban, amelyet ortodoxok, római katolikusok és a protestáns nagy egyházak is elfogadnak és recitálnak, négy jelző áll az ecclesiam (egyházat) szó előtt: unam, sanctam, catholicam et apostolicam; Hiszem az egy, szent, katolikus (vagyis egyetemes) és apostoli egyházat. Minthogy itt az unum szó fejezi ki az egységet, ezért, ahogy Yves Congar, a kiváló domonkos teológus helyesen magyarázza, a catholica (egyetemes) jelző az ezen az egységen belüli sokféleséget, változatosságot emeli ki. Minden népben, minden nemzetben, annak sajátos kultúrájában, nyelvében, szokásaiban él az egy egyház, nagy, harmonikus változatosságban.

Már a Szentírásban az ecclesia szó néha egyes számban, de gyakran többes számban szerepel. Az efezusi levél az egy egyházzól beszél, amely Krisztus teste. De Pál apostol sokszor használja „az Isten egyházai” kifejezést is. Beszél a Jeruzsálemben levő, a Korintusban levő stb. Isten egyházáról. Ezek az egyházak kölcsönösen elismerték, támogatták, szerették egymást, a másik különbözőségén nem ütköztek meg. Pedig milyen más volt, például, a jeruzsálemi keresztény közösség, akik még jártak a jeruzsálemi templomba, és megtartották a mózesi törvényeket, mint a korintusi közösség, melynek nagy része más nemzetbeliekből toborzódott, és a mózesi törvényhez semmi közük nem volt.

A helyi egyházak sajátossága tehát természetes fejlemény, amelyet a keresztények jogosnak ismertek el. Az ókori egyház nem volt monolitikus, hanem sokszínű. Az ókorban a kereszténység három ágát lehet megkülönböztetni, a görögöt (ez volt a legrégebbi, a Római Birodalom keleti részén), a latint (Róma, Nyugat-Afrika, Nyugat-Európa), és a legkeletibb ágat (Kelet-Szíria, Perzsia, India). Ezeken a nagy ágakon belül is voltak még helyi rítusok. A görög egyházon belül az egyiptomi, kopt, etiópiai, nyugat-szíriai, kis-ázsiai, szláv rítusok. A nyugati egyházban ott volt a milánói, a gallikán, a mozaráb liturgia, és így tovább. Az volt az egyház felfogása, hogy egy az Isten, de sokfélék a lelkiségek; egy a hit, de sokfélék a teológiák, egy az egyetemes közösség, de sokfélék az egyházi struktúrák, és ezt természetesnek tartották. Mihelyt a kereszténység elterjedt valahol, egy új nép körében, azonnal lefordították a Bibliát arra a nyelvre. Mennyire különbözött ez a muzulmánoktól, ahol mind a mai napig tilos a Koránt lefordítani. Ami fordítás van, azt nem muzulmánok készítették, mert nekik ez tilos.

Az egyházon belüli nagy változatosságot mi teszi egygé? Az, hogy az Atyaisten népe, Krisztus teste és a Szentlélek sokszínű temploma vagyunk.

Hogy ez milyen nagy élmény volt az ókori keresztények számára, azt egy sírfelirat árulja el, amelyet a XIX. században találtak meg Kis-Ázsiában. A 180-as évek felé készült, és egy Aberkiosz nevű keresztény írta még életében saját sírja számára. Minthogy akkor még a kereszténység tiltott vallás volt, a szöveg homályos és szimbolikus kifejezéseket használ, de keresztények számára világosan érthető. Magyar fordításban így hangzik: „Én, egy választott ország polgára, még életemben készítettem e sírkövet, hogy itt legyen nyugóhelye testemnek. Nevem Aberkiosz. Egy tiszta pásztornak vagyok tanítványa. E pásztor a hegyeken és mezőkön legelteti nyájait. Szemei nagyok, mindent látnak. Ő tanította nekem az élet megbízható ígét. Ő küldött Rómába, hogy lássam a királyi országot, és az aranypaláttal, aranycipellőkkel ékes királynőt. Ott láttam a ragyogó pecséttel ékesített népet. Meglátogattam Szíria vidékét és minden városát, Niszibiszbe is ellátogattam, az Eufrátesz túlsópartján. Mindenütt beszédpartásra találtam, mindenütt a hit volt vezérem, mindenütt eledelt adott nekem a hit és egy óriási, tiszta halat, melyet a tiszta szűz fogott a forrásban, és barátainak adott örökre eledelül. Nemes bora

van e szűznek, vízzel kevert bor, és kenyeret osztogat. Én, Aberkiosz itt álltam, és e szöveget diktálva kőbe véstem, 72 éves koromban. Aki megéri e szöveget, és egy gondolon van velem, imádkozzék Aberkioszért."

Számomra is szép élmény volt, amikor Aberkioszhoz hasonlóan én is útnak indultam, hajóra szálltam, és elindultam Japánba. A hajó megállt több kikötőben, mindegyikben rengeteg néppel, rengeteg vallással találkoztam, de már mindenütt jelen volt a keresztény egyház is. Én főleg a katolikust kerestem, és meg is találtam. Mindnyájan olyanok voltak, akikkel „egy gondolon” voltam, és beszélgetni lehetett velük.

Az első tengerentúli találkozásom Egyiptomban történt. Port-Szaïdban állt meg a hajó. Kiszálltam, és nekiindultam egyedül a városnak a sötétbőrű, turbános arabok között. Egyszer csak megláttam az egyik utcasarkon egy templomszerű épületet. Közeledtem hozzá, és tényleg templom volt, ott állt a kapuban egy ferences. Azt gondoltam, itt még nem vagyok túl messze Olaszországtól, és így az olasz fog talán legjobban menni. Mondom: „Bon giorno, caro padre, sono missionario...: Jó napot, kedves atya! Misszionárius vagyok, Japán felé tartok, megmutatná-e a templomot?”. Ferences kedvességgel fogadott, és körülvezetett. Beszélgettünk egymással olaszul, de észrevettem, hogy a kiejtése nem volt egészen tipikusan olasz. Ezért a búcsúzaskor, még mindig olasz nyelven, megkérdeztem: „Úgy veszem észre, hogy ön nem született olasz. Milyen nemzetiségű?” „Magyar vagyok” – volt a válasz. Az első ember, akivel a tengeren túl szóba elegyedtem, magyar volt... Persze, nagyon is „egy gondolon” voltunk...

Szép ez az egyetemesség. Nyelvek, kultúrák nem állítják szembe az embereket, senki sem erőlteti rá a maga látásmódját a másakra, senki sem akar uralkodni a másikon és a vendégfogadás szerető lelkületével fogadjuk testvéreinket.

AZ EGYHÁZTÖRTÉNELEM HÁROM KORSZAKA

A mi kereszténységünk ezt a szép kiindulásbeli egyetemességet meg tudta-e őrizni? Ez most a nagy kérdés. Bizony, be kell vallanunk, hogy nem egészen. Karl Rahner, a múlt század talán legkiválóbb teológusa három nagy korszakra osztja fel az egész egyháztörténelmet. Szerinte az első korszak nagyon rövid volt, csak körülbelül 20 évig tartott, Jézus feltámadásától az apostolok jeruzsálemi zsinatáig. Addig úgy nézett ki a kereszténység, mintha egy sajátos zsidó szekta lenne. De Jézus halálának és feltámadásának üdvhozó misztériuma szétvetette az izraelita vallás túl szűk, nemzeti kereteit. Az apostolok a zsinaton elhatározták, hogy Mózes törvényét nem kell megtartani a más népekből megtért keresztényeknek. Úgy gondolták, hogy ezzel Jézus hitét és evangéliumát megnyitották az egész világ számára. De a valóságban nem az egész világ, hanem csak a Földközi-tenger vidéke számára

nyitották azt meg. Ez volt akkor az ismert világ. Mit sem tudtak Kínáról, Amerikáról, Afrikának a Szaharától délre fekvő vidékeiről, Ausztráliáról nem is beszélve. Úgyhogy a jeruzsálemi határozat szándékában egyetemességre való megnyílás volt, de a valóságban még megmaradtak a korlátok. Rahner szerint a jeruzsálemi zsinat határozatával kezdődött az egyház második korszaka.

Ez a korszak sokáig tartott, és sajnos, az idők folyamán, ahelyett, hogy a változatos egyetemességet szélesítették volna, egyre inkább szűkültek a korlátok. Érdekes ebből a szempontból megvizsgálni a Hippolütosz nevű, harmadik századbéli római papnak a könyvét: *Traditio apostolica* – Apostoli hagyomány a címe, és a legrégebbi miseszövegeket is tartalmazza. Az eredetiben, amelynek csak a latin fordítása maradt meg, azt írja, hogy a misén körülbelül ilyen meg ilyen dolgokat mondjon a püspök, úgy ahogyan vezeti őt a Szentlélek. Csak az ima eleje és a vége van nála pontosabban meghatározva. De ahogy ezt a művet később újra meg újra átdolgozták, ezt az utasítást megváltoztatták: a püspöknek pontosan úgy kell mondania mindent, ahogy le van írva, egy szót sem szabad rajta megváltoztatni. Így lett megmerevíve a liturgia.

A teológiai magyarázatok terén is megkeményedtek a megfogalmazások, és ebből ellenségeskedések születtek. A kopt és a szír teológiát nem értették meg a görögök. Megtartották az efezusi és kalkédoni zsinatot, amelyek a görögök gondolkodásmódja szerint fogalmazták meg a krisztológiát. Az egyiptomiak és a szírek ezt nem értették meg, és elszakadtak az egységes egyháztól.

VI. Pál és II. János Pál idejében az elszakadt kopt és szír egyházak pátriárkái Rómába jöttek, és közös krisztológiai hitvallásokat írtak alá a pápával. Úgy sikerült ezt a közös hitvallást megfogalmazni, hogy azokat a görög filozófiai kifejezéseket, amelyek miatt keletkezett a nagy vita és kölcsönös kiátkozás, egyszerűen kihagyták, és más szavakkal vallották meg, hogy Jézus valóságos Isten és valóságos ember, mint Isten, egylényegű az Atyával, és mint ember, egylényegű velünk. Majdnem kétezer év kellett, hogy rájövünk arra, hogy csak a kultúrák különbözősége miatt fogalmazták meg másképpen közös hitünk lényegét!

Később a görögök és a latinok is mindinkább ellenségesek lettek. Nagyon megharagudtak a görögök, hogy Zakariás pápa a frankok fejedelmét, Nagy Károlyt római császárrá koronázta, holott őszerintük csak a bizánci császárt illeti meg a császári cím. Elidegenedtek egymástól, vitakoztak azon is, hogy Illíria és Bolgárország melyik patriarchátushoz tartozik, a keletihez, vagy a nyugatiakhoz, hogy a miséhez kovászos kenyeret használjanak-e, vagy kovásztalant, hogy a papok tonzúrája kicsi legyen-e, vagy nagy – a legkülönbözőbb dolgokról tudtak dühösen vitatkozni egymással.

Végül a VII. Gergely reformja nyomán kialakult túlzott papalizmus nyomán kettészakadt a nyugati „latin” és a keleti „görög” egyház. A katolikusságon, egyetemességen ezzel nagy seb esett. A jelenlegi pápa, II. János Pál gyakran hangsú-

lyozza, hogy ha igazán katolikus keresztények akarunk lenni, akkor két tüdővel kell lélegeznünk: a keleti, görög egyház nagy hagyományainak és a nyugati egyház nagy hagyományának tüdejével. A középkori zsinatokból hiányzott a keleti egyház tüdejével való lélegzés, és így lett minden egyre egyoldalúbbá.

Újabb leszűkülés következett be a XVI. században: Nyugat-Európában észak és dél között jött létre egyházszakadás. Harmonikus egység helyett kölcsönös kiátkozások és kiközösítések szűkítették le az egyházi közösségeket. A római egyházi vezetőség számára olyan nagy sokk volt a reformációból keletkezett egyházszakadás, hogy a megmaradt katolikus egyház köré falakat építettek, még jobban központosították az egyház struktúráját, még nagyobb lett az egyformaság. Például, a teológiában mindenkinek Aquinói Szent Tamást kellett követni, a papnevelést az egész világon egy kaptafára húzták, az egyházjogban két kódex foglalt össze mindent, a latin liturgiában V. Piusz pápa kiadta misekönyvét, amelytől egy jottányit sem volt szabad eltérni.

Amikor szétrajzottak az európaiak az egész világra, az evangélium mellett exportálták a sajátos, európai kultúrájukat is, a többi kultúrát pedig lenézték, és barbárságnak tekintették. A misszionáriusok is vagy lerombolták a helyi kultúrát, mint tették Latin-Amerikában, vagy pedig a működésük révén megszülető katolikus közösségek mintegy szigetek lettek a helyi kultúrák tengerében, idegen testek a nagy kultúrákban, mint Ázsiában. A katolikus egyház egyetemesnek mondta magát, de ténylegesen nyugati, latin, sőt római volt.

Ilyen volt az egyháztörténelem második korszaka. Rahner megdöbbenő állítása szerint a harmadik korszak 1965-ben, a II. vatikáni zsinattal kezdődött. Ekkortól válik a mi katolikus egyházunk ténylegesen egyetemessé, katolikussá. A zsinatnak az egyházzól szóló konstitúciója és a missziókról szóló határozata világosan meghirdeti az inkulturáció elvét: minden kultúrkörben új teológiai kutatásokat kell végezni, a népeknek a művészetét, tudományát, bölcséletét, erkölcsi rendjét, mindent, ami abban szép és jó, be kell fogadni, vele az egyetemes egyházat gazdagítani. Semmi értékeset nem szabad lerombolni. A zsinattól kezdve egészen új lendülettel indul meg az egyház terjedése az egész világon.

Rómában, a Gergely-egyetemen tanultam. Az talán a világ legnemzetközibb egyeteme. Minden népből voltak ott növendékek, nagyrészt kispapok. Nagyon összeharagtam ázsiai, afrikai kispapokkal, különösen jó barátom lett Alessandro de Nascimento. Szép portugál neve volt, de Mozambikból származott, egy koromfekete néger. Mondtam neki egyszer, ha ideküldték Rómába tanulni, biztosan okos ember, és ha visszakérül Mozambikba, hamarosan püspök lesz belőle. Búsan mondta, hogy erről szó sem lehet. Mozambik portugál gyarmat, ahol ugyan pappá szentelik a feketéket, de a püspök mind fehér ember kell, hogy legyen. Nemsokára azonban kivonultak Mozambikból a portugálok, jött a II. vatikáni zsinat, amely fölértékelte a helyi egyházakat, és az én Alessandro barátom püspök lett. Néhány év

múlva érsek, majd olvastam az Osservatore Romanóban, hogy bíboros lett. Írtam neki egy levelet, hogy „eminenciás uram, kedves Alessandro barátom, mégiscsak püspök, sőt bíboros lettél, Isten éltesse”. Kaptam is választ tőle, hogy emlékszik rám, köszöni a gratulációt. Küldött egy fényképet is, mellette áll a mamája, egy tőpörödött néger nénike. Neki pedig nagyon jól állt fekete fején a skarlátvörös bíborosi sapka.

Amikor mostanában Rómában jártam, feltűnő volt az utcán, hogy mennyi a néger vagy indiai vagy koreai pap, püspök meg apáca. Afrikában, ahol a múlt század elején még csak öt-hatmillió katolikus volt, most 110 millió van. Az egyik színódusra elvitt magával titkárának az egyik japán püspök, és láttam a panaszkodó európai püspökök mellett a fiatal afrikai püspököket, mind csupa energia, csupa jövőbe vetett reménység.

Dél-Koreában évente kétszázézerrel növekszik a katolikusok száma. Egyszer lelkigyakorlatot adtam a szülői egyházmegye papjainak. A lelkigyakorlat augusztus 14-én végződött. Az utolsó nap délutánján az egyik idősebb pap külön hozzám jött, megköszönte a lelkigyakorlatot és sajnálkozott, hogy nem lehet itt a záró elmélkedésen, mert az egyházmegyéjük székesegyházának ő a plébánosa, és ott aznap este felnőtt keresztségre kerül sor, neki azon ott kell lennie. Megkérdeztem, hány felnőttet keresztelnek. Szabadkozott, hogy most, Nagyboldogasszonykor keveset, karácsonykor sokkal többen vannak, húsvétkor még többen. „De hát mégis mennyien lesznek most megkeresztelve?” – kérdeztem. „Körülbelül négyszázan” – felelt. Ez volt neki a kevés... A szülői egyházmegyében évente hatvanezerrel növekszik a katolikusok száma. Így virágzik ott az egyház.

A katolikus egyház súlypontja napjainkban áthelyeződött a harmadik világba. Ott vannak többen, ott van bennük nagyobb energia, és ott születnek új meglátások. Erre Rómában, a vatikáni hatóságok még nem eléggé ébredtek rá. Még a régi módszerrel akarják kordában tartani a teológiát és a liturgiát. II. János Pál pápa azonban azt mondja, hogy a II. vatikáni zsinat a Szentlélek tette volt, és határozatait végre kell hajtani.

MIT TEHETÜNK?

Mit tegyünk hát? Mi a reményünk?

A zsinatban a Szentlélek által sugallt egyetemesség belső erejével kell együttműködnünk. Elsősorban egy ökumenikus nyitás szükséges. A zsinat a kereszténységen belüli felekezeteknek egymáshoz való közeledését és megbékélését akarta előmozdítani, és valóban, nagy lépésekkel haladtunk előre. A jezsuiták legutóbbi általános rendgyűlésén az ökumenizmusról is hoztunk egy határozatot, amelyben a következő mondat áll: „az ökumenizmus a kereszténység megélésének új formája”. Ez az új

forma abban áll, hogy nyitottak vagyunk a párbeszédre, azt keressük, ami közös, tudván, hogy a falak nem érnek az égig. A legfontosabb dolgokban már egyek vagyunk: egy az Isten, egy a Krisztus, egy a hit általi megigazulás. Örülünk annak, ami már összeköt bennünket. Arról pedig, amiben még nem vagyunk egyek, beszéljünk, nem vitatkozva, hanem egymás megértésére törekedve. Azt pedig, amit már együtt tehetünk, tegyünk együtt.

Japánban éltem meg, hogy milyen botrány például az, hogy azt mondjuk: „mi a szeretet vallása vagyunk”, de olyan rosszban vagyunk egymással, hogy még a Bibliánkat sem tudjuk közösen lefordítani. Nagy öröm volt számomra, hogy én is részt vehettem a japán ökumenikus bibliafordítás elkészítésében. Én a végrehajtó bizottság tagja voltam, a fordítást a japánok végezték. 18 évig dolgoztunk rajta, és így van már egy közös japán Bibliánk, és ezt tudjuk a 120 millió nem keresztény japán kezébe adni.

Ahhoz, hogy ökumenikus keresztények legyünk, két dolog a fontos: 1. koncentráció a lényegre, vagyis arra, hogy az Atyaisten önmagát adja ennek a világnak a Fiú és a Szentlélek küldetése által, hogy Jézus halála és feltámadása révén szabad utunk van az Atyához, és hogy ezt hittel hisszük. Ebből a hitből születik a Szentlélek gyümölcse, a tevékeny szeretet. Végző reményünk pedig az, hogy a szeretet és annak alkotása örökké megmarad. Ezekben, hála Istennek, egyek vagyunk.

Mondják XXIII. János pápáról, hogy egyszer egy protestáns teológus ment hozzá, és azt mondta: „400 év alatt annyi nehézség halmozódott fel a mi két egyházunk között, hogy nagyon hosszú ideig fog tartani, amíg valamikor talán megint egyek leszünk”. János pápa odalépett hozzá, megölelte és azt mondta: „Mi ketten már egyek vagyunk”. A legfontosabban már egyek vagyunk.

A második, ami szintén fontos: a különbség tisztelete. A szükséges dolgokban egynek lenni, a bizonytalan dolgokban legyen szabadság, és mindenben legyen szeretet. Tanulni vágyó ökumenikus párbeszédet kell folytatnunk egymással. Hála Istennek, közös a forrásunk: az evangélium. Az európai keresztény egyházak vezetői aláírták Strassbourgban az Ökumenikus Chartát, minden keresztény felekezet közötti együttműködés szabályait. A magyarországi egyházi vezetők is összejöttek, és aláírták ezt a Chartát. Hajtsuk végre! Amit lehet, tegyünk együtt, és akkor Isten segítségével valamikor teljesen egyek leszünk.

Mi legyen a magatartásunk a kulturális különbségekkel szemben? Becsüljük meg mások kultúráját, de kiemelten műveljük a magunkét. A magyarságnak olyan nagy kincsei vannak: nyelvünk, zenénk, irodalmunk, történelmünk stb., melyeket feltétlenül meg kell őrizni, tovább kell fejleszteni, és velük az egész emberiség változatosan harmonikus családját gazdagítani.

Milyen legyen a viszonyunk a nem keresztény vallásokkal és a vallástalanokkal? Én azt a teológiai felfogást tartom helyesnek, amelyet szintén Karl Rahner fejtett ki több művében. E szerint az Isten önátadása a Szentlélek kiáradása révén minden

pillanatban, minden ember szívéhez eljut. A kegyelem nem csak időnként pontszerűen érinti az embereket, hanem az egész emberi történelem és minden ember élete át van hatva a Szentlélek működésével, aki vonzza őket az ősbizalom és az egyetemes szeretet felé. Ezt a vonzást egyesek önzően elutasítják, de sokan, fogalmi megfogalmazás nélkül is, bizonyára befogadják. Ezért folytathatunk párbeszédet más vallások híveivel, és ezért mondja a pápa, hogy a vallások közötti párbeszéd révén, amikor szeretettel megnyílunk egymás felé, jelenvalóvá tesszük az Istent, aki maga a szeretet.

A VALLÁSOK KÖZÖTTI BÉKE

Nincs világbéke, ha a vallások közötti béke meg nem valósul. Ez nagy feladat nekünk, keresztényeknek. Sokszor miénk a kezdeményezés ezen a téren, amikor vallások közötti világkongresszusokat és összejöveteleket rendeznek, ahogy például a pápa is tette Assisiben, amikor együtt imádkoztak a világbékéért.

1993-ban Chicagóban megtartották a világvallások parlamentjét. Ez keresztény magánkezdeményezés volt, de 6500-an vettek részt rajta, köztük a chicagói katolikus érsek, a dalai láma, zsidó rabbik, muzulmán imámok stb., és közös nyilatkozatot adtak ki, amelyet 8 pontban lehet összefoglalni.

1. Mindnyájan meg vagyunk győződve, hogy minden ember sérthetetlen méltósággal rendelkezik, jogalany, cél, és ezért sosem szabad eszköznek használni. 2. Követni kell az aranyszabályt, mind pozitív megfogalmazásban, ahogy Jézus mondta: „amit szeretnél, hogy veled tegyenek az emberek, tedd velük”, mind tagadó formában: „amit nem szeretnél, hogy veled tegyenek, te se tedd velük”. Ez az utóbbi forma található Ahikar, ókori egyiptomi bölcs könyvében, Tóbiás könyvében és Konfucius Analektáiban. 3. Ápolni kell az erőszakmentesség kultúráját. 4. Minden életet tisztelni kell, főképpen persze az emberét, de az állatokét és a növényekét is. Azokat se pusztítsuk, irtsuk. Ebben nagyon sokat tanulhatnánk a keleti vallásoktól. 5. Kötelezzük el magunkat az egyetemes szolidaritás kultúrájára, igazságos gazdasági rend kialakítására, amely nem a korlátlan haszon iránti versenyfutáshoz vezet. A gazdasági és politikai hatalom célja az emberek, és főként a szegények szolgálata. 6. Kötelezzük el magunkat a kölcsönös toleranciára. 7. Kötelezzük el magunkat arra, hogy másokról, más vallásokról is, igazat mondunk. 8. Kötelezzük el magunkat a férfi és a nő és minden ember egyenjogúságára.

Ez a nyilatkozat kevésbé részletes, mint az ENSZ emberjogi nyilatkozata, vagy a nizzai charta, de ennek a chicagói nyilatkozatnak előnye, hogy a résztvevők mind a saját vallásuk meggyőződése alapján tudták ezeket az alapvető tételeket megfogalmazni. Az indiaiak azért, mert szerintük ez a lét alaptörvénye. A buddhisták azért, mert az ilyen viselkedés vezet a felszabaduláshoz. A zsidók és muzulmánok

azért, mert Isten parancsának tekintik. A keresztények pedig azért, mert erre ösztönöz és kötelez a szentháromságos Isten egyetemes szeretete. Minden embernek mondja az Isten: jó, hogy vagy, akarom, hogy legyél, fontos vagy nekem.

Hogyha Istennek ezzel az egyetemes szeretetével egybefolyunk, akkor tudjuk elkerülni a globalizációnak azt a négy veszélyét, amelyről korábban volt szó. Akkor nem az evilági haszon és élvezet halmozása és fokozása lesz az emberek célja, hanem a szemlélődés, az ima öröme, az Istenben való örvendezés, és akkor lesz az etikai parancs abszolút belső irányítív, kötelezettséggé, akkor tudnak majd a kultúrkörök is emberként egymással kommunikálni.

Hogy ezt miképpen tudjuk mi megvalósítani, akiknek nincs se politikai, se gazdasági hatalom a kezünkben? Egyéni kezdeményezésekkel, a keresztény egyházak ilyenfajta viselkedésével.

Egy példa: Médecins sans frontière. Orvosok határ nélkül. Egy francia orvos kezdeményezte ezt a mozgalmat. Orvosok mennek az egész világra, a legnyomorultabb helyekre: Bangladesbe, Kongóba stb., és ingyen gyógyítják a legszerencsétlenebb, legszegényebb embereket, segítik őket, tanítják a higiéniára. Ennek a mozgalomnak alapítója ma Franciaország legnépszerűbb embere.

FÉNYT!

Nagy a sötétség? Igen, de hiába szidjuk a sötétséget, helyette meg kell gyújtani egy gyertyát, vagy legalább egy gyufát. Akkor mégiscsak világosság lesz, és talán terjed is ez a fény, és lesz belőle egy nagy szentlelki tűzvész. Órigenész, az ókor nagy hittudósa mondta: „A sötétség csak akkor tudja azt a benyomást kelteni, hogy hatalma van a fény kioltására, ha minden fénytől távoli sötétség. Mert mihelyt a sötétség megpróbálja egy gyertya fényét eloltani, ahogy közeledik a fényhez, megszűnik sötétség lenni. Ugyanígy, elég, ha az igazság megjelenik valahol, mindjárt magától eltűnik a hazugság és a tévelygés”. Hozzátehetjük: „Eleg, ha megjelenik a szeretet, a jóság, és az terjedni fog. A belső értékükből meggyőző erővel bíró kincsek ezek. A sötétség semmi, de Isten a világosság. És akik a világosságban járnak, Istenben járnak”.

(A 2004. október 19-én, Miskolcon elhangzott előadás szerkesztett változata)

CINKOTAI JÁNOS

Eurozóna: pártpolitika és nemzeti érdek

Van egy vízióm: ha valaki az elmúlt 2–3 ezer évben, egy időgépen utazva lenézett volna a világuőrből a földre, azt látta volna, hogy a földön az történik, amit a fehér ember akar. (Kínában és Indiában ugyan léteztek ősbibb kultúrák, mint az európai, de ők zárt világban éltek, a kínaiak még fallal is körülvették magukat.) Ám semmi nem tart örökké, a fehér ember hegemoniájának is egyszer vége lesz. Biztos vagyok benne, hogy a hegemoniaváltásra sor fog kerülni, s a földön az irányítást valószínűleg a rendkívül tehetséges, igénytelen, szorgalmas ázsiai népek veszik át.

Felvetődik a kérdés: miért egyesülnek az európai népek? Miért zajlik le hasonló folyamat Észak-Amerikában, az USA, Kanada és Mexikó között? Megítélésem szerint nem azért, mert a világnak ezekben a régióiban az emberek annyira szeretik egymást, hanem azért, mert a hegemoniaváltást valamilyen módon meg kellene akadályozni, vagy legalábbis fel kellene tartóztatni. A hatalomváltásra azonban történelmileg viszonylag rövid idő (50–100 év) alatt valószínűleg sor fog kerülni.

Nagyon is mély és történelmi (hatalmi) gyökerei vannak tehát az európai egyesülésnek, aminek 2004-ben mi is részesei lettünk. Magyarországnak nem volt más választása, annak ellenére, hogy sok veszítenivalónk is van. Ellenkező esetben azonban szinte mindent elveszítettünk volna. Vajon az integrációból való kimaradásnak mi lett volna az alternatívája?

A hegemoniaváltásban először feltehetően a jóléttől megbénult Európa fog elbukni. Az európai kultúrának, ahogy mondani szokás, a görög bölcsélet, a római jog és a zsidó-keresztény hagyományok a szellemi háttere, és most ez utóbbinak még a megemléstét is kihagyták az alkotmányból. Ugyancsak az identitást gyengíti a legalább 50–80 milliós nagyságrendű iszlám lakosság lélekszáma, amely még tovább fog növekedni.

A gyorsabb felzárkózás érdekében az Unióra való belépésünk – minden hátránya mellett – az egyetlen reális út volt, minthogy országunk benne marad a „fő áramkörben”, és közben lehetőségünk van arra, hogy megőrizzük nemzeti identitásunkat.

Hogyan függ mindez össze az inflációval? A most felvett tíz ország és a „tizenötök” között jelenleg még nagyon is jelentős fejlettségbeli szintkülönbség van. Amikor a nyolcvanas évek elején Spanyolországot, Portugáliát, Írországot és Görögországot felvették az Unióra, ezekben az országokban az egy főre jutó nemzeti jövedelem alacsonyabb volt, mint ma Magyarországon, és összességében rosszabb állapotban voltak, mint Magyarország 2004-ben. Akkor azonban még létezett a Szovjetunió, fennállt a két világrendszer, Breznyevvel és egész garnitúrájával együtt. Nyugatnak

tehát fontos katonapolitikai érdeke volt, hogy ezeket az országokat felvegye az Unióba, és jelentős anyagi áldozatokat hozzon annak érdekében, hogy az elmaradott országokat felzárkóztassák az Európai Unióhoz. Ez be is következett.

A kommunizmus bukása után Európában nincs kitől félni. Az újonnan felvett államok felzárkóztatása a fejlett tizenötöknek már nem olyan sürgős, mint a már említett országok esetében volt.

Vajon ki fogja finanszírozni ezt a felzárkózást? Úgy látom, hogy mi, saját magunk. Senki ehhez nekünk többletforrást adni nem fog. Már annak is örülnünk kell, ha majd nem leszünk nettó-befizetők az Európai Unióba. A belépéskor két olyan kikötés is volt, ami, ha nem is tesz minket másodosztályú tagországgá, de legalábbis azt jelenti, hogy nem vagyunk az előkelő országok között. Az egyik a schengeni egyezményhez való csatlakozásunk feltételei, a másik az euroövezethez való csatlakozás feltételei.

Könnyebbnek tűnik a schengeni egyezményhez való csatlakozás, ami a nem uniós határoknak a menekültáradat elől történő hermetikus lezárását jelenti. Ma még ugyanis elő kell vennünk az útlevelünket, meg kell mutatni, tehát nem vagyunk teljes jogú tagjai az Európai Uniónak, mint pl. egy osztrák állampolgár, aki minden ellenőrzés nélkül átsétál az osztrák–német határon.

A másik feltétel az euroövezethez csatlakozás, amely sokkal szigorúbbnak tűnik, mint a schengeni egyezmény feltételeinek teljesítése.

Magyarország egy kis, nyitott ország, devizatartalékunk legfeljebb 10–12 milliárd euróra tehető. Ha például a londoni tőzsdén valaki meggondolja magát, és a birtokában levő magyar állampapírokat „piacra dobja”, nincs olyan monetáris politika és annyi devizatartaléka a Nemzeti Banknak, ami a kedvezőtlen hatásokat ki tudná védeni. Ha ugyanis hirtelen eladnák a magyar államkötvényeket, a pénzpiacra a túlkínálat miatt a forint árfolyama lezuhanna, más szóval leértékelődne, amely az infláció gyorsulását váltaná ki. Ennek az árát pedig a „kisemberek” fizetnék meg.

A marxizmus–leninizmus nem sok mindenben állta ki az idők próbáját, de abban Marxnak igaza volt, hogy az infláció nem más, mint egy olyan jövedelem-újraelosztó folyamat, amely mindig a nagyjövedelműek javára és a kisjövedelműek rovására csoportosítja át a jövedelmeket. Kik a tulajdonosok? Kissé leegyszerűsítve, az állami költségvetés, a „multik” és a „nép”. Egy szociálisan érzékeny kormány mindig alacsony inflációra törekszik.

Az euroövezethez való csatlakozás nagyon fontos állomása lesz az országnak, de úgy tűnik, ennek határideje egyre inkább kitolódik. A maastrichti konvergencia-kritériumok olyan monetáris feltételeket írtak elő, amelyeket nagyon nehéz teljesíteni. A feltételek a következők:

1. Árstabilitás: Az infláció legfeljebb 1,5 százalékponttal haladhatja meg a három legalacsonyabb rátájú uniós tagországban mért szint átlagát.

2. Kamatok konvergenciája: a hosszúlejáratú kamatláb legfeljebb két százalékkal haladhatja meg a három legalacsonyabb inflációjú országban levő hosszú távú (például 10 éves államkötvény) kamatát.

3. Árfolyamstabilitás: a monetáris unió árfolyam-mechanizmusában a nemzeti valuta az utóbbi két évben komoly feszültségek nélkül vesz részt, nem értékelték le.

4. Stabil kormányzati pénzügyi pozíció: az államháztartási deficit nem haladhatja meg a GDP három százalékát, az államadósság nem lehet magasabb a GDP hatvan százalékánál.

ERM II. árfolyam-rendszer mechanizmusa (melyet a GMU-hoz való csatlakozás előszobájaként szoktak emlegetni). Az ERM II. árfolyamrendszerhez való csatlakozás előfeltétele, hogy az adott ország nemzeti bankja csatlakozzon az egyezményhez, amely 1998. szeptember 1-jén jött létre a ECB és az euroövezeten kívüli tagállamok jegybankjai között. Az egyezmény meghatározza az ERM II. működési szabályokat, különös tekintettel a sávon belüli intervenció rendjére és annak finanszírozására.

Az elmúlt években a konvergencia-kritériumok tekintetében a helyzet romlott. A folyó fizetési mérleg hiánya, és az államadósságnak a GDP-hez viszonyított aránya nőtt, az infláció múlt évi 4,7 százalékos üteme ebben az évben további körülbelül 2 százalékkal gyorsult.

Miért érdekes ez számunkra? A közgazdaságtanban vannak olyan összefüggések, amelyeket nem lehet büntetlenül megsérteni. Ezt bizonyítja például a szocializmus összeomlása is. Van olyan közgazdasági törvényszerűség, amely szerint az infláció szempontjából az egységnyi GDP-re jutó bér és bérjárulék tömegének (az ún. unit labor cost) alakulása a fontos, mert mutatja a költségoldali nyomást. Tehát nem önmagában a bérnövekedés, hanem annak a termeléshez való viszonya a fontos, másként fogalmazva a reálkereset (reálbér) és a termelékenység viszonya a döntő. A külkereskedelmi forgalomba kerülő termékek esetében a nagyobb bérkiráramlás a munka termelékenységének javulásával arányos, ezért ebből nincs is költségoldali árnyomás. Az ún. nontradable körben (az infrastruktúrában) a termelékenység javulása szerényebb, de a bérek igazodnak az ún. tradable (verseny) szektor béreihez, s ez már inflációs hatású. (Balassa–Samuelson effektus.)

Az a tapasztalat, hogy az említett országokban a felzárkózás 15–20 évet is igénybe vehet, s e folyamat, szükségképpen éves átlagban mintegy 5 százalékpontnyi inflációt eredményez a maastrichti konvergencia-kritérium jelenlegi kb. 2 százalékos mértékével szemben.

Példaként említeném a nyolcvanas évek elején az EU-ba felvett Görögországot, ahol később nagyon is erőszakos eszközökkel vitték le az inflációt azért, hogy megfeleljenek a már elített kritériumainak. Olyan áldozatokat hoztak, amelyeket nyilván csak átmenetileg lehet megtenni, de megtették. Például az energetikai szektorban 25 százalékról 10 százalékra csökkentették a forgalmi adót. (Mindenki tudja, hogy a földgáz-, a villamos-energetikai piacon nincs feketepiac, ott könnyű

beszedni a forgalmi adót, egyszerű könyvelési tételről van szó, szemben például a kínai ruházati piaccal, ahol az adót beszedni nyilván sokkal nehezebb). Tehát csak egy ilyen nagy, költségvetési áldozattal járó intézkedéssel sikerült az inflációt a 24 hónapra, azaz a referencia-időszakra leszorítani, ami az euroövezethez való csatlakozás elengedhetetlen feltétele volt. Amikor ez megtörtént, az infláció újra kezdett emelkedni. Ez Görögország számára azt jelenti, hogy az Európai Unióhoz történő felzárkóztatásának költségeit a többi fejlettebb uniós országok fogják megfizetni.

Talán demagógiának hangzik, de sokan mondják, itt volt a történelmi pillanat, hogy Magyarország „benyújtsa a Nyugatnak a történelmi számlát”, minthogy nálunk is magasabb lesz az infláció az elkövetkezendő 10–15 évben, mint az Európai Unióban. Hiszen az euro megvédéséért Magyarországnak alig van felelőssége, továbbá a Magyar Nemzeti Banknak az eddigi 12 milliárd euro helyett elegendő 2 milliárd euro tartalékkal rendelkeznie. Tehát nem nekünk kellene nagy áldozatokat hozni a közös fizetőeszköz megvédéséért, viszont mindenki, akinél az infláció lényegesen kisebb, megfizeti az euro stabilitásának az árát. Ezért véleményem szerint nekünk most lenne érdemes komoly áldozatokat hozni, hogy minél előbb tagjai legyünk az euroövezetnek. Az sem lenne nagy baj, ha utána az infláció ismét 5 százalék lenne. Ez még elviselhető, hiszen jól emlékszünk a 20–30 százalékos árszintnövekedés időszakára is, amely nagyon nehezen volt „kivédhető”, de 5 százalékkal még együtt lehet élni.

Persze a többi monetáris kritérium elérése sem könnyű. Ez is áldozatokkal jár, melyet a politikusok nem szívesen hoznak meg. Azért, mert egy választási ciklus ilyen cél eléréséhez nem elegendő. Az a politikai párt, amely egy választási ciklus alatt szeretné az említett feltételeket teljesíteni, az garantáltan elveszíti a következő választásokat. Hiszen a folyó fizetési mérleg hiányának és az államadósság csökkentése, az esetek nagy részében forrás-kivonást, tehát megszorító intézkedések sokaságát jelenti.

A reform szó nagyon pozitívan cseng, de valójában mit jelent? Azt, hogy adunk, vagy elveszünk. Akár az oktatásban, akár az egészségügyben, vagy a nyugdíjrendszerben a reform szó szükségképpen elvételt jelent, azért, mert a lakosság átlagéletkora nő, továbbá az aktív foglalkoztatottak száma Magyarországon a legalacsonyabb, ezért folyamatosan nyílik az olló a járulékbefizetések és a későbbi fizetési kötelezettségek között. Biztos, hogy ebből valamilyen formában vissza kellene venni, például úgy, hogy felemeljük a nyugdíjkorhatárt, az egészségügyben pedig a szolgáltatások köre és mértéke csökken, vagy változatlan szintű ellátás mellett a járulékbefizetések emelkednek. Ha semmi nem változna, nincs olyan nemzeti jövedelem Európában, ami a jelenlegi rendszert finanszírozni tudná. (Olaszországban is most akarják emelni a nyugdíjkorhatárt. Legtöbb országban 65, Svédországban 67 év a korhatár, igaz, hogy az átlagéletkor is lényegesen magasabb, mint Magyarországon.)

Az inflációellenes küzdelem valójában egy baloldali beállítottságú magatartás. 1976-ban, amikor a szakdolgozatomat írtam, azt kellett leírni, amit Marx és Lenin tanított az inflációról. A definíció akkor így hangzott: az infláció nem más, mint egy olyan jövedelem-újraelosztó folyamat, amelyben a kizsákmányolók a kizsákmányoltak rovására, a maguk hasznárára osztják újra a jövedelmeket. Mivel a szocializmusban ilyen antagonisztikus osztályok nem léteznek, ezért infláció sem lehetséges. Ebből legfeljebb az újraelosztás igaz, az infláció fogalmában azonban zavar volt, hiszen minden olyan árszínvonal-emelkedés, amely rontja a pénz vásárlóképességét, csereértékét, az inflatorikus hatású. Ez az infláció definíciója.

Az olyan árszínvonal-növekedés, amely nem rontja a pénz vásárlóképességét, például, amikor nálunk a fekete-fehér tv helyett megjelent a színes, jóval magasabb áron, akkor ott nagyobb használati értékhez kötődött a magasabb ár, ez tehát nem nevezhető csereérték-vesztésnek.

Ezt követően gyorsan szembe kellett nézni a valósággal. A történelem túllépett ezen a felfogáson, hiszen emlékszünk rá, hogy 1973-ban volt az első olajárrobbanás a világban. Akkor néhány óra alatt tízszeresére emelkedett az olaj ára. A második 1980-ban következett be, amikor szintén tízszeresére emelkedtek az olajárak, azaz a 1973 előtti árak kb. huszonötszörösére. A két olajárrobbanás következményei a cserearány-vesztésben testesültek meg, hiszen, amit importáltunk, azért huszonötször annyit fizettünk, mint amennyiért exportáltunk. A cserearány-romlás olyan nagy volt, hogy az ország veszteségei nagyobbak voltak, mint amennyit a második világháborúban összesen elveszítettünk.

Hogy reagált erre az akkori kormány? Azt mondta, hogy „mindez az imperializmus mesterkedése, ami ránk nem hat”.

Valójában mi történt? A Szovjetunió pontosan olyan világpiaci árakon szállította nekünk az olajat, mint bárhova máshová. Ha a belföldi árak nem változhattak, nem volt más hátra, mint külföldi kölcsönöket felvenni, amit az akkori nyugati politikai vezetés szívesen támogatott. Katonai eszközökkel nem lehetett megdönteni a szocialista országokat, viszont eladósítani igen. Nyakló nélkül adták a kölcsönöket, olyan feltételekkel, amilyenekkel ma már egy fillért sem kapnánk. A baloldali gondolkodás első reakciója tehát az volt, hogy kölcsönöket veszünk fel. A következő lépésben már elkerülhetetlen volt az árak emelése. 28 évvel az 1951. évi nagy ár- és „bérrendezés” után először 1979. július 23-án volt az első nagyobb áremelés Magyarországon. Akkor 8–9 százalékkal növekedett az árszint, egy évvel később ugyanilyen mértékben, ami nekünk akkor nagyon szokatlan volt, mert előtte megszoktuk az árstabilitást.

A következő periódus, amiről említést kell tenni, az 1994 és 1998 közötti időszak. Ekkor egy szintén baloldali kormány reagált az eseményekre. Kétségtelen, hogy a szocializmusból a piacgazdaságra való átállás kényszerű intézkedéseiből a Horn-kormány is „kijutott”. A felhalmozódott feszültségeket azonban két intézkedéssel

próbálták levezetni. Az egyik az infláció mesterséges felgyorsítása volt. (Emlékezzünk, egyszeri nagy ütemben leértékelték a forintot, akkor vezették be a vámpótlékot, a forint leértékelésének automatikus rendszerét, ennek keretében a forintot havi átlagban 1,9 százalékkal leértékelték, és számos fogyasztási adót emeltek.)

A Bokros-csomag tartalmazott – nagyon bátran – számos olyan intézkedést, mely nem sunyi módon próbálta a jövedelmeket mérsékelni, eliminálni, mint azt az infláció teszi, hanem nyílt eszközökkel, hiszen akkor szüntették meg a gyed-et, a gyest, csökkentették a családi pótlékot. Egy sor olyan intézkedést hoztak, amelyet senki sem előtte, sem azután többé nem mert hozni. Igaz, hogy az Alkotmánybíróság sorra hatályon kívül helyezte ezeket, hiszen szerzett jogokat próbált minden előkészítés nélkül visszavonni, ez mégis nagyon meredek lépés volt, ami ennek a baloldali kormánynak a bukását is okozta 1998-ban.

A másik reakció a privatizáció felgyorsítása volt. Ekkor történt meg az energetikai szektor eladása, legalábbis nagy részben: ekkor „árusítottuk ki a családi ezüstöt”. Ez önmagában nem volna baj, mert az állam soha nem jó tulajdonos, vagy legalábbis nagyon ritkán. Inkább az a kérdés, hogy milyen feltételekkel került sor az energiaszektor eladására. Csak példaként említem, a magyar állam biztosította, hogy az erőművek, a villamosenergia- és a gázszolgáltatók egyaránt minden költségüket megkapják, és emellett az állam garantálja a hatósági árakban az évi 8 százalékos eszközarányos nyereséget. Ez igen ritka dolog, sehol a világon nem garantálnak a befektetőknek nyereséget. Mindenki szeretne ilyen formában befektetni pénzt. Bár ez akkoriban nagyon nagy, mintegy 5 milliárd dollár bevételt jelentett, de erre a privatizációra mégis nagyon előnytelen feltételek mellett került sor.

A következő – inflációs szempontból érdekes – időszak, a 2002 és 2004 közötti évek. A fedezetlenül kiosztott jövedelem- és béremelések ellensúlyozására a kormánynak most sem volt más válasza, mint az infláció felgyorsítása, az államadósság növelése. Nem volt bátorsága, hogy nyíltan kimondja, nincs fedezete ekkora nemzeti jövedelem mellett ilyen jelentős béremelést az oktatásban, az egészségügyben, a közszolgáltatásban végrehajtani. Helyette számos új adót vezetett be, a meglévő adókat felemelte, melynek csak töredékét tette ki az európai uniós harmonizációs kötelezettség. Az intézkedések mögött túlnyomó részben a bevételek nagyarányú növelésének szándéka állt, hiszen valamilyen módon eliminálni kellett a fedezetlenül kiosztott jövedelmeket. A külföldi tőke beáramlása és a hazai lakosság megtakarítási hajlandósága csökkent, így az infláció felgyorsítása mellett, igénybe vették az államadósság növelésének eszközét is.

Úgy gondolom, hogy egy baloldali pártnak pont fordítva kellene gondolkodni, nekik kellene a kisemberek érdekeit védeni, és törekedni minél alacsonyabb inflációra. Úgy tűnik, mintha a politikai pártok között szerepcseré történt volna, hiszen a jobboldali pártok törekedtek az infláció csökkentésére és a baloldali pártok az infláció gyorsítására, pedig ideológiai szempontból pont fordítva kellene ennek lennie.

Mi az esélyünk arra, hogy 2010-ben, a most kitűzött dátumra Magyarország valóban be tudja vezetni az eurót?

Furcsa dolgok történnek mostanában a világban. Éppen mától (november 17-től – a szerk.) a MOL Rt. több, mint 7 forinttal csökkentette a benzin árát. Egy héttel korábban 5 forinttal. Az indoklás szerint azért, mert a dollár nagymértékben leértékelődött. Magyarország a kőolajat és a földgázt dollárért importálja, az árakat a késztermékek tőzsdei áraihoz igazítva állapítják meg. Ha az árfolyam csökken és a beszerzési ár nem változik, akkor árcsökkenésnek kell bekövetkezni. Az elmúlt időszakban, az iraki háború óta helyenként 30–40 százalékkal is leértékelődött a dollár. Miért? Ennek több oka van. Például Kína fantasztikus gazdasági növekedése, ami elszívja a világgazdaságban lévő olajkészleteket, és emellett az USA is jelentős tartalékokat halmozhat fel, így a piacon a kereslet a kőolajárszint emelkedését eredményezte. A dollár leértékelődése azonban ennél sokkal nagyobb ütemű.

A nemzeti valuták leértékelődése általában ösztönzi az exportot. Ha a valuta felértékelődik, ez pont fordítva működik. Amerikában a nemzeti jövedelem 90 százaléka belföldön, 10 százaléka az exportban realizálódik. Igazában tehát nem érdekeltek a dollár leértékelődésében. Miért következett be mégis ez a drámai leértékelődés? Emlékezzünk vissza, hogy a dollár/euro árfolyam nem olyan régen még 0,80 volt, most 1,3. Fantasztikus a változás. Ez eléggé tudatos politikája lehetett az amerikai jegybank szerepét betöltő FED-nek.

Ma egyetlen szuperhatalom van a világon: az Egyesült Államok, így nem csoda, hogy a legtöbb ország dollárban tartalékolja a pénzét. Az olajtermelő országok a leértékelődő dollárért egyre kevesebb tankot, repülőgépet, számítógépet, élelmiszert stb. képesek vásárolni, ami arra ösztönzi őket, hogy emeljék az olaj egységárát. Az, hogy a múlt évi 28 dollárról, idén akár 40 dollárra is emelkedhet a kőolaj (világpiacon) átlagára, e mögött – megítélésem szerint – nagyrészt a dollár leértékelődése húzódott meg. A dollár tartalékvaluta-szerepe azt is jelenti, hogy az iraki háborút szinte az egész világ finanszírozza, akár van ott katonája, akár nincs.

Az eurónak a dollárhoz viszonyított erősödése már nem feltétlen jó Magyarországnak, hiszen a termelékenység növekedésével alá nem támasztott euroerősödés a gazdasági növekedést fékezi, éppen abban az övezetben, ahova a mi exportunk 70 százaléka irányul. Az valószínűsíthető, hogy nyomást fognak gyakorolni az Egyesült Államokra a dollár további gyengülésének megakadályozása érdekében. Úgy gondolom, hogy amíg Irakban a helyzet nem változik, a dollár alacsony, leértékelt állapotban marad, melyet az amerikai költségvetés nagy hiánya is alátámaszt. (Az olajmezők feletti ellenőrzés megszerzése sok pénzbe kerül.). Az alacsony árfolyam és a magas olajárak között van tehát összefüggés.

Beszélni kell a kamatokról is, amiről mostanában sok szó esik; minthogy a jegybank Monetáris Tanácsának összetételét meg kellene változtatni és ezzel kikényszeríteni a kamatszínvonal csökkenését. De vajon a kamatok tetszés szerint változtat-

hatók-e, vagy sem? Ha a kamat az indokoltnál magasabb, a valuta felértékelődik, ha alacsonyabb, az ellenkező hatását váltja ki. Hiszen, ha a kamatszint a kockázati ráta alá esik, a befektetők igyekeznek megszabadulni az államkötvényeiktől, ezáltal túlkínálat keletkezik a piacon, és a valuta leértékelődik. A kamatszint függ az ország gazdasági teljesítőképességétől, ez utóbbi pedig jelentősen befolyásolja a folyó fizetési mérleget és az ország adósságállományát.

Egy példa: akár ezerszázalékos kamatajánlat mellett sem helyezné el pénzét senki afgán bankokban, mert senki nem bízik az afgán gazdaságban.

Magyarországon miért ilyen magas a kamat? Mert az adósságállomány elérte a megengedett maximumot, minthogy az már az egyévi nemzeti jövedelem 60 százaléka. Hasonlóképpen a folyó fizetési mérleg hiánya is rendkívül magas. Tehát kockázatosabb lett magyar államkötvényt vásárolni.

Ha valaki ma el akarja költeni a pénzét Európában, vehet például német államkötvényt, ahol egyszázalékos infláció mellett 1,5 százalékos a reálkamat. Ha magyar államkötvényt vesz, nálunk 6,8 százalékos az infláció, 10 százalék a jegybanki alapkamat, tehát több mint 3 százalékos reálkamata van. Azért több mint Németországban, mert Magyarország kockázatosabb befektetési zóna, mint Németország.

A Magyar Nemzeti Banknak egyetlen törvényi kötelessége a nemzeti fizetési eszköz értékállandóságának megteremtése, illetve fenntartása. Magyarul az árstabilitás elérése és megtartása. (A felzárkózás körülményei között az árstabilitás Magyarországon 3 százalékos infláció mellett már értelmezhető.) Az árstabilitás veszélyeztetése nélkül támogatnia kell a kormány gazdaságpolitikáját. A Nemzeti Banknak tehát nagyon szűk a mozgástere, különösen, ha a fiskális-mutatók kedvezőtlen képet mutatnak. A jegybanki függetlenség éppen ezért garantálja (minden demokratikus országban), hogy a kormányok rövidtávú politikai érdekeinek ellen tudjon állni, tehát ne lehessen korlátlanul pénzt osztogatni, vagy pénzt teremteni.

Az a vita, amit most hallunk a Nemzeti Bank függetlenségéről a kamatszint körül, alapvetően érdekkülönbséget fejez ki. Magyarországon magas a kamatszint, és emiatt az államadósság után nagyon magas kamatokat kell fizetni, tehát az államnak nincs újra elosztható jövedelme. Ha azonban a kamatszintet lejjebb engedik, miközben a munka termelékenysége nem nő ilyen gyorsan, a magyar államkötvények iránti kereslet lecsökken, a forint leértékelődik, az infláció felgyorsul, és ez, mint korábban mondtuk, mindig a nagyjövedelműek javára osztja újra a jövedelmeket.

Hol keres a költségvetés gyors inflációval sok pénzt? Például, minden 1 százalékkal alátervezett infláció 80–100 milliárd forintos többletbevételt jelent a költségvetésnek, melyet parlamenti kontroll nélkül szabadon elkölthet. A magasabb forgalomhoz ugyanis nagyobb forgalmi és nagyobb jövedéki adó tartozik. Emellett a pénzkibocsátásnak is van ára, ami a jegybank bevétele.

Ha valaki Mátyás király idején elvitt a királyhoz 100 kiló aranyat, hogy veressen belőle pénzt, mert ennek joga akkor is a királyt illette meg, akkor visszakapott 95

kiló súlyú pénzért, 5 kiló arany pedig a pénzverés ára volt. A modern pénzrendszerben is van a pénzteremtésnek ára. A magasabb forgalomhoz több pénzt kell kibocsátani, így az ehhez kapcsolódó állami bevételek is nőni kezdenek.

A költségvetés tehát adott helyzetben érdekelt lehet a minél magasabb inflációban. Az alacsonyabb kamatszint miatt csökkennek a kiadásai is, hiszen az államadósság után is piaci kamatokot kell fizetni. Rövidtávon tehát a kamatszint gyors levele átmenetileg (a bevételek növekedése és a kiadások csökkenése miatt) bővítheti a költségvetés elosztható forrásait, amit megfelelő időben, megfelelő célokra fel lehet használni.

Azért kell tehát a jegybanki függetlenséget mindenütt a világon garantálni, hogy a monetáris politikát ne lehessen a kormányok rövidtávú politikai érdekeinek alávetni, mert az mindig a jövő generációjának a rovására megy.

(A 2004. november 17-én Miskolcon elhangzott előadás szerkesztett változata)

BOGÁR LÁSZLÓ

A globalizáció, mint evolúciós zsákutca

Két idézet szeretnék a figyelmükbe ajánlani, amelyek mottói is lehetnének annak, amiről ma beszélni szeretnék. Az első Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról című verséből való. „Eszmélnél, de eszme csak az övé jut eszedbe.” Ez a mélységesen megrázó sor arról beszél, hogy minden olyan emberi közösség, amelynek nincs saját nyelve, nincsenek saját fogalmai saját szenvedéstörténetének elbeszélésére, az elveszett.

Az elmúlt évszázad során a magyarságot ért, több menetben zajló brutális amputációja során a saját nyelvétől, önkifejezésétől, attól a fogalomkészlettől is fosztották, amelyen elbeszélhető volna, hogy mi történik vele.

A másik idézet az öregedő Gustave Flaubert-től származik, aki az ifjú, szárnyait bontogató Guy de Maupassant-nal beszélgetett. Maupassant arról kérdezte, mi az érdekes. Flaubert úgy válaszolt: ahhoz, hogy valamit érdekesnek találjunk, elég, ha sokáig nézzük. Roppant mély értelmű mondat.

Én is elég hosszú ideje nézegetem ezt a világot, és ennek a nagyjából harmincéves töprengéssorozatnak az eredményét tavaly, az Ozirisz Kiadónál megjelent könyvemben is összefoglaltam. Ennek a summázatát igyekszem figyelmükbe ajánlani.

A mondandóm három tételből áll. A középső az, amely ennek az előadásnak a meghirdetett címe: A globalizáció, mint evolúciós zsákutca. Az első: Korunk, mint a megvalósult abszurditás kora. Ez lesz az elméleti bevezető, ami ahhoz szükséges, hogy a globalizációról és annak létronsoló hatásairól beszélni tudjunk. A harmadik tétel pedig – hogy közelítsünk ahhoz a világhoz, ahol egy hatalmas csapást mért ránk a sors éppen az elmúlt hét végén* –: A rendszerváltás, mint bukott rendszer. Arról szól ez a rész, hogy mi is történik velünk, itt, a Magyarországnak nevezett univerzumban, mi történik azon folyamat során, amikor látványosan megbukik az önmagát rendszerváltásnak nevező hazug, hamis és embertelen rendszer. Az a szimptóma, amit el kellett szenvednünk a hét végén, valójában a rendszerváltás bukásának minősíthető, annak egy sajátos megjelenési formája.

Nemrégiben hallhattuk egy neves, ökológiai kérdésekkel foglalkozó tudós előadását a Mindentudás Egyetemén a televízióban, aki azzal a cinikus szlogennel vezette be a mondandóját, hogy manapság gyakran hangzik el: ha szegény országban jársz, ne igyál vizet, ha gazdag országban jársz, ne vegyél levegőt. A hallgatóimmal együtt fejlesztettük ki azt a gondolatot az egyetemen, hogy korunk világa – miközben tudjuk, hogy három perc alatt elpusztulunk, ha nem veszünk levegőt, három nap alatt, ha nem jutunk vízhez, és három hét alatt, ha nem jutunk élelemhez – elszánt, perverz dühvel veri szét azokat a komplex rendszereket, amelyek hosszabb időre lehetővé tennék, hogy levegőhöz, vízhez és élelemhez juthassunk. Korunk tehát a megvalósult abszurditás világa, mert miközben a felvilágosodás örökösének gondolja magát, a racionális ész győzelmét ünnepli, a totális irracionalitás, a megvalósult abszurditás az, amit végrehajt, mert elpusztítja saját magát. Elpusztítja azokat az elemi létfeltételeket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az élet fiziológiailag létezzen. A többiről – mert az emberi lét azért több, mint fiziológiai létezés – nem is beszélve.

Hogyan juthattunk ebbe a helyzetbe? Ahhoz, hogy megpróbáljuk megfogalmazni erről a gondolatainkat, nem árt tudni, hogy valamennyi emberi kultúra mitológiai szerkezetében létezik egy történet, amelyet a különböző kultúrák ugyan eltérően fogalmaznak meg, de a lényeg azonos. Mi az iszlámtól kölcsönöztük azt a mesét, ahol ez az igazság megfogalmazódik, és ez a palackból kiengedett szellem meséje.

Az elbizakodott és nyers, elemi ösztöneit kereső ember olyan erőket szabadít fel, szabadít ki a palackból, amely nemcsak fölébe kerekedik, hanem elpusztítással is fenyegeti. Ahhoz, hogy megértsük ennek lényegét, egy olyan filozófiai gondolatsort kellene végéggondolnunk, amely úgy fogalmazható meg, hogy az ember elgondol valamit, azt megvalósítja, de van egy harmadik mozzanat is: előtte tisztázza, hogy

* Utalás a december 5-én megrendezett népszavazásra, amely során sem a kettős állampolgárságról, sem a kórházprivatizáció elutasításáról szóló kérdések nem kaptak elegendő számú támogatást.

amit elgondolt, beilleszthető-e a teremtésbe, az emberi létezésbe. Folytatható-e mindez hosszú távon?

Az emberiség évezredek óta küszködik azzal a problémával, hogy ösztöneitől, nyers elbizakodottságától – a hübrisztől, ahogy az ókori görögök fogalmazták – hajtva elgondol, és meg is valósít bizonyos dolgokat, csak nem vet számot azzal – és ez a legfontosabb az egészben –, hogyan illeszthető be mindez harmonikusan a teremtésbe. Mindez abból az akaratszabadságból származik, amelyik óriási felelősséget is ad, hogy harmonikusan, Isten szerint beilleszthető-e a világba, amit elgondolt és megvalósított.

Ez a világ azért ilyen, mert elveszítette a folytathatóság kontrollját. Már hosszú ideje nem képes megvalósítani a háromféle szabadság, az elgondolhatóság, a megvalósíthatóság és a folytathatóság, az emberi létezésbe való harmonikus beilleszthetőség lehetőségét. Hogy ne csak rébuszokban beszéljek, egy olyan létronszó példát mondok ezek illusztrálására, amellyel mindnyájan megerősítői vagyunk ennek az abszurditásnak. Morális értelemben bűnsegédletű bűnrészességgel vagyunk vádolhatók. Ez nem más, mint az autó, vagy a belsőégésű motor. Erről mindenki pontosan tudja, hogy maga a folytathatatlanság és a fenntarthatatlanság, hiszen egyfelől meg vannak számlálva azok az évtizedek, amelyek alatt kifosztja azokat a tartalékokat, amire épül, másfelől pedig azokkal az anyagcsere-végtermékekkel, amelyek azt követően keletkeznek, hogy elégeti ezeket a kőolajtartalékokat, felrobantja, elpusztítja az ökoszisztémát. Szerencse, hogy eddig még nem vált valóra a dinasztiaalapító Henry Ford jóslata, amit 1911-ben, amikor a híres T-modellt útjára bocsátotta, fogalmazott meg, hogy legyen mindenkinek autója.

Az emberiség saját kényelmét és biztonságát szem előtt tartva hoz létre olyan konstrukciókat is, amelyek látszólag nagyon vonzóak – ez bennük a csapda –, de nem folytathatók, mert szétveri az egész emberi létezést. Az ember a létezés olyan mozzanataiba avatkozik bele elbizakodottságában, amellyel kapcsolatban elgondol valamit, technológiailag meg is valósítja, csak éppen nem tudja folytatni, és olyan erőket hív életre, amely aztán elpusztulással fenyegeti. Ez az első tétel lényege. Az emberiség azért kerülhetett ebbe az abszurd helyzetbe, mert nem képes megvalósítani a háromféle szabadság összhangját.

Az európai civilizáció valamikor, Krisztus után 800 és 1300 között, tehát egy fél évezreden át, nagyon reménykeltő kísérlet volt arra – az ókori Kínához, Indiához, az ősi Egyiptomhoz hasonlóan, ezek ugyanis létharmonikus társadalomszerveződési modellek voltak; az ősi Egyiptom háromezer éven keresztül volt képes ezt az egyensúlyt fenntartani –, hogy megteremtse e szabadságok összhangját. Az európai civilizáció abban a fél évezredben létharmonikus civilizáció volt. Hogy pontosan mi történt az 1300-as, 1400-as években, mindmáig nem rekonstruáltuk. Egyvalamit biztosan állíthatunk, hogy az a csodálatos intézmény, amely képes volt megvalósítani azt a harmóniát, amit univerzális szakralitásnak nevezhetünk, a

szakrális univerzumot, a keresztény egyház volt. A keresztény egyház segítségével az a társadalomszerveződési mód képes volt egyensúlyban tartani a folyamatokat, képes volt működtetni azokat az eljárásokat, technikákat, intézményeket, amelyek segítségével az ember csak olyan dolgokat gondolhatott el, valósíthatott meg, amelyeknek hosszú távú harmonikus beilleszthetőségéről a keresztény egyház által vezetett közösség sokoldalúan meggyőződött. Hogy mi volt az a brutális folyamat, amelynek keretében ez a szakrális berendezkedés egy deszakralizációs folyamaton ment át, a történelem mindmáig nem rekonstruálta. Nem tudjuk pontosan levezetni, mi játszódott le azokban az évszázadokban, amikor világhódító útjára indult az, amit a tudományos nyelv nyugatias modernizációnak, westernmodernizációnak, magyarul kapitalizmusnak szokott nevezni. Ez a valami nem egyebet hajtott végre, mint hogy kivonta az emberi létezés ellenőrzését a szent védelme alól. Az a valami tehát, amit kapitalizmusként ismerünk, nem más, mint egy brutális deszakralizált rendszer. Olyan, amely letarolta az emberi létezés külső természetét: ez az ökológiai rendszer, ahogy ma mondanánk, és az emberi létezés belső természetét, szociokulturális szövetrendszerét. Ez a valami a külső természetből egyszerűen nyersanyag-lelőhelyet és hulladék-tárolót csinált, a belső természetből egy szociális értelemben vett „nyersanyag-lelőhelyet”, munkaerő-lelőhelyet, illetve egyfajta szociális hulladék-lerakóként tetelezi fel az egész emberi társadalmat. Ezt látjuk is Latin-Amerika, Afrika és Ázsia jelentős részein, egyfajta globális latrinává változtatták a világot, a külső természetet, az ökológiai rendszert és az emberi belső természetet, a szociokulturális rendszert brutálisan letarolva.

Az emberiséggel tehát valami súlyos, embertelen dolog történt azokban az évszázadokban. Ennek az eredményét sajnos ismerjük. Ez a brutális rendszer, az önmagát westernmodernitásnak nevező rendszer kishíján – különösen a kataklizmatikus XVII. században, amikor az a nevezetes vallásháborúnak álcázott első, globális világháború zajlott le, amit harmincéves háborúnak nevezünk (azt kevesen tudják, hogy emberéletben és anyagi erőforrásokban is körülbelül háromszor akkora pusztítást okozott, mint a XX. század két világháborúja együtt) – születése helyét és élőhelyét, Európát csaknem elpusztította. Iszonyatos kataklizmákon ment keresztül az európai társadalom. Ez a rendszer, a kapitalizmus, azt hazudja magáról azóta is, hogy a legsikeresebb létberendezése az emberi történelemnek, de ennek pontosan a fordítottja igaz.

Itt arra kell felhívnom a figyelmüket, hogy amiről hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy történelem, az nem az, hanem történetírás, ami óriási különbség, mégpedig a mindenkori győztesek történetírása. Ezt ne tévesszük szem elől: az egykori győztesek írják a történelemlönyveket, ezért az a szemfényvesztés, amelyik történelemnek próbálja beállítani a történetírást, a mindenkori győztesek nyers, hatalmi érdekeit visszatükröző ideológia. (Ezért lehetett '56 ellenforradalom, hogy egy egészen közeli példát mondjak.)

A nyugati civilizáció tehát nemhogy sikeres nem volt születése pillanatában, hanem éppen ezzel az immanens belső tulajdonságával szétverte a külső és a belső természetet, igen rövid időn belül ökoszociokulturális katasztrófába hajszolt mindent, amihez hozzáért. Ebből a kutyaszorítóból csak úgy tudott szabadulni, hogy mérhetetlen agresszivitásával kicsapott a világ más tereibe, és mindazt a nagy pusztítást, önmaga továbbfejlesztésének az „árát”, ma is a világ más részeinek letarolásával és kifosztásával szerzi meg.

Az a valami tehát – és most térünk át a második tételre –, amit mi globalizációnak nevezünk, egyfelől nem más, mint a nyugati civilizáció globális diktatúrája, amely rákényszeríti a világ többi részét is egyfajta identitásváltásra.

Mindez – egy metaforával megvilágítva – úgy érzékeltethető, hogy a klasszikus westernmodernizáció a baktérium élősködő logikájával működött, tehát elszívta az erőforrásokat és anyagcsere-végtermékeit a gazdaállat testébe ürítette (ezt szoktuk toxinoknak nevezni), de legalább nem avatkozott bele abba a folyamatba, ahogy a gazdaállat megpróbálja magát fenntartani. Nem így a vírus. Az, ami önmagát globalizációnak hívja (aminek még mindig nem találtunk megfelelő nevet, pedig fontos lenne), az egyfelől a modernizáció kitágulása, de annyiból különbözik is tőle, mint ahogy a baktérium kifosztó és élősködő logikája a vírus élősködő logikájától, amelynek első dolga, hogy behatoljon az élő sejtbe, megváltoztassa a gazdaállat genetikai kódjait, és innentől kezdve a gazdaállat sejtjei nem azokat a fehérjéket fogják szintetizálni, amelyek ahhoz szükségesek, hogy önmagát felépítse, hanem azokat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a vírust felépítsék. Tehát egy rejtett és katasztrofális identitásváltás következik be: azok a sejtek, ahová a vírus eredményesen behatolt, vírusgyárrá válnak.

A globalizáció olyan brutálisan veri szét az emberiség külső és belső természetét, hogy ezzel szemben már olyan elemi ellenállások fogalmazódjanak meg, hogy ha nem változtatják meg az identitását, nem teszik lehetetlenné a lázadás lehetséges faktorai számára, hogy egyáltalán felfogják, mi az, ami ellen lázadniuk kellene, akkor ez már magát a globalitás létmódját veszélyeztetné. A globalitás urai azt hiszik, hogy ezzel mindent megoldottak. Ez, legalábbis látszólag, így is van.

Így „gyártja le” a globalitás a két – az emberiség történetében ilyen szélsőségesen még soha nem létező – alapkaraktert: az egyik a nyálafolyós konzumidióta, aki már csak a pénz forgási sebessége fokozásának biológiai kelléke, és semmi egyéb, az abszolút engedelmes fogyasztó, akinek semmi más dolga nincs, csak hogy fokozza az örületet, a „szemét”, emberi fogyasztásra alkalmatlan élelmiszerek és más fölösleges termékek forgalmát. A másik oldalon pedig létrehozza a multinacionális vállalatok vezetőinek létkarakterét, az abszolút hatalmi lényt, akit egyszer nagyon izgalmas volna meginterjúvolni. Azokat a dollármilliárdosokat, sőt már inkább tízmilliárdosokat, akik gyors ütemben elpusztítják az egész világot. (Én beszélgettem egyszer Soros Györggyel, de a titkát nem sikerült megfejtenem.) Elpusztul minden,

ami a létezés, és helyette ott van a hatalom esszenciája, az aranyként felhalmozott pénz, de felmerül a kérdés, van-e bármilyen esélyünk ezt az abszurditást először lelassítanunk, majd megállítanunk és visszafordítanunk.

— A harmadik tétel címe: A rendszerváltozás, mint bukott rendszer. Valójában az, ami önmagát rendszerváltásnak nevezi, nem más, mint Magyarországnak gyarmati sorba való visszaillesztése, ebbe a globális hatalmi rendszerbe. Ha úgy tetszik, sikerült „felküzdeni” magunkat ennek a rendszernek alattvalói státusába.

— Illene definiálni persze azt is, mi volt az a rendszer, ami önmagát szocializmusnak nevezte. Az a minősíthetetlenül primitív mese, ami erről a rendszerről szól, és amit azóta is próbálnak velünk megegetetni, az minden, de nem feltárása annak, hogy tulajdonképpen mi történt. Most csak annyit, hogy valójában az, ami önmagát szocializmusnak nevezte, egy, az általában létező kapitalizmusnál is brutálisabb politikai kapitalizmus volt, egy oligarchikus politikai kapitalizmus, amelyik próbálta önmagát beállítani olyan rendszernek, amely alternatívája lehet annak, amit kapitalizmusnak, westernmodernizációnak nevezünk, de nemhogy az nem volt, hanem durvábban és embertelenebbül hajtotta végre ugyanazt, amit a kapitalizmus nem mert volna megtenni. Az volt a feladata, főképp a Szovjetunióban, hogy mintegy „előeméssze” a térséget arra az időre, amikor a győztes globalitás már visszaveheti ezt a megrágott pépet, amivé a „szocializmus” tette. Elpusztította a tradicionalitást, a szakralitást utolsó maradványait is, az elmúlt ezer esztendő legnagyobb pusztítását hajtotta végre a 45 év alatt. A westernmodernitás szempontjából ez volt az alapvető feladata.

Összeesküvés-elmélet ide, vagy oda, '56 „megoldása” során újra kiderült számunkra az az intim liezon Moszkva és Washington között, mely szerint nem szabad megengedni, hogy Magyarországon a status quo a legkisebb mértékben is megváltozzon. Minket, magyarokat megtanított azzal kapcsolatban, hogy a világon semmi különbség nincs a globalizált birodalmak között, legfeljebb annyi, hogy a szovjet még annál is brutálisabb volt, és önmagát is zsákutcába kergette, mert az eredeti westernmodernitás globalitása nem tűrte a riválist. Persze ez a rivális nem is volt képes felépíteni ennek az alternatíváját, ezért eltűnt a süllyesztőbe, de nem tűntek el azok a kollaboráns elitek, amelyekkel az új rendszer, az új gazda megfelelő együttműködési formákat alakított ki, méghozzá nem '89-'90-től, hanem sokkal előbb.

1982 novemberében – csak akkor ezt még nem is sejtettük – Magyarországon végérvényesen megdőlt az a rendszer, ami önmagát szocializmusnak nevezte. Én még olyan tankönyvből tanultam, amiben az állt, ahol az adósságszolgálati ráta meghaladja a 25 százalékot, az az ország már katasztrofális helyzetben van. Magyarországon 1978-ban 42 százalékos volt az adósságszolgálati ráta, 1982-ben pedig 66 százalékos. Magyarország ekkor már a világ hatodik legeladósodottabb országa volt. Világossá vált, hogy innen már nem is kérdés az új „szuverenitásgazdánk” alanya, mert a Szovjetunió már elvesztette szuverenitásunk birtoklásának lehető-

ségét, nem volt ereje minket „visszavásárolni” a nyugat birodalmától. 1982 novemberében három fontos dolog történt. Meghalt Brezsnyev, a szovjet párt főtitkára, s ezzel kezdetét vette a birodalom nyílt agóniája: két és fél éven belül három főtitkár bizáncias pompával való eltemetetésének lehettünk tanúi. Szinte napra pontosan ekkor – Moszkva tiltakozása ellenére – felvették Magyarországot a Valutaalapba, ami ennek a globális rendszernek az egyik legfontosabb intézménye. Ez világosan jelzi, hogy Moszkva már nincs abban a helyzetben, hogy birtokolja a szuverenitásunkat, mert a szuverenitásgazdánk már odaát van a nyugati globalizációnál. (Az persze fel sem merült, hogy ez a szuverenitás a magyar néphez is tartozhatna...) A harmadik esemény: egy neves liberális szerző tollából megjelent a még eredeti *Mozgó Világban* A reform reformja című írás, és ha valaki tudott volna akkor ebből olvasni, kiderült volna, hogy a felkentek, akik igazán beavatottak, már tudták, hogy a rendszer megbukott. Ennek következtében meg kell indítani a radikális ellentámadás látszatát, annak érdekében, hogy hitelesítsék, ők mennyire ellene vannak a szocialista rendszernek, sőt, ők a rendszer megdöntői.

Valójában itt kezdődött a „ki is a rendszerváltó” című társasjátékon belül a rendszerváltás dicsőségének ocsmány, hazug kisajátítása azon erők részéről, akiket a globális gazda már ekkor beavatott abba, hogy rendszerváltás következik: „firkáljatok tele minden folyóiratot, hogy azután a dicsőséges forradalmárok nimbusza benneketek övezzen”. Ez végbe is ment, és lezajlottak azok a máig is rejtett külső és belső alkuk, amelyek keretében a magyar társadalom döntő többsége vesztesnek jelöltetett, és a többség tudta nélkül előre, ötven évre felosztották, kifosztották mindazt, ami a magyar társadalmat jelenti. Ez a folyamat 1988-ra be is fejeződött. Elmondhatjuk tehát, hogy a magyar rendszerváltás 1982 és '88 között úgy játszódott le, hogy a magyar társadalom többsége nemhogy nem vett részt benne, de fogalmuk sem volt róla.

Azért lehet a magyar társadalom többsége vesztese ennek a változássorozatnak, mert kizárattott a saját jövőjéből. Hogy mire ment ki a játék, jól jelzi, hogy 1988-ig a magyar statisztikai évkönyvekben létezett egy olyan fejezet, aminek a Nemzeti vagyon volt a címe. 1988-tól kezdve a magyar statisztikai számbavételi rendszerből nyomtalanul eltűnt nemcsak a nemzeti vagyon, hanem a számbavételi rendszere is. Amiről nincs statisztika, azt nem is kutatjuk...

A végtelenül cinikus, kollaboráns elitek, globalokomprádorok még a statisztikai számbavételi lehetőséget is eltüntették '88-ban, annak érdekében, hogy a magyar társadalom vesztes többsége ne szembesülhessen azzal, mi történik vele. Nem az anyagi vagyon számbavételének eltüntetésére lett volna szükség, hanem az ellenkezőjére, hogy támogassuk és gazdagítsuk azt a számbavételi rendszert, amellyel leírható lett volna a szenvedéstörténetünk, amelynek keretében a legszerényebb becslések szerint is százmilliárd dollárokban mérhető az a kár, ami a magyar társadalmat az elmúlt 15 évben érte. Valószínű, hogy a törökfúlás óta ilyen rövid idő alatt ilyen mértékű vagyonvesztés a magyar társadalomban nem játszódott le.

Sajnos, mindennek következményei még csak most fognak ránczuhanni. Eddig az elitek merő cinizusból megpróbálták mindezt aláácsolni, hogy minél később zuhanjon ránk a súlya mindannak, amit ez az adósság jelent.

Néhány adat. Annak ellenére, hogy 2001–2003-ban a reálbérek Magyarországon 31 százalékkal növekedtek, ami fantasztikus szám, 2004-ben az egy keresőre jutó reálbér pontosan azonos az 1978-assal. Ha ehhez hozzátesszük, hogy közben latin-amerikai szintre növekedtek a jövedelemkülönbségek, ez azt jelenti, hogy ez az átlag reálbér, a legrosszabb helyzetben lévő egyharmad jövedelmi viszonyai a 45 évvel ezelőtti szinten vannak. Ráadásul 45 évvel ezelőtt, ha szegényesen is, volt valami állami kisegítés, állami újraelosztás, ami megpróbálta kisegíteni ezt a nyomorúságot, most viszont liberális elitünktől tudjuk: „az állam a legrosszabb tulajdonos, amit szét kell verni”, szét is vertük, ezért él a magyar társadalom alsó egyharmada ma az ötvenes évek szintjén. De – még egyszer mondom –, még mindig nem szakadt rá a magyar társadalomra a nagyja mindannak, amit dicső elitjeink, akik összebarkácsolták ezt a rendszerváltozást a '82–'88 között lejátszódó egyezségekben, elkövettek.

Hogyan kapcsolódik mindez ahhoz a drámához, ami a hét végén (a kettős állampolgárságról és a kórházprivatizációról szóló népszavazás során) lejátszódott? 1988–90-ben a magyar társadalom úgy ment át ezen a rendszerváltáson, hogy azt mondták: ami eddig volt, az szocializmus és rossz, ami ezután jön, az demokrácia és piacgazdaság és jó. De milyen válaszokat ad ez a rendszer azokra a létkérdésekre, amelyek az akkori társadalmat foglalkoztatták? Ez valahol elsikkadt.

Ha a társadalomnak akkor sejtése lett volna arról, hogy mi is történik vele, fel kellett volna tennie öt, nagyon fontos kérdést, és az eliteket rákényszeríteni arra, hogy adjanak választ ezekre. Az első kérdés: Trianon következményeinek tisztázása. Minden egészséges emberi közösségnek van eredetmítosza, üdvtörténete és szenvedéstörténete. A magyarságtól a lehető legbrutálisabb, legembertelembb módon elvették, nevetség tárgyává tették mindezt. Ennek következtében ez a nemzet nemcsak hogy beteg maradt, hanem egyre súlyosabban beteg lesz, ha nem képes valamilyen módon ezt a traumáját feldolgozni. Ez lett volna a döntő kérdés. A másik, ami kapcsolódik ehhez: az egészség kérdése. Nemcsak fizikai értelemben, hanem minden módon, amit komplex, mentális, pszichológiai, nemzetegészségként értelmezhetünk. Kapcsolódik ehhez a népesedési probléma, a család, a társadalmi kohézió kérdése, mindaz, ami összetartja ezt a nemzetet. Újabb, hatalmas dimenziója ennek a kérdéskörnek az, amit nyugdíjkérdésként szoktunk emlegetni, azaz a társadalomban a nemzedékek közötti természetes szolidaritási kötelek megteremtésének és újratermelésének folyamata. Bonyolultan hangzik, de kiderül belőle, hogy jóval többről van szó, mint anyagi kérdéstről. Arról, hogy egy társadalom képes-e folyamatosan a generációk közötti harmonikus, Isten szerint való egyensúlyokat fenntartani. Végül, az ötödik kérdéshez a teljes ökológiai rendszer tartozik, és a

termőföldtől kezdve az energetikán át azokat a problémákat tartalmazza, amelyek a tág értelemben vett ökológiai kérdésekről szólnak.

A komprádor elitjeink, az új, globális gazdát cinikusan kiszolgáló és a többséget az átalakulás vesztesévé tevő elitjeink nemcsak hogy nem tették fel ezeket a kérdéseket, hanem azóta is igyekeznek mindent megtenni annak érdekében, hogy ezek a kérdések véletlenül se szabadulhassanak ki. Valami különös, isteni csoda kellett ahhoz, hogy furcsa módon két kérdés mégis kiszabaduljon, de sajnós, a magyar társadalom, a magyar nép nem volt képes felismerni ezekben a kérdésekben azt, ami egész sorsát, létezését meghatározza. Reméljük, ez nem tragédia, csak olyan dráma, amely még jóra fordítható valamilyen módon. Mindnyájunk feladata, hogy megtaláljuk-e a saját nyelvünket, amelyen elbeszélhető a valóságos történetünk (nem az, amit a minket legyőzők adnak a szánkba), hogy végig tudjuk-e vinni azt a nagy számvetést, melynek végén láthatjuk, milyen mértékben fosztattunk ki, és tud-e a nemzet párbeszédet folytatni saját magával arról, hogy felismerje mindezeket. Végül a legsúlyosabb probléma: legyen valaki – felépülőben van ennek a valakinek a személyisége –, aki mindezek alapján a nemzet nevében a szuverenitásunkat birtokló gazdáinkat – a rendszerváltás hamis és megbukott rendszere után – egy új alkura tudja kényszeríteni.

(A 2004. december 5-én Miskolcon elhangzott előadás szerkesztett változata)

KONCZ LAJOS

Eucharisztia: velünk az Isten

ELMÉLKEDÉS, ÉLMÉNYANYAG AZ EUCHARISZTIÁS HITHEZ

„A III. évezred fénye és élete – az Eucharisztia”

(II. János Pál)

Mikor a KÉSZ küldöttjén át érkezett hozzám a felkérés és megbízás a címben jelzett téma megírására, igencsak szíven ütött a feladvány. Mert amennyire formálisan is találó és aktuálisnak ígérkező a tárgykör, például az egyházi eucharisztikus év meghirdetése kapcsolatában, annyira nehéznek és alig megközelíthetőnek tűnik lélek-kiüresítő, válságos szellemi atmoszférájú korunkban. Az eucharisztia ma csak a legmélyebben és legigazabban, a teljességet megélt katolikusok vallott és élt, megélt misztériuma. Az eucharisztia a kinyilatkoztatott vallás, a krisztusi örökség legdrágább ajándéka, legmagasabbrendű, legértékesebb hagyatéka, de olyan mélységű itt a titokszerűség, hogy annak lényegével, mentális befogadásával – a jóakarátú hiten túl – kevesen boldogulnak és a legtöbbben nem is próbálkoznak. És akkor ilyen helyzetben, most és ma, hogyan és mivel kísérletezzünk az eucharisztia értékelésére?

ISTEN NÉLKÜL – ZAVAROS VILÁGBAN

Mert azért jó és nagyon szükséges is volna írni róla „valami újat és újszerűt”, meglepőt, meghökkentőt, annál is inkább, mert ez a mai, jelenlegi világi atmoszférára tragikusan idegen és teljesen elzárkózott, érdektelen, közömbös a vallási világgal szemben. Ennek a rideg légkörnek bemutatására, hogy mivel kell szembesíteni a kereszténység legnagyobb kincsét, szolgáljon néhány adalékkal egy kétoldalas tanulmány, melynek címe: Vallások Európában és Magyarországon. Alcíme: Történeti szempontok a jelenhez. Olvasható az Élet és Irodalom hetilap 2004. évi, október elsejei számában, és szerzője Komoróczy Géza. A tanulmány előadásként hangzott el az Állam és egyház az egyesült Európában című konferencián, Budapesten, szeptember végén. A témáról és a bennfoglalt meggyőződésről már többször beszélt és írt a szerző korábban is. Most néhány vélemény a hivatkozott cikkből.

„A kereszténység sokkal régebb ezen a földön, mint István király térítő akciója. A nyugati vallást István a Morva Birodalom területére beözönlő magyar törzsek le-

származottainak negyedik-ötödik nemzedékére kényszerítette rá, karddal kergetve be őket abba a vallásba, ami már sok évszázada itt fennállott.” „Az európai integráció, amely most van folyamatban, tulajdonképpen egy új politikai közösség kialakulása különböző nemzeti, nyelvi, kulturális, vallási identitásokból összerakva, egy új, pluralista társadalommá... A ma vallási sokfélesége – az emberi sokféleség egyik dimenziója. A homogén vallású társadalmak kora lejárt. Ma az egész világ mint egy vásártér: áruk és eszmék piaca. A nagy egyházak befolyása mögül eltűnt a hatalmi erő. Az elmúlt fél évezredben Róma püspöke folyamatosan térítéssel/csábítással és amikor lehetett, erővel próbálta és próbálja saját aklába téríteni a szerinte tévelygő nyájakat, a leszakadó új irányzatokat, szektákat. Az i. sz. 2. századi Rómában pedig a destruktív szekta, amely felrúgott minden tradicionális értéket, éppen a kereszténység volt.” „Magyarországról, mint keresztény országról beszélni súlyos tévedés, ugyanígy tévedés az is, ha Európát nevezzük kereszténynek.” „Egy újabb constantinusi fordulat: egyház, ma egyházak, vallási csoportok és állam összekapcsolása lehetetlenné vált, nem engedi meg a pluralista társadalom. A Vatikán és a Horn-kormány konkordátuma fölött csak érterlenül csodálkozhatunk, még inkább azon, hogy a kormányzat sikernek könyvelte el, ami valójában meghunyászkodás volt... A »történelmi egyház«-fogalom tökéletesen értelmetlen, ma anakronisztikus. Súlyos hiba volt, hogy az illető egyházi vezetők elfogadták ezt a minősítést... A kommunikáció és globalizáció folyamatosan megszünteti a térbeli, sőt kulturális, szociális elkülönüléseket is, mindenki szabadon válogathat az emberiség kínálatából, vallást is.”

„VAN ISTEN” – AZ EUCHARISZTIA HÓDÍT

Ennek a térbeli és aktuálisan is érzékelhető milliónek, a kialakult szellemi háttérnek és világnézeti tömböt alkotó közegnek felvázolása után – ezzel a drasztikus vallásbölcseleti és történelmi értékeléssel szemben mi semmilyen elméleti vitába nem bocsátkozunk; keresztény cáfolásra vagy bizonyítgatásra nem vállalkozunk, olyan mérvű az előítéletes megmerevedés.

Egy mindössze százoldalas könyvecskét veszünk kézbe. Ebben a múlt századi hatvanas évek végén egy nagynevű francia újságíró ezt a vallomást tette (a cím sűrített, megdöbbentő tömörségében): Van Isten, találkoztam Vele.

A tanúskodó szerző neve: André Frossard, akit a kiadó így mutat be: A. Frossard 1915. január 14-én született. Apja újságíró és politikus, 31 éves korában a Francia Kommunista Párt első főtitkára volt. Apai nagyanyja zsidó családból származott, kelet-franciaországi falujukban csak zsinagóga állt, templomot nem ismertek. Anyai nagyszülei protestánsnak vallották magukat. Az egész család az elkötelezett szocialisták sorába tartozott. André tökéletesen ateista környezetben nőtt fel, ahol

még csak fel sem vetődött Isten létének kérdése. A fiatalember húszéves korában találkozott teljesen váratlanul a keresztény igazsággal: egy barátját keresve belépett valamelyik párizsi templomba. Hogy mi történt ott alig egy-két perc leforgása alatt, hosszú évtizedek után ebben a könyvben írta le. A személyes, végtelen, jelenlévő Szeretettel találkozott, a nagy ismeretlennel: Istennel. Újságíró maradt, családost alapított, végigszenvedte a koncentrációs táborok poklát, tucatnyi könyve és cikkei által egyike lett a francia lelkiismeret őreinek. Egész életét azonban ez a találkozás határozta meg: „Ó Szeretet, az egész örökkévalóság rövid lesz arra, hogy téged hirdethesselek!”

És most írjunk át a kis könyv utolsó (95–105.) oldalaiából néhány sorsdöntő mondatot, egy-két oldalnyi terjedelemben: „Lapzártakor, valamivel délután 5 óra előtt, beszálltunk barátom öreg kocsjába... Az École Normale után megálltunk a régi iparművészeti iskolám előtt. Társam kiszállt, s fejét bedugva az ablakon ajánlotta, hogy menjek utána (a kápolnába), vagy várjak rá pár percet... 1935. július 8. A nyár csodálatos. Elöttem a napban fürdő Rue d'Ulm a Pantheonra néz... Hogy milyen gondolataim vannak? – már nem emlékszem. Lelki állapotom? Tökéletes nyugalom... Nincs szerelmi bánatom. Metafizikai szorongás sincs bennem. Nincs bennem semmi érdeklődés a vallásos dolgok iránt, hiszen mindez már egy letűnt korba tartozik. Tizenhét óra tíz perc. Két perc múlva keresztény leszek.

Elunva, hogy kivárjam a barátomat, magam is benyitom a kis vaskaput, hogy megvizsgáljam az épületet. Amit a kapuzat fölött lehetett látni a kápolnából, nem volt érdekes. Belseje sem ihletett meg jobban. Tisztán meg lehetett különböztetni a hajó három részét... A második részt a fekete fátyolos apácák foglalják el. Később megtudtam, hogy ezek az Engesztelő Örökimádás nővérei.

A kápolna mélye elég jól meg van világítva. A fehérbe öltözött főoltár fölött egész sor növény, kandeláberek és más díszítő elemek. Mindezt egy nagy fémkereszt uralja, közepén egy matt fehér korong. Megfordultam már templomokban, egyszerűen a művészet szeretetétől indítva, de még soha nem láttam lakott szentségmutatót, sőt azt hiszem, még ostyát sem. Nem tudom tehát, hogy az Oltáriszentség előtt vagyok, ami körül két sor gyertya ég... S ekkor szabadul el hirtelen a csodák áradata. Egy szempillantás alatt lerombolja abszurd lényemet, és világra hozza azt a csodálkozó gyermeket, aki soha nem voltam... Nem azt mondom, hogy megnyílik az ég; nem nyílik meg, hanem megindul valami csöndes villámlásként, hirtelen fölemelkedik, fölszáll a gyanútlan kápolnából, amibe titokzatos módon be volt zárva... Végtelenül áttetsző, szinte elviselhetetlenül ragyogó kristály ez, vagy még inkább kék, a tündöklés és a telítettség világa, egy másik világ. Ez a valóság, ez az igazság, ezt jól látom arról a homályos partról, ahol még tartózkodom. A világegyetemben van egy másik rend, és annak csúcán, a ragyogó ködfátyolon túl: Isten nyilvánvalósága, annak a jelenlétté és személlyé lett evidenciája, akit egy perccel ezelőtt még tagadtam, s akit a keresztények Mi Atyánk-nak neveznek...

Kint változatlanul szép idő volt. A mellettem haladó barát valami rendkívülit fedezhetett fel arcomon, mert egy orvos átható tekintetével vizsgálva kérdezte: »Mi van veled?« »Katolikus vagyok« – válaszoltam s még hozzátettem: »római«. »Szedmed egészen ki van tágulva«. »Isten létezik, és minden igaz...«

— A csoda egy hónapon át tartott. Elragadtatva találtam meg újra minden reggel azt a világosságot, ami elsápasztotta a napot, és azt a gyöngéd szelidséget, amit soha nem fogok elfelejteni, s ami egész teológiai tudásomat alkotja.

A Szentlélek kongregáció egy papja készítette elő a keresztségre, tanított vallási ismeretekre; mondanom sem kell, hogy nem tudtam semmit. A keresztyén hitletéményről mondottakat vártam és nagy örömmel fogadtam, fokozódó lelkesedéssel vettem tudomásul. Egyetlen dolog lepott meg: az eucharisztia. Nem azért, mert hihetetlennek találtam, hanem mert csodálatba ejtett, hogy az isteni szeretet ilyen hallatlanul egyszerű módon közli önmagát, s főképp, hogy e célból a szegények és gyermekek táplálékát választotta, a kenyeret. A keresztyénység által életem tárt kincsek között ez volt a legmegindítóbb."

PROHÁSZKA AZ ÉLET KENYERÉT NYÚJTJA

Az előbbi kívülről megérő csodát is felvillantó tanúságtétele után egy belső, szent, papi élet legintimebb imádságai, misztikus élményei, gondolatai, vallomásai következnek. S hogy mit jelent, mit tud nyújtani nekünk, a Krisztusban hívőknek az eucharisztia, ha igazán rátalálunk, találkozunk Vele, beszéljen róla századunk nagy püspöke, Prohászka Ottokár (1858–1927). Ami tőle a nagy titokról írásban ránk maradt, síron túli ajándék. Ennek felfedezése, majd felkutatása és összegyűjtése, összerendezése, a hagyaték első nagy feldolgozójának, dr. Schütz Antal egyetemi tanárnak (piarista) a nevéhez és fáradhatatlan munkájához kapcsolódik. A 25 kötetre terjedő hatalmas gyűjteményben (Összmunkák = ÖM) a 24. kötetben közölte le utolsónak az Oltáriszentségről szóló csodálatos elmélkedéseket Az élet kenyere címmel. A nem befejezett, de így is 142 oldalas írásműről ezt a tájékoztatást kapjuk tőle: „Budapest 1929. július 14-iki datálással: Prohászka Naplójában – 1924. február 6-án – találjuk e sorokat: Valamit írjunk az eucharisziáról!? Ah, újat, mint fogalmat alig, hanem mint szívből fakadó meglátást..., valami olyan karikára tárgult gyermekszemmel való nézését az égő csipkebokornak, a mélységeknek, valami új lendületét, új vágatást, ahogy az Inn-folyó száguld Passau fölött."

Ettől az időtől kezdve külön feljegyzéseket tett, melyeket 1925 óta rendszeresen kezdett kidolgozni; de jöllehet 1926-ban egyszer úgy nyilatkozott, hogy már csak néhány hónapra van szükség, mégis csak 16 (átlag 4–8 oldalas) fejezet készült el teljesen, valószínűleg a szándékolt egésznek több, mint harmada. De még így is, hiányosan, a magyar irodalom és általában a lelkiéleti világirodalom ritka értékkel

gyarapodott. Prohászka újat akar mondani arról a fönséges titokról, mely századok óta annyi kiváló lelket inspirált. És ezt csakugyan fölséges módon megtette. Ami az Élet kenyérében Prohászka kezéből kikerült, és amit a Soliloquiában 1920 óta (l. ÖM. 24, 52–55) találunk, arról el merem mondani: így még nem írtak az Oltáriszentségről... Prohászka kispap kora óta csütörtökön éjfél felé tartotta szentégi óráját; az első péntek előtt pedig éjszaka, sokszor órákon keresztül. S hogy édesanyja éppen egy ilyen éjjeli adoráció idején halt meg istenes halállal, nagy vigasztalással töltötte el lelkét. Meg vagyok győződve, hogy megszámlálhatatlan adorációs órájának ez a posztumusz gyermeke, az Élet kenyere, sok istenes életindulásnak és halnitudásnak lesz eszköze az isteni kegyelem kezében.

Szóljon hát most hozzánk a nagy imádkozó, „Magyarország apostola és tanítója”, és segítsen mindnyájunkat közelebb a mi Krisztusunkhoz – az Eucharishtiában köztünk lévő Istenünkhöz!

„Valami újat kellene már írni az Eucharishtiáról... Igen, jó volna valami újat mondani, de lehet-e azt egyáltalán? Nemcsak lehet, hanem annyira lehet, hogy régít, avíttat mondani amúgy igazában egyáltalán nem lehet. Ahogy nem lehet a tegnapi életet ma élni, az volt, s nincs – s ahogy nem lehet a tegnapi éneket énekelni, úgy nem lehet az Oltáriszentségről tegnapit és régít mondani, hogy az igazán mondás, vagyis lélekkifejezés és lélekkirámlás legyen. Az áramlás, fakadás, forrás mindig új. S én erre a folyamatos s folytonos életáramra s folyamra szeretném rásegíteni, azaz hogy ráébreszteni az Eucharisztia nézőit, a róla való fogalmak birtoklóit... Újat írni azt jelenti, hogy tenni, hogy áram sodorjon író és olvasót, hogy mindkettő áram legyen, hogy az író is tüzes, az olvasó is láng legyen a tűzben. Hogy minden érzelmileg, megízelve és átélve a miénk legyen, hogy mi ne csak olvassunk, hanem mint egy fölséges Wagner-operában átéljük és magunkévá tegyük a már bennünk lefolyó eszmei tartalmakat.

»Ez lesz néktek a jel: találtok egy kisdedet, pólyákba takarva, jászolba fektetve.« Csodás, megragadó jel, hódító és gyullasztó jel, hogy az Isten gyermek lett, hogy a jászolban fekszik a gyermek, aki Istenfia s emberfia egyszerre. Íme a nagy jel, mely az Isten szeretetének örvényeire mutat rá. S mi az örvények szélén gondolatlanul ácsorgunk, s csak mikor e jelekből a mély értés s megértés valamiféle megvillanásait vesszük, akkor kapunk a fejünkhöz, s szinte belémeredünk... Szóval jelek! »Lássátok és ízleljétek, mily édes az Úr« (Zs 33.). Igen, az Úr erő, zamat, tűz, öröm. Fogalmak, tanok, példák ezt csak jelezni tudják. S mikor aztán felkészül legnagyobb eksztázisára, a szeretet kigyulladására s önfelemésztődésre, mikor készül arra, hogy az egész világot magához vonzza, azon az estén szeretetének legnagyobb eksztázisa előtt megint egy jelet szerzett, mely megértette velünk, hogy mennyire együvé tartozunk, mennyire egymásból s egymásért élve, Istent s emberségét adta nekünk kenyérül: akart bennünk élni, akarta, hogy belőle éljünk. Nézd e jelet: kenyér. Kenyered vagyok, élete^d és véred, meleged, és enyhülésed, felfrissülésed, úgy szeress!

Íme a nagy jel, az eucharisztia s ami benne rejlik s morajlik, s feszül, az istenemberi élet, mely a miénk, s hogy aki engem eszik, értem s belőlem él. S mikor a nagy Misztérium e sok jelen végignézek, már mondom is a költő (Goethe) szavait: »Alles Vergängliche is nur ein Gleichnis«.

*»Minden mulandó dolog – hasonlat és jelkép,
a hozzáférhetetlen itt elérhető lesz,
a leírhatatlan – itt valósággá válik.»*

Az én problémám az, hogy a láthatatlan, misztikus valóságot, az eucharisztikus Krisztust megragadjam; hogy a látszatokon túl és át a láthatatlan valósághoz, a rejtőző szubstancialitáshoz elérjek s azt birtokba vegyem. Ehhez új érzék, új szem kellene. De hiszen van ilyesmink, Szent János szerint: Isten Fia eljött és adott nekünk érzéket. Felsőbb érzéket, egy befelé fordított látást... A hit nagy realitásokkal, csakhogy letakart realitásokkal dolgozik, a magas, való élet adottságaival, amilyen Isten, lélek, isteni energia, krisztusi jelenlét stb. Ezeket élni és megtapasztalni kell, csak így lehetnek igazán a mieink. Csak a megélt, a megtapasztalt valóság hatalom igazán, csak az tartalom és kincs. Az élet belső akció, mozgás, folyás, önmagát alakító, kitöltő mozgalom, folytonos dagály, apály, kisülés és megtöltés. Nem herbárium, hanem élet, mozgás, akció, vér. Nem alvadt vér, hanem lüktető, áramló, életet éltető, tápláló vér... Esméljünk a szentek útmutatása szerint, hogy szemben állunk egy nagy titokkal, a mélység, fölség borzongató és áradó szeretettel meleg valóságával. Ezt csodálva megérezzük a lét titkainak levegőjében, melyet lélegzünk, a titokba burkolt jelenlétnek a valóságát...

Miért járunk a szentmisére, Jézus Krisztus áldozatára? Azért, mert a megigazolást tőle kapjuk, s azt a testet s világot legyőző s minket most szépségbe, majd halhatatlanságba öltöztető erőt Tőle kapjuk. Hogy mennyire kell Ő a világnak, az eucharisztia mutatja: mint a falat kenyér, annyira kell. Így kell mérlegelni, hogy mit jelent a krisztusi szó: »Én vagyok az égből alászállott kenyér«, az Isten-éhségnek szánt kenyér, ami minden léleknek való, melyet minden egyes keres és kíván – én vagyok az. Éz annyit jelent, hogy én vagyok az Isten. Krisztus sehol sem mondja magát oly nyíltsággal Istennek, mint itt...

Néha panaszkodunk s szárazságban tengődünk, hogy nem tudunk mit csinálni. Megváltónk azt üzeni erre: forgasd a meglátások e lapjait, a szeretet apokalipszisát... Nézd a távlatokat, e nagyszerű kinyilatkoztatásokat... Akkor majd előtörnek az érzések, s elváltozik a világ; az idő eltűnik s a lélek beszél és beszél és elmond és imád és kér és nagyon szeret... (Próhászka-idézetek: ÖM. 24; 243-4; 255-7; 266; 297; 370; 374; 384.)

Idézzük befejezésül a krisztusi végrendelkezés történetét és szavait a szentmisék szövegéből hálaadó, eucharisztiai emlékezéssel:

Azon az éjszakán, amelyen elárultatott, kezébe vette a kenyeret, hálát adva áldást mondott, megtörte, majd tanítványainak adta és így szólt: Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, mely értetek adatik. A vacsora után ugyanígy kezébe vette a kelyhet, és hálát adva áldást mondott, majd tanítványainak adta, és így szólt: Vegyétek és igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem kelyhe, az új és örök szövetségé. Ez a vér értetek és mindenkiért kiontatik a bűnök bocsánatára. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre! (S akkor, így valóban) ÉN VELETEK VAGYOK mindennap a világ végéig.”

Eukarisztiás eszmélkedésünk befejezéséül az evilági végre is gondoljunk, az élet végére, mert akkor is – velünk lesz az Isten. Ezt üzeni nekünk ez ügyben szintén a halálon túlról – a magyarok legújabb boldoggá avatottja: az utolsó apostoli király, egykori IV. Károly. Halálos betegségében mindennap megáldoztatták. Az utolsó napon kérte az áldozópapot, hogy hagyja számára látható helyen a szobában az Oltáriszentséget. Idős fiának, Habsburg Ottó hercegnek a napokban történt tanúszkodása szerint édesapja az utolsó pillanatig az Oltáriszentségre szegezett szemmel imádkozott, és így érkezett a túlvilágra. Utolsó szavai ezek voltak: Uram, történéjk minden a Te szent akaratod szerint. Felajánlom Neked életemet váltságdíjúl népem boldogulásáért. (*Madeira szigetén, Funchal, 1922. április hó 1.*)

SÁRKÖZY SEBESTYÉN

A katolikus templom korábbi és mai funkciója

BEVEZETÉS

Az ország műemlékállományának kb. 23 százalékát a templomok teszik ki. Fennmaradásukban nemcsak az volt a meghatározó, hogy a monumentális építészet legkiemelkedőbb alkotásait képviselik, hanem az is, hogy fenntartóik – az egyházak – stabil és állandó jogi státusszal rendelkeztek, és funkciójuk maradandó volt. Néhány kivételtől eltekintve mindvégig vallási célokat szolgáltak, liturgikus szertartásoknak adtak helyet. Jellemzőjük közé tartozik még az, hogy a felsorolt állandó jellegük miatt sok olyan építészeti elemet, belső berendezést vagy bútort, képet, műtárgyat stb. őriztek meg, amely máshol nem maradt fenn.

E megállapításokból következik, hogy a műemléki templomokra vonatkozóan alapvetésként kettős követelményt fogalmazhatunk meg, egyrészt a továbbiakban is őrizniük kell a múlt koncentráltan fennmaradt ösztönművészeti örökségét, másrészt pedig meg kell felelniük eredeti, de mai követelmények szerinti liturgikus funkciójuknak is. A műemléki tervezőnek tehát e két szempont együttes érvényre juttatását kell elérnie.

A történeti építészet legjelentősebb alkotásai minden korban a szakrális épületek, a templomok voltak. A kétezer éves keresztény kultúra a templomépítészet változatos gazdagságát teremtette meg. Az idő és a földrajzi hely függvényében igen különfélék ezek az épületek, nemcsak stílusukban, megjelenésükben, de elrendezésükben, térkapcsolataikban is.

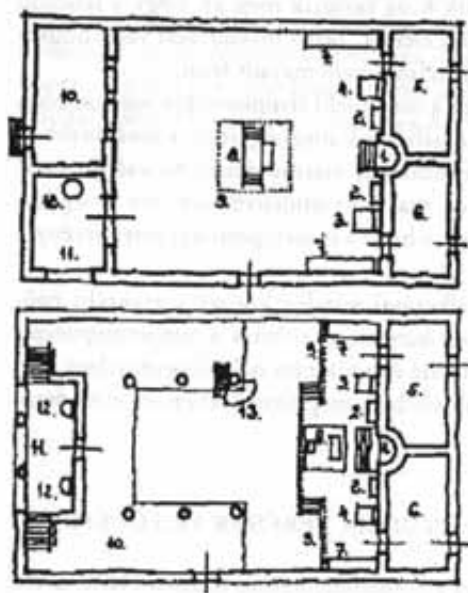
A KATOLIKUS (KERESZTÉNY) LITURGIA TERÉNEK FEJLŐDÉSE

A kereszténység eredetileg elzárkózott a templomépítéstől, Jézusban látta az élő Isten házáat. A Szentírás újszövetségi része több olyan kijelentést tartalmaz Jézustól, amelyben kora zsidóságának elanyagiasodott és szinte csak külsőségekben jelentkező templomkultuszát ostromozta. „Isten nem lakik kézzel épített templomokban” (ApCsel 7,47). Az ősegyház Krisztus titokzatos testének tekintette magát, vagyis magukban hordozzák Isten szent templomát, Isten kegyelmi jelenlétének helyét a világban. Ha megfelelően értékeljük a Szentírásnak a templommal kapcsolatos kijelentéseit, akkor a kőből épített templom csupán jelképe Isten élő templomának, és befogadója a Krisztusban eggyé váltak közösségének.

Valamennyi keresztény liturgikus tér „őse” az a jeruzsálemi vacsora-terem (coenaculum) volt, ahol Jézus a tanítványainak a liturgia végzését hagyta meg. Ennek nyomán a Krisztust követők kezdetben magánházaknál jöttek össze, hogy megüljék a Jézusra való emlékezés vacsoráját: „állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban... A kenyértörést házanként végezték és örvendezve, tiszta szívvel fogyasztották el edelüket” (ApCsel 2,42 és 46b). A kenyértörés szertartásához már az 1. század folyamán kapcsolódott a zsidó rítusból, a zsinagógai gyakorlatból a Szentírás felolvasása, magyarázata.

Az egyház azonban rövidesen „kinötte” a magánházakat és rákényszerült, hogy sokasodó hívei számára templomokat építsen, melyeket Domus Ecclesiae-nek, azaz a Gyülekezet Házának, mai fogalommal háztemplomnak nevezhetünk. A már kialakult zsinagógai tér (1. kép) hatással volt a háztemplomokra: a temp-

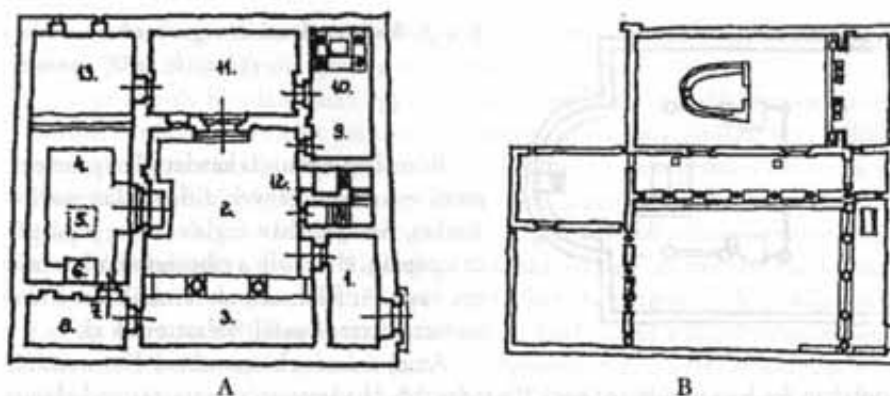
lomtér már differenciált volt: a coenaculumhoz készületi helyiség (prothesisz) kapcsolódott. Egyes háztemplomoknál már megfigyelhető az előjárók elkülönített helye (preszbyterion), valamint a három ajtóval áttört szentélykorlát (templom-fal) (2. kép).

1. kép. Ortodox és neológ zsinagóga elrendezési vázlata: 1. tóraszekrény, 2. imapult, 3. rabbiülés, 4. hazzanülés, 5. rabbiöltöző, 6. hazzanöltöző, 7. gyülekezeti ülések, 8. Bima (migdál), 9. korlát, 10. nők helye, 11. előcsarnok, 12. kút, kézmosó, 13. szószék.

(Guzsik, 1988. nyomán)

A keresztényüldözés évtizedei alatt a közösség pogány temetőkbe, a katakombákba szorult le, ahol a liturgia új elemmel gazdagodott: a vértanúk ereklyéinek tiszteletével. Később a kereszténység szabaddá válásakor a templomi oltárokbán elhelyezett ereklyék őrizték meg a történelmi múlt és a mártírok emlékezetét. E szokást a II. vatikáni zsinat rendelkezései is megőrzendőnek mondták ki: „Azt a szokást, hogy a felszentelendő oltár alá vértanúk, vagy más szentek ereklyéit helyezik, meg kell őrizni”.

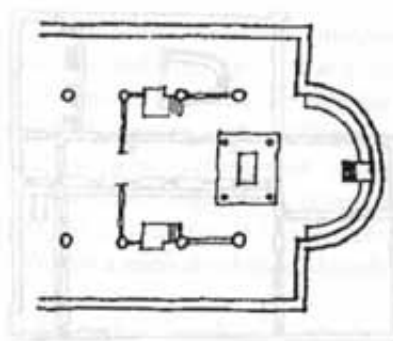

2. kép. A) A Dura Europos-i háztemplom részei: 1. előtér, 2. udvar, 3. tornác, 4. coenaculum, 5. oltárhely, 6. cathedra, 7. diakónus-ajtó, 8. prothesis, 9. baptisterium, 10. keresztelőmedence, 11. consignatorium, 12. emeleti feljáró (a lakásokhoz), 13. emporium, nők helye (?) B) Qirqbiza (Szíria) háztemplom, 4. sz. eleje.
(Guzsik, 1988. nyomán)

Az egyházüldözések elmúltával az első templomok császári ajándékozás révén jutottak az egyház birtokába. Ezek eredetileg állami középületek voltak, nevük is erre utal: bazilika (császári vagy királyi csarnok). Meg kell ugyanakkor különböztetni a *bazilikát*, mint az építkezési stílus egyik mintáját és a bazilikát, mint a Szentszéktől egyes templomoknak ajándékozott megkülönböztető rangot.

A *bazilikák* hosszházas, három- vagy öthajós, apszisos vagy egyenes záródású, nyitott fedélszékes épületek voltak, amelyek valójában a templomi építészet alapstruktúráját jelölték ki hosszú évszázadokra. Az építészeti technika, a stílárius elemek, a boltozás stb. időszakonként változtak ugyan, de a hosszházas elrendezés, oldalkápolnákkal vagy kápolnakoszorúkkal szinte az utolsó időkig megmaradt. A bizánci és a reneszánsz építkezés számol a centrális terekkel, de ezek nem a liturgikus funkció változásának következményei. A hosszház, a megnyújtott hajótér és a megemelt szentély az Isten elé vonulás, a földi zarándokút jelképe. A szentély a mennyország kapuja, amely felé a hívő közösség menetel, s ahol a szolgálattétvő papság révén Istenével és az ő szentjeivel találkozik. Ezt hangsúlyozza ki a gótikus szentélyek tekintélyes méretű szárnyas oltára, amely a látvány gazdagításával Jézus, a Szent Szűz, valamint a megdicsőült szentek biblikus-legendárius életét varázsolta a hívők szeme elé.

A kereszténység államvallássá tétele (Milánói ediktum 313) után a vezető egyházközösségek (patriarchátusok) körül önálló liturgiai csoportok alakultak ki. A 4–5. század dogmatikai vitái nyomán a keleti patriarchátusok területén önálló keresztény felekezetek jöttek létre, saját rítussal, amelyek napjainkig fennmaradtak. (3. kép)

3. kép. A rómvárosi liturgia terének vázlata
(Guzsik, 1988. nyomán)

Rómában a liturgia kezdetől nagyon egyszerű volt, nem igényelt differenciált melléktereket. Az apszisban foglalt helyet a püspök és a papság, előtte állt a cibóriumos oltár és az egy vagy két felolvasópult (ambó). Ezt a teret korláttal (templomfal) választották el.

Az új császári központban, Konstantinápolyban (és hatásterületén) sokkal gazdagabb, látványosabb szertartásrend alakult ki. Legjellemzőbb változás volt az oltártér teljes képfallal (ikonosztázis) való elválasztása, valamint az istentisztelet előkészítésének (proskomidia) külön térigénye az apszistól északra. Rómában a pap az oltár mögött állva, a hívekkel szemben végezte a liturgiát, míg a keleti rítusokban mindenhol az oltár előtt állva, tehát a híveknek háttal. Így az oltár elhelyezése is megváltozott, a templom keleti végébe, az apszisba került, s rendszerint magas pódiummal emelték ki. A mise legfontosabb részeit „titok”-ként kezelték, ilyenkor az oltár elé függönyt húztak.

Ehhez közelálló liturgikus terek alakultak ki az örmény, a kopt (alexandriai) és az etióp egyházban is.

Nyugaton a rómvárosi liturgia csak rövid ideig és szűk területen élt töretlenül. A népvándorlás népeinek térítése során, valamint az itt kialakult feudális keretek között számos keleti (szír, örmény) elemmel gazdagodott, s területenként eltérő módon alakult. A látványos, sok mozgással (vonulással) járó liturgiában a húsvéti szertartások idején jutott szerephez a templom nyugati oldalán felépített, többszintes, centrális építmény, a Westwerk. Ennek földszintjén halotti szertartást végeztek, temettek, míg emeletén a húsvéti „szentsír-kápolna” kapott helyet. Esetenként itt volt a kegyúr magánkápolnája is.

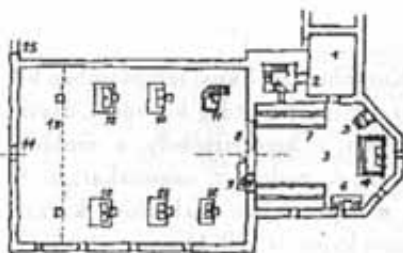
A nyugati népek keresztény térítésében a legnagyobb szerep az 529-ben alakult bencés rendnek jutott. Monostoraik a kötött életformának megfelelően alakultak, s bennük a misén kívül a papi imaórákat (zsolozsma) is folyamatosan végezték. A kezdetben csak istentiszteleti célokra használt templom szerepe is némiképpen változott: egy-egy szentnek a sírja, ereklyéje, ezek tisztelete a híveknek az istentiszteleten kívüli magánajátosságokra is lehetőséget adott. A sírt, ereklyét az oltár alatt helyezték el (ókeresztény hagyomány). Ennek új építészeti keretet biztosítottak az altemplomok, változatos megoldással. Az altemplommal kiemelt szentély egyben a papi, szerzetesi közösség elválasztását is biztosította a laikusoktól, a hívektől. Idővel ez az elválasztás önálló építészeti megoldást is nyert: A káptalan helyét a hívektől szentélyrekesztővel (lettner, jubé) választották el. Ezzel véglegesedett a hívek és a

klerikusok elkülönülése a templomon belül és a szertartásokban. A hívek egyre inkább passzív „hallgatói” lettek a miséknek.

Nagy Károly birodalmának egységesítése érdekében a liturgiát is egységesíteni kívánta. A rómvárosi rítust (néhány gall hagyomány megtartásával) tették általánossá: kialakult a későbbi nyugati rítus alapját képező frank–germán miserend. Az egységes liturgia elterjedésében nagy szerepe volt a bencés renden belül kialakult kongregációknak. Ezek között kétségtelenül a leghatásosabb a cluny-i monostorhoz kapcsolódó kongregáció volt. Rítusukban, „szokásaikban” az említett frank-római rítus érvényesült. Az ezredforduló után ezek a bencés kongregációk alakították ki az egész Európát behálózó zarándokhálózatot. Ezek közül a legjelentősebb Szent Jakab apostol sírja volt a spanyolországi Compostellában. Az ereklyekultusz, a zarándoklat, valamint a szerzetesi közösség belső liturgikus igénye a templomterek új változatát hozta létre (ún. franciaszentély).

A zarándoklatok révén meggazdagodott, elvilágiasodott bencés rendet a középkor folyamán többször reformálták, s célul tűzték ki az eredeti regulához való visszatérést. E reformok közül a leghatékonyabb volt a ciszterci rend létrejötte (1095). A világtól elzárt monostoraikban a liturgia leegyszerűsödött, s újra helyet kapott a fizikai munka. Más reformot követelt a városi életforma, a városokban gazdaságilag polarizálódott polgárság. A városi szerzetesség (ferencesek 1209, dominikánusok 1214) a maga propagandaeszközeivel, elsősorban a prédikációval hatott a városi szegény rétegre.

A IV. lateráni zsinat (1215) nyomán a ferences szerzetesrend körében kialakult egy egyszerűsített, de egységes szertartásrend. Itt a pap már önmagában is tudta végezni a misét, ami a különböző fogadalmi misék elszaporodásához, a templomi és társadalmi egyesületek versengéséhez vezetett. Ezzel együtt járt a templomtér új szakrális elemekkel való bővülése: a misézőhelyek (mellékoltárok) számának megszorodása, új fogadalmi tárgyakkal, képekkel és szobrokkal gazdagították az építményt (4. kép) – mintha ezt a szellemi egységet tükröznék napjainkban is. A fogadalmi misék, a hozzájuk kötött búcsúk, majd a búcsúk megvásárolhatósága 1517-től a nyugati egyház szakadását indította meg.

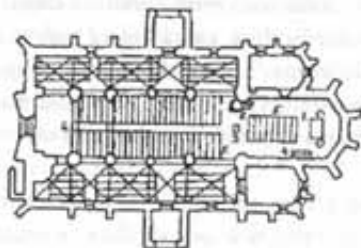

4. kép. A városi szerzetes templomok liturgikus terének vázlata: 1. sekrestye, oratórium, 2. torony, 3. szentély, 4. főoltár, 5. tabernaculum, 6. papi trónus, 7. papi kórus, stallumok, 8. szentélykorlát, áldoztatórác, vagy: 9. lettner, 10. templomhajó, 11. szószék, 12. mellékoltárok, 13. orgonakarzat, 14. templombejárat, 15. konvent bejárat. (Guzsik, 1988. nyomán)

A romantika idején a vastos falfelületek freskói, képciklusai jelentették az egyszerű hívek számára a templomi bibliát.

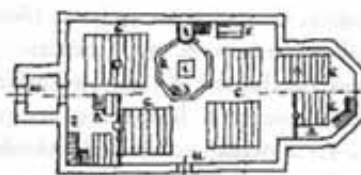
A gótika viszont új szerkezeti elemeivel lehetővé tette, hogy az izzó színű üvegablakokon átáradó fény misztikus mélységek felé terelje az istentiszteletre összegyűlt zarándokok seregét. Napjaink szemlélete szerint a templomtérnek az üresség látszatát kell sugallnia. Lehetőleg kevés díszítménnyel (amely elvonná a figyelmet a szent cselekményről), hogy a misztérium megelevenítése és a közösség jelenléte töltse be a szakrális teret. Kérdéses azonban, hogy korunk vizualitásra szoktatott társadalmának igénye, valamint a hívek teológiai műveltségének hiánya nem teszi-e ismét szükségessé a képi ábrázolást és a gondolatokat ébresztő, elmélkedésre indító – talán újra fogalmazott – jelképek alkalmazását.

A Luther reformja nyomán létrejött evangélikus egyházban a liturgia sokat megőrzött a katolikus előzményekből. Megtartották az oltárt, de az istentiszteletet nemzeti nyelven végezték és nagyobb szerepe lett az igehirdetésnek. Ennek megfelelően a templomokban központi helyet kapott a szószék. Gyakran a meglévő katolikus templomot alakították át az evangélikus liturgikus igények szerint. (5. kép)

5. kép. Középkori eredetű evangélikus templom: 1. oltár, 2. szószék, 3. keresztelőkút, 4. papiszék, 5. padok, 6. orgonakarzat. (Guzsik, 1988. nyomán)

Zwingli és Kálvin reformja már radikálisabb volt: a templomokból eltűnt az oltár, a kép, a szobor, s csak az úrasztal és a szószék maradt. Korábbi (katolikus) templom átvételekor a szószék az eredeti helyén maradt, és ennek ilyen elhelyezése a későbbi református templomépítészetben is tradíció maradt. Új tervezésű református (és egyéb protestáns) templomnál azonban érvényesült a szószék és az úrasztal centrális elhelyezése. (6. kép)

6. kép. Korábbi (katolikus) templomban kialakított református liturgikus tér: 1. úrasztal, 2. korbát, 3. keresztelőhely, 4. szószék, 5. papiszék, 6. padok, 7. orgonakarzat, 8. orgona, 9. szentélyben kialakított karzat, 10. nyugati kapu, 11. déli kapu.

(Guzsik, 1988. nyomán)

A nyugati egyházszakadásokkal, a reformációval egyidőben a katolikus egyházon belül is mutatkoztak reformtörekvések. A tridenti zsinat (1545–1563) nyomán 1570-re készült el a katolikus egyház egységes liturgikus rendje, misézőkönyve (V. Pius pápa bocsátotta ki). Eszerint mind a plébániákon, mind az egyháztestületi templomokban a szertartások egységesek lettek. A liturgikus térben a főoltár „Isten trónusa”-ként dominál, de jelentős szerepet kapott a szószék is. A templom szentélye (ritkábban hajója) alatti kriptá a középkortól eltérő funkciót kapott: már nem az ereklyék elhelyezésére szolgált, hanem egyszerű temetkezőhely lett. Fokozott szerephez jutottak ekkortól a misén kívüli magán- és közösségi ájtatosságok (litánia, kereszttút, búcsújárás, lelkigyakorlat stb.). Ennek megfelelően önálló búcsújáró- és kálváriakápolnák épültek. Az 1570-ben véglegesedett katolikus rítus lényegében a II. vatikáni zsinatig (1962–1965) változatlan maradt.

A LITURGIA MAI KÍVÁNALMAI A II. VATIKÁNI ZSINAT TÜKRÉBEN

A II. vatikáni zsinat nyomán gyökeresen megváltozott a katolikus templomok liturgikus térigénye. Az ókeresztény (rómavárosi) több eleme visszakerült a szertartásokba: a pap újra a hívekkel szemben misézik, lehetőség van több pap együttmiszésére (koncelebrálás), valamint általános lett a népnyelv használata. A reform súlyos kérdésként vetette fel a meglévő – és komoly történeti, művészeti értékkel bíró – liturgikus terek átalakítását. Ennek során a lelkipásztori szempontok mellett figyelembe kellett venni a meglévő terek használati tradícióit, s azokat az értékeket, melyeket évszázadok során ezekben a terekben hoztak létre (oltárok, képek, szobrok, használati tárgyak, ruházat, szövegek, ének, zene stb.). Az 1969-ben általánosan bevezetett új miserend módot ad ezeknek az értékeknek a megőrzésére.

A II. vatikáni zsinat egyháza ötvözni kívánja mind a szentségi papság megkülönböztetett szerepét, mind a híveknek a keresztségben elnyert küldetését, akik részesednek az általános papság kegyelmeiben. Az áldozatot bemutató közösség ugyanis reprezentálja a Szent Pál-i Corpus Christi Mysticumot (Krisztus titokzatos testét), amelyben mindenkinek megvan a maga szerepe, joga és kötelessége. Isten népe, amely a szentmisére összejön, közösségi hierarchikus jelleggel rendelkezik. Ennek különböző szolgálatokban és cselekményekben végig meg kell mutatkoznia az ünneplés során. A szent épület tehát már belső elrendezésében is valamiképpen szemléltesse az ott egybegyűlt közösségnek ezt a jellegét, biztosítsa mindenkinek a neki kijáró helyet, és segítse elő kinek-kinek saját feladata kellő végzését.

Bár mindezeknek a hierarchikus elrendezettséget és a feladatok különbözőségét kell kifejezniük, mégis olyan belső és egybefonódó egységet kell képezniük, hogy abból az egész szent nép egysége világosan kitűnjék. A belső tér és az egész berendezés formája, szépsége mozdítsa elő az áhítatot, és tükrözze az ünneplést misztériumok szentségét.

Mivel a zsinat alapszándéka, hogy a híveket az Eucharisztia ünneplésébe minél aktívabban bevonja, a hosszázás építészeti struktúra helyett a centrális térrendezést helyezi előtérbe. Ennek a hierarchikus, ugyanakkor közösségi térszervezésnek két fő eleme van: a presbitérium és az azt (legalább részben) körülvevő hajótér.

A pap és a segédkezők a presbitériumban foglaljanak helyet, vagyis a templomnak abban a részében, amely kifejezi szolgálatukat. A hívek és a skola (énekkar) úgy helyezkedjenek el, hogy tevékeny bekapcsolódásuk könnyű legyen. A presbitériumot nem választja el – mint egykor a szentélyt – áldoztatórác, vagy térdeplősor. Pódiumával csupán annyira emelkedik ki a hívő közösség terétől, hogy a szent cselekmény mindenhol jól látható, a hang pedig jól hallható legyen. Ennek a szakrális térnek centralitása nem jelent kifejezetten fizikális, hanem eszmei középontot, amely kifejezi a hierarchia és a szent nép egységét.

A presbitériumnak három súlypontja van: a hívek felé forduló oltár, az ambó és a papi szék (széksor). A főoltár lehetőleg elmozdíthatatlan és felszentelt oltár legyen, amelyet a faltól elválasztva úgy kell felállítani, hogy könnyen körüljárható legyen és a néppel szemben lehessen misézni. Az egyház ősi szokása szerint és a jelképség érdekében az elmozdíthatatlan oltár fedőlapja kőből, mégpedig természetes kőből készüljön. Az elmozdítható oltár készülhet bármilyen nemes és tartós anyagból. Ez az anyag legyen alkalmas liturgikus használatra, az ország hagyománya és szokásai alapján.

A presbitériumban végzett áldoztatás és egyéb szertartások (pl. esketés) miatt szükséges a pódium legalsó lépcsőfokának megszélesítése (80–100 cm). Az oltár felszerelésére vonatkozóan pedig a következőket tartalmazza a zsinat előírása: a gyertyatartókat az oltáron, vagy az oltár körül, úgy kell elhelyezni, hogy minden művészi összhangban legyen, figyelembe véve az oltár és a presbitérium struktúráját. Vigyázni kell, hogy a gyertyatartók ne akadályozzák a híveket annak látásában, ami az oltárnál történik, vagy amit az oltárra helyeznek. Vagy az oltáron, vagy az oltár közelében legyen kereszt, amelyet jól láthasson az egész egybegyűlt közösség.

A presbitérium második súlypontja: az ambó, amely az egykori szószékeket helyettesíti és a templomi igehirdetésre, valamint az olvasmányok felolvasására szolgál. Az ambó szilárd anyagból készüljön, amelyre a hívek figyelme önként ráirányul. Tehát nem helyettesítheti egyszerű, mozdítható olvasóállvány. Stílusában és megjelenési formájában alkalmazkodjék a szembenéző oltárhoz, hogy ezzel is kifejeződjék az Ige- és az Eucharisztia liturgiájának azonos értéke. A hívő közösség ugyanis az Ige és az Eucharisztia kenyeréből táplálkozik: mindkettőben az Úr van jelen.

A presbitérium harmadik súlypontja: a szédesz (szedile), vagyis a celebráns és a szolgálattelvők széke (széksora). A zsinat ezzel kapcsolatban a következőket fogalmazta meg: a papi szék legalkalmasabb helye a néppel szemben, a presbitérium tengelyében van, hacsak az épület szerkezete vagy más körülmény ezt nem akadályozza, például ha a túl nagy távolság megnehezítené a kapcsolatot a pap és a

hívek között. A trónszéknek még a látszatát is kerülni kell. A segédkezők ülőhelye a presbitériumban, és annak olyan alkalmas részén legyen, hogy a rábízott feladatot ki-ki könnyen teljesíthesse.

Sajátos problémát vet fel az Eucharisztia őrzése, hiszen – elvileg – szakít az új-kori évszázadok hagyományával, felújítva azt a tradíciót, amelyet csupán a püspöki székesegyházak gyakorolnak mind a mai napig. A zsinati előírás szerint: nagyon ajánlatos, hogy az Oltáriszentséget külön kápolnában őrizzék, amely alkalmas a szentségimádásra és a magánáhitatra. Ha ez az elhelyezés nem valósítható meg, akkor az egyes templomok szerkezete és a jóváhagyott helyi szokás szerint az Oltáriszentséget vagy oltáron kell elhelyezni, vagy nem oltáron, de a templomnak igen előkelő és szépen díszített helyén.

Az új templomokban könnyen megvalósítható, hogy a napközben is áhítatra szánt szentségi kápolna, külső és belső bejárattal, a presbitérium közelében legyen, megkönnyítve a szentmisében történő áldoztatást. Megállapítható, hogy a zsinat szellemi inspirációja ezen a téren maradt leginkább hatástalan: az Eucharisziát ma is szívesebben őrzik a presbitériumban, gyakran annak tengelyében elhelyezve, falifülkében vagy oszlopon álló pasztofóriumban.

A templomban végzett egyéb liturgikus funkciók számára sajátos téregységeket kell kialakítani. A keresztkútnak ma már csak jelképes jelentősége van, de annak közelében szolgáltatják ki az iniciáció szentségét. Kísérleteznek a folyó víz alkalmazásával is, amely a kegyelem élő forrására utal. A templom kevésbé jelentős terébe kell elhelyezni a bűnbánat szentségének kiszolgáltatására alkalmas, zárt gyóntatószékeket. A zsinat kívánatosnak tartja az ún. beszélgetőszobák kialakítását is, amelyben a hívő akár ülve, akár térdeplőn elhelyezkedve teheti meg bűnvallomását. Ezek a kisebb méretű, hangszigetelt helyiségek alkalmasak a lelkivezetővel való hosszabb megbeszélésekre is.

A közép-európai népi liturgikus hagyomány szellemében állítják fel templomainkban időszakos jelleggel a betlehemet és szentsírt. Előnyös, ha ezek elhelyezésére már eleve könnyen megközelíthető és viszonylag tágas teret biztosítanak az építetők. Nem szabad elfeledkezni a raktárakról, a virágdíszítést előkészítő folyóvizes helyiségekről és a szaniter mellékhelyiségekről sem. A templomterek fűtését lehetőleg a legkorszerűbb módon kell biztosítani, elkerülve a légfűtéses berendezéseket.

Felhasznált irodalom

- Egyházi épületek és műtárgyak gondozása. Főszerk.: Csethádi József–Esze Tamás. Bp., 1971.
Guzsik Tamás: A keresztény liturgiák építészeti terének fejlődése. In: Magyar Építőművészet. 79. 1988. 4–5. szám p. 24–27.
Farkas Attila: A keresztény templom liturgikus terének fejlődése. In: TUSNAD 1997. A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései. Sepsiszentgyörgy, 1998. p. 32–35.
Levárdy Ferenc: Magyar templomok művészete. Bp., 1982.

Unokaszótár

Néhány évvel ezelőtt egy gyermekkönyvtárba küldött a szerkesztőm, ahol Fecske Csaba miskolci költő találkozott ifjú olvasóival. Míg vártunk a gyerekekre, beszélgettem a könyvtárosokkal, azt is megkérdezve, a mai gyerekek szeretik-e úgy Fekete István írásait, mint húsz éve az enyémeink szeretették?

Kiderült, hogy nem nagyon olvassák, mert sok szó, kifejezés már ismeretlen, érthetetlen számukra.

Ez a beszélgetés nem ment ki a fejből, sőt, egyre többet foglalkoztatott, s egyéb jelek miatt az is felölött bennem, hogy bizonyára vannak olyan szavaink, amelyeket ugyan mindenki ismer és használ, de már egészen mást jelent egy mai tizenévesnek, mint az én generációmnak.

Abban talán valóban nincs csoda, hogy a gyerekek nem ismerik a csősz, bogsnár, kusztora, zsineg, bicsak, erszény, szívvarszipka szavainkat, vagy az olyan kifejezéseket, mint kezem alatt ficánkolt, hét szűk esztendő, az Istennek ajánlom köszönési formát, de tudják-e, mit jelent a hűség, igazság, felelősség, kötelesség, bátorság, barátság?

Ezzel a logikával minden szavunk magyarázatra szorul.

Gondoltam egy nagyot. Száz levelet írtam, íróknak, tudósoknak, művészeknek, ismerősöknek és ismeretleneknek, kértem tőlük ajándékba egy, egyetlenegy szót. Megírtam, összeállítok egy Unokaszótárt ezekből a szómagyarázatokból. Úgysem hagyok rájuk anyagi javakat, házat, nyaralót, kocsit tőlem nem örökölnek. Kapnak helyette szép magyarázatokat, nálam okosabb emberektől.

Nem válaszolt mindenki a felkérésre, de sokan – és nem is akárhik – igen. Megdöbbenésemre Csoóri Sándor esszéit írt a témáról, meg is jelentette a Heti Válaszban, 2002 decemberében. Ahelyett, hogy inspirált volna, lebénított ez a nagyszerű írás: úgy éreztem magam, mint a hályogkovács, akinek a professzorok megmagyarázták, bicskával istenkísértés hályogot operálni. Hát hogy jövök én ahhoz, hogy szótárt szerkeszsek? Tudós emberek dolga, nem amatőröké.

Azóta eltelt két esztendő, és ma úgy gondolom, kár lenne veszni hagyni ezeket az írásokat. Tartozom annyival azoknak, akik megtiszteltek vele, hogy mégiscsak összeállítok egy Unokaszótárt. A most induló Miskolci Keresztény Szemle talán alkalmas arra, hogy folytatásokban, legalább néhányat közreadjak belőle.

Elsőnek Csoóri Sándor említett esszéjét, mely Unokaszótár címmel jelent meg, azután Pápay Sándor tanár úr szómagyarázatait, őt Miskolcon mindenki ismerte, végül Nemeskürty István szófejtését.

Bízom abban, hogy az olvasónak is meglepetést és örömet szerez ez a sok, okos gondolat. Ha lesz Szemle, lesz folytatás is. Ehhez persze az is kell, hogy Ön is küldjön nekem egy szót az Unokaszótárba.

(Gróf Lajos)

Csoóri Sándor

Unokaszótár

Egy nyugdíjas, miskolci újságíró, Gróf Lajos gyönyörű földatot talált magának. Elhatározta, hogy összeállít egy Unokaszótárt.

Honnan tudok róla? Levélben írta meg nekem.

Az első pillanatban persze fogalmam se volt arról, milyen lehet egy ilyen Unokaszótár, de az ösztönöm gyanakvás nélkül azt súgta, hogy csakis nagyszerű lehet. Hasznos, játékos, derűs, agynevelő, ámuldozások és furcsaságok kézikönyve, amelyben régi szavakról és szólásmondásokról messziről vágató bikák fújják le a port.

A levél további részéből hamarosan megtudtam, hogy ilyen is lesz, de másilyen is. Kézzelfoghatóbb, célszerűbb. Olyan szavak gyűjteménye, amelyeket a modernnek nevezett időkben: gépek zsvivájában és a természetes élettől való eltávolodásunk kényszerében felelőtlenül veszni hagyunk.

Mi adta a szótár ötletét Gróf Lajosnak?

A rosszkedv és a kétségbeesés. Gyermekkönyvtárakban forogva, érdeklődve azt tapasztalta, hogy újabban egyre kevesebb gyerekolvasó kölcsönöz ki olyan könyvet, könyveket, amelyek a hajdani magyar vidék, a hajdani magyar faluk világáról szólnak, a parasztelel vagy a pástorsors múltba vesző történeteiről. Sőt, ez a zsenge elidegenedés átterjed lassan a magyar történelemtől szóló könyvekre is, mivelhogy bennük talán még több olyan szó, kifejezés, nyelvi fordulat akad, amelyeket a mai tíz-tizennégy évesek már sehogy, vagy már csak feliből-harmadából értenek. Mondok egy példát. Azt olvassa az unoka egy Illyés visszaemlékezésben, hogy a pusztagazda magas lóról beszélt az egyik béressel. A helyszín az ököristálló környéke, ahol nemhogy magas ló nem volt, de még egy sánta kutya se. Egy másik könyvben pedig azt olvassa, hogy a számadó akkora pofont adott a haszontalan kisbojtárnak, hogy az ott helyben kibukta a piros levét. Mi az, hogy számadó? Mi az, hogy kisbojtár? Mi az, hogy piros lé? Ha jól nevelt és kíváncsi az unoka, elkezd kérdezősködni a felnőttektől, de ha nem, azzal tolja félre az efféle könyveket, hogy rejtvényeiket majd megfejtik a tudós macskák.

A faképnél hagyott írók közt olyanok állnak az első sorban, mint Mikszáth, Gárdonyi Géza, Móra Ferenc, Tömörkény, Móricz Zsigmond, Tamási Áron, Veres Péter, Sinka István, Fekete István, Sütő András. Sőt lassan Molnár Ferenc Pál utcai fiúja is közéjük sorolódik.

A lehangoló folyamatról már régóta hallok én is ezt-azt, de a rémület két évvel ezelőtt nyilallt belém. S különös képzettársításként a tiszai halpusztulás idején. Mindenütt haltetekem, a vízben, a vízparton, a dögládákban, a koporsó alakú csónakokban: csukák, pontyok, harcsák, vizák, sügérek. Hát nem ehhez a tömeges halpusztuláshoz hasonlít legjobban szavaink tömeges pusztulása?

Ha évenként csak egy-egy múlna ki észrevétlenül, vagy látványos haláltusa közben, akkor is gyászolnunk és nyugtalankodnunk kellene, vernünk ököllel az eget, de évtizedek óta szinte tízesével tűnnek el mellőlünk hetente, havonta. Hogy kapunk helyettük újakat? Ez a léha vigasz ugyan kit nyugtat meg? Gondoljunk Bartók Bélára és Kodály Zoltánra: ha ők így gondolkodtak volna népdalainkról, népzeneinkről a múlt század első éveiben, füttyörészve engedik őket behullni a meszes gödörbe, hiszen seregestől jöttek helyettük az új nóták, az új slágerek, a lityifityi kuplék. Nem helyettük jöttek, hanem a helyükbe! Márpedig, ha egy nép eredetiségét őrző népdalok, szavak pusztulnak halomra, a veszteség nem csupán mennyiségi. Velük a szellem, a kultúra, a képzelet, a stílus eredetisége is meghal.

Ady Endre már 1910 novemberében félreveri a harangokat. Lelkiismeretet ébreszt? Cikket ír a Nyugatban arról, hogy rettegnünk kell a jövőtől, mert viharosan folytatódik a nyelvromlás Magyarországon. Van-e magyar nyelv? című írásában Ady szerint a baj ott kezdődött, hogy „Kazinczyék eldobtak egy gyönyörű nyelvet ugyanakkor, amikor egy nyelvet akartak bolond apostolsággal megjavítani. Kettős volt a baj, s a baj oka: Nyugatról jöttek hirtelen a fogalmak, s az akkor intelligensnek mondható magyarság nem tudott magyarul... az ideákra szavakat, öltözetet kellett húzni, azonban a nyelv, a gazdag, buja, különös és szép nyelv lent lakott.” Lent, ahová az arisztokráciának, a fölhígult nemességnek, a magyarkodó dzsentriknek nem volt lejárásuk. „Leromlott, kivénült, gögös, zseniáliskodó osztály volt ez, ma is az, mert csodálatosan még ma is él, s ma talán még kevesebbet érthet és várhat tőle a magyar, az a bizonyos magyar géniusz... Ott volt kezük ügyében a legpompásabb nyelv, de ők nem ismerték a parasztot, s ezután jött a zsidó, akitől igazán mindent lehet követelni, de azt már nem, hogy magyar nyelvre tanítson bennünket. Lett tehát a magyar nyelvből egy álmagyar nyelv, színtelen, alkalmazkodó, csigerszerű, más nyelvekből fordított s csak néha komikusan magyarkodó nyelv... Majdnem bünt követek el, de politizálok, mert a magyar nyelv tragédiája ugyanaz, mint a magyar demokráciáé. Tetszett volna demokratikus államreformokkal fölsegíteni a színre, fórumra a jól beszélő magyar parasztot, ma lenne tüntető, szép, dús, magyar nyelv.”

Huh, egészen belemelegedtem a másolásba és a vágtatásba, hiszen ennyit még soha senkitől egy szuszra nem idéztem.

A kérdés – miután kifújtam magamat – az, hogy így igaz-e minden? Ady magaslatáról tekintve szét, föltétlenül így. De még életében akadt egy pályatársa, Kosztolányi Dezső, aki anélkül, hogy nyíltan csatlakozott volna hozzá, ugyanazt gondolta, mint ő, és néhány év alatt csodát művelt a nyelvünkkel. Ady halála és az ország megcsonkítása után fölkapaszkodott a forgalomból kiesett koronázási dombra, földbe szúrta zászlóját, s Adyhoz méltó öntudattal kijelentette, hogy: „Nyelvünk az egyetlen élő valóság, melyet még az ország földarabolói se vehetnek el. Tisztítsuk

meg a salaktól. Csonka Magyarország nem ország – de a csonka magyar nyelv sem magyar nyelv, mely ennek a földnek csorbítatlanságát és épségét kölcsönkért, korcs szóval »integritásnak«, a magyar nép eszejárását pedig »mentalitásnak« hívja. Bizonyos, a közélet is egyenesebb, becsületesebb lesz, hogyha elpárolog a kéjgáz. A jó orvos azt mondja a betegnek, feküdjön le, tegyen a hasára borogatást, s nem darálja el neki az egyetemek latin mondókáit, mint Molière doktorai. Nekünk most ilyen orvosokra van szükségünk.”

S tíz-tizenöt év múlva ezt a szándékot, célkitűzést igazi siker koronázza. Egy megújult, sejtjeiben és érzékenységében fölfrissült magyar nyelv hódítja meg a korabeli irodalom minden műfaját. Kosztolányi, Babits és Móricz mellé fölzárkóznak a fiatalok: a nyelvet röptető, világot ismerő solymászok, a költészet és a próza újító művészei, olyanok, mint József Attila, Németh László, Szabó Lőrinc, Illyés, Márai, Kodolányi, Cs. Szabó, Radnóti, Szentkuthy, Hamvas.

Ez az az idő, amikor úgy tágul nyelvünk, mint a világegyetem, körkörösén, minden irányba. Példának említhetjük József Attila költői nyelvét, amely a modern költészet minden csúcsára följut és minden mélységébe képes alászállni. Együtt van ebben a nyelvben a XX. századi szürrealizmus és expresszionizmus legtisztább párlata, a Csokonain, Aranyon, Kosztolányin edződött égi-földi realizmus érzékisége, a kozmosz és a külváros, a hagyomány és az újítás közös mámore. Gondoljunk akár az Ódára, a Téli éjszakára, az Eszméletre vagy a Kései sirató című versére.

Ugyanezt mondhatjuk el a próza-, illetve a nagy esszéíró nemzedék prózanyelvéről is. Nincs olyan európai gondolat, európai sejtetem, filozófia, mágia vagy esztétika, amelyet ez a nyelv ne tudna világosan, tehát a legárnyaltabban is kifejezni. És természetesen hazai gondolat sincs. Máig ámul az ember, hogy váratlanul olyan szellemiség és történelmi érzék jelent meg ebben a nyelvben, amely a múltban egyszerre volt képes érzékeltetni a múltat s nagy erejű időszerűségét. Jó példa erre a gazdag, metaforikus nyelvet teremtő Németh László, aki Bethlen Miklósról írt tanulmányában szinte elszólásként jegyzi meg: „Nekem legalább, ha azt keresem, hol találom meg Bethlen Miklós természetét, az ő rendjének modorát könyvén kívül, falusi atyámfaira kell gondolnom, a jómódú parasztcsaládra, mintha a régi úri élet a kisenemességén át ideszivárgott volna le a helyükbe növe jobbágyságba, elvesztve ragadozó mozgékonyosságát; parasztetiketté merevítve az úri hagyományt. Ha nagybátyáim János-napon összekaptak, nemcsak vitatkozásuk módja emlékeztetett jobban a Teleki Mihály és Bethlen Miklós párbajára, mint ma országló virzsiniás utódaiké, de a használt nyelv és a szemben álló bölcsesség is.”

Ez a vallomás Németh László legmélyebb és legerősebb vonzalmára utal. Ugyanis ő a XVI. és XVII. század magyar kultúráját tartotta legnagyobb teljesítményünknek, mert ebben a műveltségben volt legszervezesebben együtt az úgynevezett népi társadalom és az európai egyetemeken tanult értelmiségiek tudása. És ez elsősorban annak köszönhető, hogy minden különbség ellenére volt közös

nevezőjük: az anyanyelv. Wittenberg és Szenc – Szenci Molnár Albert szülőfaluja – jelképesen éppúgy hangozhatott volna akkoriban, mint ahogy később együtt hangozhatott Illyés Gyula Ozorája és Párizsa.

Sajnos nem foglalkoztunk eleget a harmincas-negyvenes évek íróinak megújuló nyelvvel, holott ebben a két gazdag évtizedben különösen Illyés, Németh László és Cs. Szabó olyanná formálta nyelvünket, hogy táncolni tudott volna a vulkánok tetején, a forgószeleken, akadémiák és ököristállók megszentelt csöndjében; olyanán, amelyet zsenis dörmögése közben még Ady is elismert volna.

Sajnos ezt a nyelvet a háborús idők és a proletárdiktatúra évei sárba taposták, elszürkítették, megfosztották teremtő képzetétől. A politika meddőhányót csinált belőle, mint az országból. Az ötvenes évek első felében mégis akadt néhány ifjú író, aki szétlapátolta ezt a meddőhányót, és alatta új erőforrásokat tárt föl. Juhász Ferenc, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Mészöly Miklós, Nagy László – elsősorban ők voltak most a kezdeményezők. Részben az elődök eredményeit szilárdították és élénkítették meg, részben új tejútrendszerek fölfedezésére indultak. A két legvakmerőbb kísérletező a fiatal Juhász Ferenc és a fiatal Nagy László volt. Juhász a Tékozóló országgal, a Babonák napjával, A virágok hatalmával, A szarvassá változott fiú kiáltozásaival, a Vers négy hangra, jajgatásra és könyörgésre című versével jelezte, hogy nyelvünknek, ezen belül elsősorban a költői nyelvnek ugyanolyan végtelen lehetőségei vannak, mint az anyagnak. Nagy László ezt olyan versekkel bizonyította, mint a Rege a tűzről és a jácintról, a Zöld Angyal vagy a Menyegző. Az atomrobbantás mintájára mindketten elvégezték a nyelvrobbantást. Költői teljesítményük nem érte föl Adyét, de nyelvi teljesítményben itt-ott még túl is szárnyalta. Szépségben, gigászi erőben, de ki kell mondanom azt, hogy anarchiában is!

Ez utóbbi Juhászt ragadta el félelmetesen. Őt a mélység mámore és a nehézkedési erő teljes hiánya részegítette meg. A kezdeti sikerek után már-már eszelősen hitt abban, hogy a világmindenség és a nyelvmindenség tökéletesen „lefedti” egymást. Ez a hite gyönyörű tévedés volt. Kritikusabban fogalmazva inkább csak apokaliptikus remény, mint a csoda megtestesülése.

Miért időztem ennél az utolsó tételnél ilyen sokáig? Azért, mert idáig jutva aszketikus tárgyilagossággal jelenthetjük ki, hogy a magyar nyelv életében Juhász Ferenc és Nagy László által végrehajtott atomrobbantás volt a legutolsó nagy kísérlet. Hasonló többé már nem lehet. A hozzánk kissé késve érkező „második modernségnek” (Tornai József kifejezése) épp az volt az előnye, hogy a nyelvnek nemcsak bizonyos hajlamait mozgósította – az álmok, a képzettársítások, az önkényesség segítségével –, hanem az egész nyelvet. Az úgynevezett magas irodalom nyelvét, Balassitól Babitsig, Radnótiig, Szentkuthyig, és az úgynevezett irodalmon kívüli népnyelvet is. Ez azért történhetett meg, mert Juhász is és Nagy László is annak a társadalmi rétegnek a szülőtte, amely minden más rétegnél jobban őrizte százados,

sőt évezredek szavait. Hieronymus Bosch-hoz hasonlítható látomásaikban mindig a paraszti világ tárgyai, kellékei, képzetei kerülnek elsőül látómezőnkbe. Egy huszadik századi, „ultramodern” versben is róka-gödörarcokat látunk, melyekben lódarazsak a bérlők, továbbá rózsafa-gégek vagy kaszával elvágott nyakú teheneket, amelyeket téli hajnalok úsztatnak hanyatt, amíg főkörmük, csülkük nem akad meg a csillagokon.

Ennek a világnak vége. Az irodalom világába már soha többé nem törnek be eredendő paraszti hagyománnyal érkező tehetségek. Nem, mert fogy a hagyomány. Kísértetiesen fogy, és már nem töltődik föl sehonnan. A nyelvet szülő, őrző, alakító közösségek Magyarországon is szétestek, mint az elvált abroncsú hordók vagy kádak. És ahogy kikorhadtak a lelkekből a népdalok, ugyanúgy korhadnak el egymás után kifejező, tüneményes szavaink is. A téészesítés óta még csak negyven év telt el, de nyelvünk ez alatt az idő alatt legalább száz esztendőre való korszakosult. Véletlen-e, hogy kétségbeesett idős magyaroknak, Gróf Lajosoknak kell végignyargalniuk véres karddal az országot, hogy veszélyben a nyelvünk, lám, már az unokáink se értenek meg bennünket tisztán? Rengeteg szavunk holt szó, vagy közönséges idegen szó lesz csupán számunkra, Unokaszótár? Az ötlet bármilyen nagyszerű is, csak időleges fájdalomcsillapítás. Mert amelyik nyelvből tömegesen halnak ki a szavak, annak a nyelvnek a tartása és zsenialitása sérül meg életveszélyesen.

Gróf Lajos levele nyomán nemrég megpróbáltam én is vizsgáztatni az unokáimat. Azt kérdeztem tőlük, tudjátok-e, mi az a betyárbútor? Tetszett nekik a szó, de csak húzogatták a nyakukat. Nem tudták. Elkezdtek találgatni: lóca lehet, vagy deszkából ácsolt heverő. Abban bizonyosak voltak, hogy valamilyen szegényes holmi, szekrény persze nem lehet, mert miért volna szekrényük a betyároknak? Jóízűen kuncogtak saját szófejtésükön, észjárásukon, de amikor megtudták, hogy a betyárbútor egy vándorbot végére akasztható vagy kézben vihető kicsike holmi, balyu, cókók, cepecupa, retyerutya vagy mai elsatnyult szóhasználatunk szerint: cucc, levegőt nyelve csak pironkodtak. Elmondtam nekik, hogy az én gyerekkoromban ez mindennapos szó volt. Szegény anyám, amikor nem fogadtam neki szót, mert, mint jófajta gyerekbe, belém bújt az ördög, mindig azzal fenyegetett meg: „No, várj csak, ha nem javulsz meg, kapod a betyárbútort, és mehetsz világgá!”

Akkor, nyolc-tíz esztendőskoromban ijesztő szó volt ez, ma egyenesen ámulni való telitalálat. Csoda. Legnagyobb költőink felejthetetlen metaforái és hasonlatai mellett van a helye. Jól körülhatárolható korszakot, társadalmi helyzetet, egzisztenciális magányt, ágrólszakadt sorsot és világbavetettséget sűrít magába.

Föl se fogom, hogyan lehetett ilyen nyelvteremtő képességet elveszíteni. Évekkel ezelőtt megpróbáltam néhány pályatársammal s közéletben forgolódo barátommal összefogni, hogy a minden másodpercben használt fax szó helyett mondjuk azt, hogy fénylevél. Kicsit hosszabb ugyan, de derűs, világos szó, és van értelme magyarul. Később Temesi Ferenc e-mailt helyettesítő szavával: a villámposta szóval szeret-

tem volna ugyanezt elérni. Száz ember közül csak egyetlenegy tudtam meggyőzni, valószínű, hogy őt is azért, mert élete nagyobbik részét, születésétől kezdve előbb nyugat-európai, majd dél-amerikai, illetve észak-amerikai száműzetésben töltötte. Ideírom a nevét is: nyelvújításunk elszánt támogatóját Szekeres Zsoltnak hívják.

És ha már itt tartunk, el kell mondanom azt is, hogy a nép nemcsak a betyár-bútorhoz hasonló remek szavakat alkotott, de akadémiai fölszólítás nélkül idegen szavakat is magyarított rendszeresen. Például a nudlit. A nudli szláv étel, magyarul krumplismetélt, vagy úriasabban szólva: burgonyametélt. De ez csak afféle szorgalmas, pontos, szolgai nyersfordítás. Értelemszerű. Semmi köze a nyelv szelleméhez. Bezzeg ismeretlen, falusi nyelvészeink egymást múlták felül a találékonyságban. Volt, aki ezt a nudlit angyalbegyikének keresztelte el, volt, aki angyalbögyöréknek, a harmadik angyalpöcsikének, angyali vigasságnak és így tovább. Sőt akadtak háryjánosi vagy még inkább villoni magyarok is, akik püspökbosszantásul angyalfaszikának nevezték. Ezek a „nyelvészeink” a pajkosak, a gézengúzok, a rosszcsonatok, az égetnivalók, a malomaljiak, a csalánvitézek.

Nyíltan elítélem őket, de a magam csöndjében százszor inkább velük tartok, mint a tisztességtudó akadémikusokkal, akik nem döngetik az egyetemek, a szerkesztőségek, a televíziók kapuját vagy akár az egeket is, jelezve, hogy soha ilyen veszélyben nem volt a nyelvünk, mint ma. Szerencsére most még csak Unokaszótár készül. Milyen lesz majd a következő?

PÁPAY SÁNDOR

Varga, haris, gersli és a többiek

Varga – cipész, suszter (de nem csizmadial), lábbelikészítő szegény ember – ezért beszélünk foltozóvargáról, sőt, miután a bőrt is maga készítette el a munkájához, a cserzővarga fogalom is hozzátapad;

golyóbis – Balassi és Zrínyi korában még golyóbisról beszélünk, kőből vagy vasból készült tömör – tehát szét nem robbanó – ágyúlövedék;

haris – éles hangú költőmadár;

pór – a szegény földművelő neve. Magyar oklevélben már a XIII. század óta előfordul, váltakozva a jobbágy és a paraszt szóval. Eredete a német Bauer, Baur szóból;

csángó – a Moldvába kiköltözött, kimenekült erdélyi magyar és székely telepek gyűjtőneve. A történelem kényszere elől menekültek oda az Árpád-kortól a XVIII. század végéig. Több százezer ember viselte a csángó nevet. Bár tartották

- a kapcsolatukat Erdéllyel, nyelvük ma is őrzi a XIV. századi nyelvi hagyományainkat. 1944-ben egyharmaduk hazatelepült.
- mokány** – izmos, erős, keménykötésű férfiember; sosem magas termetű, de nagyon jó kiállítású, öntudatos fajta;
- palánk** – deszkafal, védőfal, sőt erődítmény fala. Sajátos formája a paticsfal, ennél a kettős deszkafal közé törekkkel, szalmával kevert agyagsarat döngölnek. Megszáradása után a deszkafalakat le is szedik. Igen erős, ellenálló védőfal alakul ki belőle. (A mai Törökszentmiklós egykori neve Palánkszentmiklós volt.);
- gersli** – árpakása, gyöngyárpa, amit a szegényember, a parasztasszony rizskása helyett használt és tett bele ételeibe (ma is használják ételek dúsítására, töltöttkáposztába a darálthús közé).
- főveny** – vízparti homok, homokos, igen finom kavics, köznyelven sóder. Ez borítja a vizek parjait. Ma nélkülözhetetlen építőanyag.
- törek** – a cséplőgépek munkája közben keletkezett szalmahordalék. Ezt hasznosították a vályogtéglák készítésénél. Az Alföld házainak nagy része vályogból készült, mert más építőanyag nem állt rendelkezésre.

Tanulóink nyelvhasználatában az olvasottság hiánya miatt a szókincs nagyon szegényes. Különösen a jelzők használatában megdöbbentő ez. A haláli, a klassz, az oltári a három domináns. (Ezekén túl csak a szlengből vagy a cigányból átvett durvaságok jellemzők.)

Feltűnően terjednek a sajtó által terjesztett divatszavak: macsó, piár, PB, projekt, trend. Úgy használják, hogy nem is értik.

Egyre gyakoribb az idegen szavakkal – főleg latinnal – teletűzdelt, nagyképű fölénytel alkotott szöveg használata. Latinos műveltség hiányában nem is értik, így rosszul alkalmazzák. Hadd közöljek gyűjtésemből egy csokorra való: szuvenírt használt valaki szuverén helyett, garantált a gratulált helyett, az impresszionizmust összekeverte az imperializmussal, a kozmikus keveredett a szóhasználatban a kozmetikussal, indiszkrét helyett indiszponált lett valaki, a tirann törvény összekeveredett a trianoni törvénnyel, a nimpha szóból nyírfa lett, az antikvítás valahogy aktivitássá torzult, a rezidencia helyett valaki rezervátumnak nevezte otthonát.

Két abszurdumot hagytam a végére. A nirvána szót egy popegyüttes nevének tekintette valaki. De még ezt is felülmúlta egy ifjú titán megjegyzése az iskolai önképzőkörtről. Nála ez a szó – modern ember lévén – azonosult a testépítő bodybuildinggel. Örömet kifejezésre is juttatta. Így már nem lehet csodálkozni, hogy egy újsütetű antikvárium prospektusát nekrológiaként adta ki.

A rádióban, televízióban megszólaló emberek suksüköznek. A bemondók, a közéleti emberek, a színészek nem tudnak magyarul. Elsősorban a hangsúllyal van bajuk, mert a kijelentő mondatok végét felcsapják, pedig a jó tanító néni egykor megmondta nekik, hogy a mondat végén ereszd le a hangod.

A rossz szóhangsúly már bántó és feltűnő (következményeiben nyelvrontó): körút hangzik el körút helyett, ellem az elem helyett, tellik a telik helyett, egyelőre az egyelőre helyett, vízhang a visszhang helyett, köröz a köröz helyett. (Vajon ki taníthatja a színinövendékeket magyar szóra?)

Egyre többet vétenek nyelvünkben az igekötők helyes használata ellen. Olvasom az újságban, hallom a híryanagban: „A többletmunka nem megoldható”. Helyette: ...nem oldható meg. „Ez nem megállapítható”. Helyette: ...nem állapítható meg. „Ez nem kimutatható.” Helyette: ...nem mutatható ki. „Ez nem megvetendő.” Ez bizony jó! De nem tévesztendő össze az „Ez nem vetendő meg” mondattal, mert annak a jelentéstartalma egészen más. Előfordul az is, hogy ott választják el az igekötőt, ahol nem szabad: „Ezt ki lehet vitelezni.”

A közhelyek és a töltelékszavak sokszor hemzsegnék a nyelvhasználatban. Egy közéleti ember szájából hangzott el ez a tartalmatlan mondat: „Én azt gondolom, hogy azt szeretném mondani...” – Vajon mire gondolt?

A közhelyek pufogatóinak szívesen ajánlom mindennapi használatra a már megjelent Közhelyszótárt.

Hibásan képzett, ragozott nyelvi alakok burjánzanak. Egyre gyakrabban hallhatók az ilyen alakok: Ezek megállapíthatóak; Nem leszünk zsarolhatóak; Nem vagyunk hibáztathatóak; Nem vagyunk megvetendőek stb. Holott helyesen: ...megállapíthatók, ...zsarolhatók, ...hibáztathatók (még rövidebben: hibásak), ...megvetendőek. Honnan került ezekbe a felesleges a hang? Lassan szinte kiveszett a nyelvünkben a hasonlító határozó -nál, -nél ragja. Helyette terjed a -tól, -től hasonlító határozóként használva. Pl.: X nagyobb tőlem – hangzik, pedig X nagyobb nálam a jó.

Az olvasás hiánya, a nyelvi igénytelenség termi a képzetlenséget, a műveletlenséget, a tanulatlanságot. Ennek igazolására hadd hozzak két középiskolai példát, majd két felnőtt megnyilatkozását.

Egy tanulóknak öt szóból mondatot kellett alkotni úgy, hogy minden mondatrész benne legyen. Az elkészült mondatban nem volt tárgy. A diák szerint van: a kutya. A tanár szerint az az alany. A diák válasza: Nem lehet, mert ő úgy tanulta, hogy minden élőlény tárgy.

Egy szövegben előfordult Hamlet neve. Egy ügybuzgó diák jelentkezik: Tanár úr! A Hamlet szó rosszul van írva, mert az múlt idő, ezért azt „-t”-vel kell írni.

Egy felnőttől – nyilván nem ismerte Fiume nevét – hangzott el: „Mária Terézia korában Fiuménak nevezték az idegen származású magyart.”

Trianonról beszélgetve egy hölgy odafordult a szomszédjához: „Én nem is tudtam, hogy ilyen nevű ország is van Európában.”

Létezik már nyelvtörvényünk az idegen nyelvű feliratok magyar nyelvű kiegészítéséről. Nem hajtják végre! Olvasom: Postabank leasing; Copy Shop. Ez kell a magyarnak.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

Tündér

Berzsenyi:

„Tündér szerencsénk kénye hány-vet,

Játszva emel s mosolyogva ver le”

(A magyarokhoz)

„Am azt te tündér kényednek alája vetted...”

(Napóleonhoz)

„Új, tündéri világ bája ragadja el;

Magát felejtven, élve meghal –”

(A poéta)

Vörösmarty:

Csongor és Tünde...

Balassi:

„Az én kegyetlen tündérasszonyomnak fene ábrázatja”

(Szép magyar komédia)

Castelletti: Amarilli, melyből Balassi ezt fordította:

„Il fero volto de l'alpestra mia Ninfa” (más helyen ninfa helyett: Fata...)

A tündér a honfoglalás óta nyelvkincsünkben élő rejtelmes szó, egyaránt jelent jót, örömet és bánatot, keservet hozó női lényt.

Berzsenyinél „játszva emel s mosolyogva ver le”, máskor viszont a poétát „tündéri világ bája ragadja el”. Napóleon egyenest értő szándékú „tündér”, bár itt a szó jelző!

Balassinál is világos a kettősség: szerelme, Losonczy Anna hol kegyetlen, hol szerelmes tündér...

Erdélyt is nevezgetik tündérországnak, ám vigyázzunk: ez nem tündérszép, boldog országot jelent, hanem olyan vidéket, ahol váratlanul, az ott lakók szándékától függetlenül hol jó, hol rossz történik...

Tündér Ilona is rejtélyes szépség a népmesékben.

Aztán Petőfi: Tündérialom. Vörösmarty Tündéjére emlékeztető kifürkészhetetlen lény. A Tündérkalandban viszont magát kínáló, „szép, könnyelmű lány...”

A tündérnek, akár képzelt(?) lény, akár hangulat: akaratunktól függetlenül ki vagyunk szolgáltatva, se vele, se nélküle nem élhetünk (mint Csongor Tündével, vagy fordítva); gondoljunk arra, hogy a délibáb olaszul: fata morgana... (csalfa tündér).

A tündér voltaképpen a magyarság lelkivilágát jelképező fogalom.

GRÓF LAJOS

Igyekszem úgy viselkedni, ahogy Mindszenty utódjához illik...

Diósgyőri beszélgetés Márfi Gyula veszprémi érsekkel

Márfi Gyula 1943. december 17-én született Pördeföldén (Szombathelyi Egyházmegye). Szombathelyen szentelték pappá 1967. június 18-án. Amanziai c. püspökké és egeri segédpüspökké 1995. november 11-én nevezték ki, püspökké Egerben szentelték 1995. december 2-án. Veszprémi érsekké 1997. augusztus 14-én nevezte ki II. János Pál pápa, érseki beiktatása Veszprémben 1997. szeptember 6-án volt. Jelmondata: Charitas numquam excidit – A szeretet soha el nem múlik (1Kor 13,8).

– Érsek úr a diósgyőri várba szeptember 11-ére meghirdetett ökumenikus ifjúsági találkozó előadójaként kapott meghívást. Milyen volt a találkozó hangulata, miről beszélt a fiataloknak?

– A meghívásom annak köszönhető, hogy a diósgyőri plébánossal, Mikolai Vincével jól ismerjük egymást még egeri segédpüspök koromból, sőt, még korábbról is, hiszen mindketten a Központi Papnevelő Intézetnek voltunk a növendékei Budapesten, és mindig tisztelettel és szeretettel voltunk egymás iránt. Egy olyan programra hívt meg, ami főleg fiatalokat érint, és van bennem olyan kötődés, ami a kétévi egeri segédpüspökségemből adódik az egyházmegye iránt. Miskolcot különösképpen is szerettem, kellemes meglepetés volt számomra annak idején, hogy Miskolcot vallásosabb városnak találtam, mint amilyennek gondoltam. Egy bizonyos nosztalgia is él bennem az Egeri Főegyházmegye és Miskolc városa iránt, valamint a fiatalok iránti szimpátia, a felelősségtudat is idehozott, hogy amikor lehet, valamit mondjak, adjak nekik, amit annak idején én is úgy kaptam.

– A témát meghatározta Vince atya. Ezeréves a magyar állam és ezeréves az egeri egyházmegye, és ennek a plébániának Szűz Mária a védőszentje, legyen benne szó a magyarságról, és Szűz Máriáról is, a Magyarok Nagyasszonyáról. Én most nem annyira tudományos igényű előadást akartam tartani, a közönség vegyes volt a Gyergyóból jöttekkel, és a program is vegyes volt, tehát nem szabatos pontokban rögzített tudományos ízű előadásra gondoltunk, hanem egy könnyedebb, irodalmi és az emberek érzelmeire és szívére is ható beszéd. Ennek az elvárásnak próbáltam megfelelni. Maga a műsor nagyon tetszett, az énekeket és a táncokat áthatotta a magyarság-, és a Mária-tisztelet is.

– *Úgy gondolom, joggal nevezzük Diósgyőrt a királynék városának, hiszen annak idején hat magyar királyné is lakott a vár falai között. Tudom ugyanakkor, hogy igazából Veszprémet nevezzük a királynék városának. Miért is?*

– Azért, mert Boldog Gizella, Szent István királyunk felesége, életének egy jelentős időszakát Veszprémben töltötte. Ahogy Körment felől beérünk Veszprémbe, jobbra a viaduktról lehet látni a Veszprém-völgyi kolostor maradványait, Boldog Gizella királyné itt készített egyházi ruhákat a Regensburgból és Passauból magával hozott bencés nővérekkel és az itt talált, még bizánci rítusú nővérekkel. Többek között ott készült a híres koronázási palást eredeti változata, ami eredetileg miseruha volt, és később alakították át koronázópalásttá. Ennek az emléket őrzi többek között nálunk az egyházi varroda, amely Veszprémben működik, és az, hogy már a város is 11. éve tart Gizella-napokat. Mi magunk is ápoljuk – főleg a Passauai Egyházmegyével – a testvérvárosi, illetve egyházmegyei kapcsolatokat. Talán két hete, hogy a passauai püspök a vendégünk volt, próbáltuk a barátságot erősíteni.

– A későbbiekben mindig a veszprémi püspökök voltak a királynék megkoronázói. A királyt az esztergomi érsek koronázta, a királynét pedig a veszprémi püspök. Ez jelentős rang volt a veszprémi püspök számára. A királynékoronázások egyébként 1526-ig jórészt Veszprémben történtek, később aztán Fehérváron, Budán, Pozsonyban. Nos, innen van, hogy Veszprém a királynék városa, de Diósgyőr is joggal használja ezt a nevet, való igaz, hogy ilyen kapcsolatok is összekötnek bennünket.

– *Diósgyőrbe a Mária-búcsú kapcsán látogattam, s tudom, hogy holnap a sümegi kegytemplomban miséznek, ugyancsak a búcsún. Ezért kérdem: milyen Mária-képet őriznek az érsek úr a szívében?*

– Ehhez még hozzátehetjük, hogy augusztus 15-én Mátraverebély-Szentkúton miséztem, több, mint tízezer ember jelenlétében. Még a határokon túlról is jöttek, sok népviseletbe öltözött embert lehetett látni. A múlt vasárnap pedig Csatkán miséztem, a cigányok kedvelt búcsújáráshelyén. A cigányok többsége vallásos a maga módján. Most pedig Sümegre megyek, Mária-napi búcsúra. Örülök, hogy mindhárom helyen Mária-ünnepen misézhettem és prédikálhattam. A Szűzanyáról Mátraverebély-Szentkúton mint a mennybe vett szűzről beszéltem, de úgy is, mint valakiről, akit tisztetek, akiben a nőt is tiszteljük. Ezzel akartam válaszolni azokra a vádakra, hogy az egyház a nők esélyegyenlőségét semmibe veszi, a nőket nem tiszteli. Próbáltam kimutatni, hogy Szűz Máriát mint asszonyt és mint anyát tiszteljük és épp azt szeretnénk, ha az anyaságnak ma nagyobb lenne a tisztelete, mint amekkora, és akkor talán nem volna szükség harcos feminista megnyilvánulásokra. A harcos feminizmus rendszerint akkor jelenik meg, amikor a nő identitásválságban van, és az anyai szerepet semmibe veszik. Máriában a tisztalelkű nőt, a hűséges feleséget és a gondos édesanyát is tisztetem, azonkívül egy olyan anyát, aki elveszítette a fiát. A fájdalmas anyát, aki a fájdalmat nagy lelki erővel viselte. Erről beszéltem Kisboldogasszony napján Csatkán, és fogok beszélni holnap is.

– Mária nevével kapcsolatban sok magyarázat van, hogy mi a jelentése. Van egy olyan, ami a keserű szóval lenne kapcsolatban, a marar szó keserút jelent, viszont a mara és annak összetételei, a mariom, mariam, mirjam úrnőt jelent, akit az Isten is tisztel és szeret. Ha ezt megpróbálom egybehozni, hogy az, aki fájdalmas anya, és aki a fájdalmat a fiával együtt a mi üdvösségünkért vállalja, azt szereti az Isten. Persze Szűz Máriáról rengeteg mindent lehetne mondani, a hitét, nehéz helyzetekben a kitartását, a reményét, az alázatosságát, de most, a mai korban, amikor a tisztaság és a szüzesség teljesen feledésbe merül és a megbecsülése elvész látszik hazánkban is, amikor azt mondják, hogy a szexuális partnerek, sőt az egynemű partnerek nem rosszabbak, mint a hűséges hitvestársak, „csak” úgy mond mások, akkor azt gondolom, nekünk benne elsősorban a tisztalelkű szüzet, a gondos és állhatatos édesanyát újra fel kell fedeznünk és oda kell állítanunk: hogy ez az eszményi. Azé az anyáé, aki vállalja az áldozatot és a gyermeke elvesztésekor sem veszti el a hitét, hanem Istenhez menekül és aki ezért különleges módon részesül Fia dicsőségében.

– Szűz Mária alakja tehát arra is jó, hogy igazoljuk: az egyház nem nőellenes. Aki kifogásolja a mi Mária-tiszteletünket, babonának minősítik, ugyanazok vádolnak azzal, hogy a nőket nem becsüljük... Mi vesztünk úgy vagyunk, hogy az egyházmegye fővédőszentje Szent Anna, társvédőszentje pedig '93 óta Boldog Gizella. Tehát nők vigyáznak ránk a mennyben. Hogy lehet minket azzal vádolni, hogy nőgyűlölők vagyunk? A nő, az anya, a Krisztusban hívő ember, az erőslelkű asszony, aki a fájdalmat is elviseli alázatos lélekkel. Az különösen fontos számomra, hogy Szent István király 1038. augusztus 15-én, halála napján neki ajánlotta fel országát és koronáját. Ilyet először magyar király cselekedett. Nem véletlen, hogy Szent István az első európai király, akit szentté avattak! Jóval később jött Henrik, aztán valamelyik dán király, és még sokkal később IX. Lajos francia király. Szent István mindenkit megelőz, és ebben az ő Mária-tiszteletének is nagy része van.

– *Érsek úr két évig volt az Egri Főegyházmegye segédpüspöke. Milyen nyomokat hagyott az itt eltöltött idő?*

– Amikor '95 novemberében idekerültem és a két évet nem is töltöttem ki, azt kell mondanom, nagy megbecsülésnek és szeretetnek örvendtem, olyanak, amire nem is számítottam. Idős papok, fiatalok és a hívők is szeretettel voltak irántam. Nekem az érseki hivatalban is jó dolgom volt. Az érseki bíróságnak voltam a vezetője, érsek úrnak általános helynöke és szakhelynöke is voltam, bírósági helynök. Nagyon sok házassági ügyet sikerült tisztázni, úgy éreztem, sikerült az igazságot szolgáltatni. Eredetileg ugyan nem vagyok jogász, mégis szívesen csináltam. Meg kell, hogy mondjam, a körülmények adottak voltak hozzá, hogy eredményesen dolgozzam. Sem előtte, sem utána nem volt ilyen dolgom, hogy a feladathoz megvolt az időm és a lehetőségeim is.

– Érsek úrral is nagyon jó kapcsolatban voltam, Kovács Endre segédpüspök úrral is, és az irodában mindenkivel, kezdve Mátyás Zoltán irodaigazgatóval, egészen

az alkalmazottakig, nem beszélve arról, hogy kitűnő konyhája van az érseknek, ezt is meg kell mondani.

– Amerre plébániákon jártam, mindegyikre szívesen emlékszem vissza. Bár rövid ideig voltam itt, van bennem némi nosztalgia most is Eger iránt. Ezt persze nem úgy mondom, hogy ne lennék szívesen Veszprémben, hiszen minden épészű ember számára az, hogy Veszprémben érsek lehet, egy óriási megtiszteltetés, nagy felelősség és öröm is. Ennek ellenére örülök neki, hogy itt tölthettem két évet, s nagyon hasznos időnek tartom.

– *Veszprémben a hetedik elődje Mindszenty József volt. Mit jelent ez érsek úr számára?*

– Valóban, több neves elődöm között szerepel Mindszenty József is. Ez jelentős dolog. Sokszor gondolok rá. Amikor Mátraverebély-Szentkúton elég keményen megmondtam a véleményem arra a vádra, amely szélsőliberális körökből ért bennünket, bennem volt az a tudat, hogy Mindszenty utódjának erre így kell válaszolni. Természetesen nem akarom szolgálai módon utánozni őt, hiszen az nem is volna helyes, de a hit és az erkölcsök védelmében nagyon jó hatással van rám annak a tudatosítása, hogy ilyen elődöt kell követnem. Persze az ember tudja, hogy nem méltó hozzá, és nem mérheti magát Mindszentyhez, de úgy érzem, hogy számomra ez egy plusz megtiszteltetés. Itt is említettem az előadásomban, hogy amikor életemben először ebédeltem a Szentatyával, '99 októberében, az európai püspökök szinódusa alkalmával egy francia társasággal, mindenkit megkérdezett, akiről nem tudta kicsoda – Lustiger párizsi és Groer brüsszeli bíborosról tudta –, honnan jött. Amikor mondtam neki, hogy Márfi Gyula veszprémi érsek vagyok Magyarországról, akkor a Szentatya néhány másodpercig a homlokát ráncolva gondolkozott és kijelentette, hogy akkor te Mindszenty bíboros utódja vagy. Igyekszem úgy viselkedni, ahogy Mindszenty utódjához illik...

– *Veszprémben milyen az ő tisztelete?*

– Nem elevenebb, mint Esztergomban. Iskola ott nincs elnevezve róla, csak Zalaegerszegen, de van egy Mindszenty-emléktemplom, a Magyarok Nagyasszonya-plébániatemplom, amely a legutóbb épült. Természetesen igyekszünk az emléket ápolni, de különösebb rendezvények nincsenek. Legalábbis abban a rövid hét évben, amióta ott vagyok, nem voltak.

– *Egy személyes kérdéssel zárom a beszélgetést, hiszen tudom, komoly szív műtétje volt korábban. Hogy van most, érsek úr?*

– Köszönöm szépen, ahhoz képest nagyon jól. Hálas vagyok a jó Istennek, hogy a betegségből segített meggyógyulni, és azért, amit a betegség előtt és a műtét után el tudtam végezni. Már három és fél éve, hogy átestem a műtéten, több, mint három éve, hogy teljes munkaidőben dolgozom. Ma eljöttem ide, holnap délelőtt Sümegen fogok misézni, délután pedig egy zalai kis faluban, hogy erre még képes vagyok, ez valóban nagy hálával és örömmel tölt el.

(A beszélgetést 2004. szeptember 11-én rögzítettük)

SASVÁRI ISTVÁN

Keresztény almanach városunkban

(A Miskolci Keresztény Közéleti Almanachról)

„Azokat, akik megvallanak engem az emberek előtt, én is megvallom majd mennyei Atyám előtt. De aki megtagad az emberek előtt, azt én is megtagadom mennyei Atyám előtt.”

(Mt 10,32–33)

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége országos fórumain az utóbbi években sokat vitatkoztunk arról, él-e, létezik-e Magyarországon igazi, valódi keresztény értelmiségi szegmens jelenünkben.

Létezik-e legalább annyira például, mint ahogyan Lengyelországban, de Szlovákiában is nyilvánvalóan, vagy akárcsak ahogyan a két világháború közötti időben az úgynevezett „keresztény kurzus” időszakában létezett hazánkban is.

E vitákat jórészt a Távlatok című világnézeti-lelkiségi-kulturális periodika egy tanulmánya indukálta, mely a 2003. évi 3. számában Keresztesné dr. Várhelyi Ilona Debrecenben élő irodalomtörténész tollából látott napvilágot Keresztény értelmiségi szervezetek – az ezredfordulón innen és túl címmel.

A vitakozóknak nem titkoltan az a véleményük, hogy – az egyébiránt végsőkig és mindenfajta értelemben beteg – társadalmunk, nemzetünk valódi és egészséges megújulása csakis és kizárólag a kereszténység útjára való újonnan rálépéssel lehetséges. Ebben a jó útra lépésben döntő szerepe és funkciója van, lenne egy életképes keresztény értelmiségnek.

Fentiek folyományaként már 2003 őszén megfogalmazódott a KÉSZ miskolci vezetőségében a gondolat, le kellene tenni valamilyen demonstratív dokumentumot, bizonyító erejű produktumot a „városi közélet asztalára”, a helyi társadalom jelképes asztalára, amely minimum annyit bizonyíthatna, hogy mi, keresztény és keresztényen értelmiségiek igenis vagyunk! S amely esetleg a későbbiekben országos hírnévre szert téve, egyfajta példaadó-biztató erővel is rendelkezik. Hogy valóban vagyunk keresztények és kereszténynek, kétkezi és értelmiségiek, gondolkodók és cselekvők, és imádkozva-gondolkozva cselekvők. Mert ugyan a 2001-es népszámlálási eredmény egyféleképpen jelezte, hogy a magyar társadalom nyolcvan százaléka – korlátok közé szorult szinten bár, de – keresztény, azonban nagyon úgy látszik mégis, hogy ez nem elég! Az, hogy a templomok, imaházak, gyülekezeti termek ünnepekkor zsúfolásig tele vannak – az szintén nem elég!

Már csak azért sem, mert bizonyos, a kommunizmus haló porából újraéledt elvek hívei azt szeretnék (úgy tűnik), hogy mi, keresztények csak kuksoljunk a sekrestyék, imatermek tömjénszagában, bibliai igéket pusmogva, majd ezalatt a nagy kulturális és gazdasági kérdéseket ők eldöntik „egymás között” – amint az Aczél elvtársék idején bevett szokásnak számított. Mi, keresztények „ne avatkozzunk a nagyok dolgába”, mi csak dolgozzunk és imádkozzunk, ők majd utaznak, értekeznek és döntenek – helyettünk...

Mutatis mutandis: a fenti megfontolások következményeként első és legfontosabb teendőnek tehát az látszott, a KÉSZ helyi vezetőinek véleménye szerint, hogy a keresztények kinyilvánítsák: létezőnek, vagyunk, Isten és az egyház (egyházak!), püspökei, egyházi vezetőink mellett állunk-élünk-imádkozunk-megbocsátunk. És főleg, van bátorságunk nyilvánosan megvallani mindezt. Nem idétlen vigyorok közepette, dicsekvőn vonulva a budapesti Andrássy útra, vagy bárhová másutt, nem bármennyire is jószándékú, de mégiscsak provokatív tv-műsorok riportalányaiként szónokolva-szerepelgetve.

A jelenben most mindösszesen annyira futotta, hogy a KÉSZ miskolci csoportjának vezetése és az Észmék és Értékek Alapítvány segítő gondozásának eredményeként megjelentethető lett egy könyv, sok ügyeskedés és áldozatok árán. Ennek a könyvnek lett a címe: Miskolci Keresztény Közéleti Almanach. Ebben a könyvben a szereplést vállalók röviden-tömören (negyven sorban!) elmondták-leírták, kik ők, és miként keresztények-keresztények. Név, születési adatok, vallásfelekezethez tartozás, családi adatok (esetleg családeredet, geneológia), iskolai végzettség, tudományos fokozat, tevékenység, szakma, hivatás, cégmegjelölés. A szerkesztő továbbá kérte azoktól, akiket így-úgy elért, vagy elérni vélt, jelöljék meg pontosan és föltétlenül, melyik keresztény egyházhoz vagy vallásfelekezethez tartoznak. Azt is kérte másrészt, hogy a politikai pártszimpátia-megnyilvánítást, netán politikai szerepléseket lehetőség szerint szorítsák háttérbe a szócikkírók, illetőleg olyan mértékben redukáltsanak szerepeltetni csak, amilyen mértékben a pályaképre vetítve ez az esetleges politikai szereplés föltétlenül szignifikáns.

A tetszetős borítójú könyv (Máger Ágnes kiváló festőművészünk mély invenciókat sugalmazó, finom ízlésű munkája) szerkesztésére, összeállítására a KÉSZ miskolci vezetőségi tagja, Gróf Lajos katolikus újságíró vállalkozott. Erről a munkáról rögtön, értékelésünk elején leszögezhetjük: a szerkesztő professzionális munkát végzett. Elmondható továbbá, hogy adatgyűjtői munkáját is igen sikeresen teljesítette, noha már az elején sejthető volt, hogy ennek a nagyon fontos részfeladatnak a megoldása nem lesz túl könnyű. Ami annyit jelent, mintha sokan még ma is félnének, mintha nem mernék nyíltan megvallani kereszténységüket, mondván: „ez ma nem aktuális”.

Míndezek ellenére látható, sok válasz érkezett a felkérésekre és főleg meglepően sok olyan prominens miskolci személyiségektől, akiknek válaszára a szerkesztő föl-

tehetően alig számíthatott. Egyetemi tanárok, professzorok, kórházi osztályvezető főorvosok vallják itt magukat tiszteletreméltó nyíltsággal kereszténynek. Persze jelentkezik egyfajta csalódás is, hogy közöttünk élő, valóságos keresztény-keresztény testvéreink közül sokan nem óhajtottak szerepelni ebben az összeállításban.

Komoly, történelmi, levéltárosi feladatot megoldó tanulmányok is szerepelnek e könyvben, melyek felölelik a miskolci keresztény-keresztény egyházak létrejöttének, működésének múltját, jelenét. Ezenkívül tájékoztatást ad az almanach a KÉSZ helyi szervezetének megalakítási körülményeiről, mai tevékenységéről, a szorgos-dolgos kétköznapiokról és az áhítatos ünnepekről. A kiadvány prólógusát Mádl Dalma asszony, a Magyar Köztársaság elnökének felesége írta, epilógusát dr. Osztie Zoltán atya, a KÉSZ országos elnöke.

Tiszta szívből ajánljuk a Miskolci Keresztény Közéleti Almanach forgatását az igényes olvasónak, miskolci és nem miskolcinak is, Isten nagyobb dicsőségére.

Tartalomjegyzék

Az Olvasóhoz (3)

BALASSI BÁLINT: Psalmus 51. (4)

CZAKÓ ISTVÁN:

Fejezetek az ezeréves egri egyházmegye történetéből (7)

TÖRKÉS LÁSZLÓ:

Isten és történelem (18)

A GLOBALIZÁCIÓ KIHÍVÁSAI (27)

NEMESHEGYI PÉTER SJ:

Katolikus? Egyetemes? Globális? (27)

CINKOTAI JÁNOS:

Eurozóna: pártpolitika és nemzeti érdek (39)

BOGÁR LÁSZLÓ:

A globalizáció, mint evolúciós zsákutca (47)

KONCZ LAJOS:

Eucharisztia: velünk az Isten (56)

SÁRKÖZY SEBESTYÉN

A katolikus templom korábbi és mai funkciója (63)

UNOKASZÓTÁR (72)

Csoóri Sándor:

Unokaszótár (73)

Pápay Sándor:

Varga, haris, gersli és a többiek (78)

Nemeskürty István:

Tündér (81)

Gróf Lajos:

Igyekszem úgy viselkedni, ahogy Mindszenty utódjához illik... (82)

Interjú Márfi Gyula veszprémi érsekkel

Sasvári István:

Keresztény almanach városunkban (86)